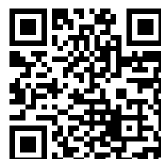

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CLXXXIX

STUDIER

I

NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

SJUTTONDE BANDET

HELSINGFORS 1926

HELSINGFORS 1926
MERCATORS TRYCKERI AKTIEBOLAG

INNEHÅLL.

Sammanskrivning och skilda ord.

Av

ARNOLD NORDLING.

I inledningsuppsatsen i 41 bandet av Arkiv för nordisk filologi behandlar Peter Skautrup s. 31 ff. »sammenskrivning af ord, som i nutidssproget hverken sammenskrives eller føles som sammensætning (enhedsbegreb)», och han håller sig därvid till den av honom i denna uppsats behandlade handskriften AM 286 fol. av Jyske Lov. Han har »ikke medtaget sådanne tvivlsomme tilfælde, hvor det for pladsens (linieudgangens) skyld kan have været nødvendigt at sammenskrive ord». Han ordnar sina exempel i tre grupper. I den första anför han »den ganske almindelige sammenskrivning af præposition (*i*, *a*) og substantiv»: *iby*, *itræ*, *athingi* o. s. v. (s. 32). För dessa förbindelser ansätter han tryckförhållandet × ×́ (×̄), d. v. s. substantivet har det starkaste trycket. Till den andra för han i varje fall förbindelser av preposition och pronomen framför substantiv eller adjektiv, t. ex. *ihans garth*, *isit eghet hus* (ss. 32, 33, 34). Det är i hans exempel »ikke tale om nogen fremhævelse af pronominet i modsætning til tidligere nævnt person. Denne forbindelse af præp. + pron. + subst. (adj.) kan da næppe have haft andet trykforhold end × × ×́ (×), d. v. s. med hovedtryk på subst. eller adj., medens præp. + pron. i denne forbindelse er tryksvag.» Hans tredje och sista grupp omfattar förbindelser av räkneord och substantiv, t. ex. *thrithing*, *thremark*, av pronomen och substantiv, med belägg på sammanskrivning blott från handskriftens senare del (jf. Skautrups uppsats s. 4 ff. och särskilt s. 6), t. ex. *ænnenman*, *thæssælundæ*, samt av adjektiv och substantiv, t. ex. *lærthæmen*. Med exemplen av typen *ænnenman* jämför han ytterligare den likaledes blott i handskriftens senare del förekommande sammanskrivningen bl. a. av det trycksvaga *sum* med föregående pronomen eller adverb: *huatsum*, *thersum* o. s. v. (s. 33). För samtliga dessa fall inom den tredje gruppen ansätter Skautrup tryck-

förhållandet ⨯́ × (×); t. ex. om *thrithing* o. s. v. säger han: »talordet har haft hovedtrykket».

Då Skautrup företagit denna indelning i grupper efter tryckförhållandena, kan han i stort sett icke ha haft annat än den nutida satsbetoningen att gå efter. Likväl torde med ledning av den ett par anmärkningar mot hans uppdelning kunna göras. Att i förbindelser av enstavig preposition *i, a* och substantiv prepositionen varit obetonad och substantivet haft starkt tryck får antas för givet. Men i fråga om den andra gruppen ville jag i alla fall om exemplen *isit eghet hus, asin eghen plogh, asin eghnæ wærki, asint eghet* anmärka, att enligt nutida betoningsförhållanden — de enda som man egentligen härvid har till ledning — beskrivningen inte är uttömmande med att »præp. + pron. i denne forbindelse er tryksvag». Prepositionen erhåller i dessa fall åtminstone i svenskan ett rytmiskt tryck, så att *isit, asin* o. s. v. utgöra förbindelser av tvenne ord, som visserligen båda äro trycksvaga, men där det första erhåller ett litet rytmiskt tryck framom det andra. I fråga om åtminstone fallen *thrithing* 'tre ting', *thremark* i den tredje gruppen har jag svårt att tänka mig, att Skautrup med uppgiften att »talordet har haft hovedtrykket: ⨯́ ×» skulle avse att det i betoningen alldeles dominerat över substantivet. Det naturliga enligt åtminstone nutida svenskt uttal är att räkneordet och substantivet ha varit ungefär lika starkt betonade.

I stället för Skautrups tre grupper kommer jag alltså till en något annan uppdelning, likaledes med tre grupper. Den första kommer att i huvudsak omfatta beläggen inom Skautrups första grupp och utmärkes av att prepositionen har utgjort upptakt till substantivet. Till denna grupp hör också snarast sammanskrivningen av preposition och adjektiv: *ilagh for fal, alaghdagh, awithæ wældæ, ifleræ skipæn, iflеræ land* (Skautrup s. 32), och möjligen en eller annan sammanskrivning av preposition och pronomen, varom senare. Till den andra gruppen hör vad som återstår av Skautrups andra grupp, i varje fall beläggen *isit eghet hus* o. s. v. (se ovan) samt *athet samæ thing ther* — —, *forthe hellegh kirki* o. s. v. (Skautrup s. 33 och 34), och vidare fall ifrån Skautrups tredje grupp, säkrast sammanskrivningen av det trycksvaga *sum* med föregående pronomen eller adverb: *huatsum, suasum* o. s. v. Denna min andra grupp utmärkes av att det första av de sammanskrivna orden är något starkare betonat än det andra, det må sedan inta en obetonad ställning i satsen (*isit eghet hus*) eller ha huvudtryck. Till den tredje och sista gruppen höra sedan de fall från Skaut-

rups tredje grupp, som ej kvarstanna inom min andra, d. v. s. de fall där det starkt betonade första ordet dock icke kan tänkas i tryck ha dominerat över det andra, sålunda åtminstone fallen *thrithing, thremark.* Här ha båda orden haft ungefär lika stark betoning. Vilka fall inom Skautrups tredje grupp som skola få stå kvar som belägg på övervikt i betoning på det första ordet och vilka som skola avskiljas till en grupp där båda orden haft ungefär lika stark betoning, torde vara omöjligt att i varje enskilt fall avgöra och är också för vårt syfte likgiltigt. Huvudsaken är att inom Skautrups tredje grupp säkerligen finnas fall (*thrithing* o. s. v.) där båda orden haft ungefär lika stark betoning, och då jag sammanfört fall från Skautrups andra och tredje grupp under den gemensamma synpunkten att det första ordet något övervägt i betoning, kallar jag denna grupp av *thrithing* o. s. v. med ungefär jämn betoning på båda orden min tredje grupp.

Frågan är sedan, hur dessa olika fall av sammanskrivning skola förklaras. Tydligt uttalar sig Skautrup blott om sin andra grupp, den av preposition och pronomen framför substantiv eller adjektiv. Efter att ha sagt, att »præp. + pron. i denne forbindelse er tryksvag», tillägger han: »hvad der altså for skriverne har været naturligt at udtrykke ved sammenskrivning». Såsom jag ovan har sagt, är beskrivningen icke uttömmande med att båda orden varit trycksvaga, och denna trycksvaghet har säkerligen icke haft annan betydelse för skrivningen än att den hindrat skrivarna att sammanskriva pronominet med det följande starkt betonade substantivet eller adjektivet, vartill jag senare kommer. Men uppställningen av Skautrups material ger vid handen, att han tänker sig sammanskrivningen av de obetonade prepositionerna *i* och *a* med sitt följande starkt betonade substantiv (*iby, aland* o. s. v.) och av t. ex. ett pronomen eller adverb *huat, hwar, sua, ther* med ett följande trycksvagt *sum* som utslag av en tendens att sammanskriva ord, av vilka det ena, likgiltigt om det första eller det senare, är starkt betonat. Att detta är hans uppfattning synes ytterligare styrkas av det han i det föregående säger om sammanskrivning och särskrivning i sammansatta uttryck med enhetsbetydelse. Han säger nämligen (s. 31): »den almindelige anskuelse har hidtil været den (i store træk), at hvor to ord, der nu danner og føles som sammensætning, i ældre tid skreves hver for sig, havde de lige og stærkt tryk; men hvor sammenskrivning fandt sted, havde det ene led (og det kunde være det første eller det andet) stærkere tryk, det andet svagere». Och han polemiserar

mot mig, som i mina arbeten »Om sammanskrivning och särskrivning av sammansättning i fornsvenska och äldre nysvenska urkunder såsom ett medel att beteckna olika betoning» (1919; Studier i nordisk filologi 11: 1) och »Fortisbetoningens orsaker och läge i svenska sammansättningar» (Studier o. s. v. 14: 4; 1923) framlagt skäl för en motsatt uppfattning. Enligt mig anger särskrivningen i dylika fall (i stora drag och efter det enhetsbetydelse i dessa uttryck har inträtt, d. v. s. i varje fall efter det alternativ sammanskrivning i dylika uttryck börjat förekomma) en betoning med starkt tryck endast på den senare leden, medan sammanskrivningen anger dels en betoning med ungefär lika starkt tryck på båda lederna, dels en betoning med starkaste trycket på första leden. Skautrup säger nu: »Hans undersøgelse lider dog — trods forsikringen om det modsatte — af stoffets ensidighet, idet der kun for fornsvenskens vedkommende er behandlet toleddede sammensætninger med genitivisk forled. Fremgangsmåden til bestemmelse af trykforholdet, nemlig en undersøgelse af endelsens vokal (*a* eller *æ*) i første led, kan heller ikke overføres på dansk, og i så henseende er vi altså for danskens vedkommende lige vidt. Spørgsmålet, der kræver større baggrund, skal heller ikke behandles her — —». Detta om materialets omfattning och undersökningsmetoden gäller dock endast om mitt första arbete »Om sammanskrivning och särskrivning o. s. v.» I min senare uppsats »Fortisbetoningens orsaker och läge o. s. v.» har jag behandlat uttryck bestående av ett adverb och ett verb, äkta sammansatta substantiv samt substantiva uttryck med genitivförled på *-s*, och jag har härvid statistiskt undersökt den olika skrivningen vid olikstavig förled, främst i Schlyters textcodex av Upplandslagen, och sammanställt resultatet med den olika frekvensen av efterledsbetoning vid olikstavig förled i nutida uppländska dialekter. Då t. ex. i uttryck, bestående av ett substantiv i genitiv på *-s* och ett substantiv, enstavig förled är särskriven blott i 23 % av beläggen men två- och flerstavig i 92 % (a. a. s. 17) och då i nutida uppländska dialekter efterledsbetoningen är regel vid mer än enstavig förled, medan den vid enstavig växlar med betoning med starkt tryck på första leden, tar jag särskrivningen vid mer än enstavig förled som ett utslag av en redan fornsvensk motsvarighet till den nutida efterledsbetoningen vid mer än enstavig förled. Mitt resultat från den första avhandlingen, att särskrivningen anger betoning med starkaste trycket på senare leden, finner jag sålunda styrkt, i det tvenne olika undersökningsmetoder båda lett till samma

resultat. Sammanskrivningen anger då betoning med starkaste trycket på första leden, eller den betoning med ungefär lika starkt tryck på båda lederna som förekommer bl. a. i levande uppländska mål, omväxlande med starkt tryck på sista leden eller med starkt tryck på första leden. Denna förnyade undersökning av frågan kunde Skautrup emellertid icke känna till, då han gav sin avhandling ifrån sig. Hans avhandling är daterad i januari 1924 eller ungefär vid den tid då det band av Studier i nordisk filologi utkom, där min senare uppsats ingår. I slutet av Arkivhäftet med Skautrups uppsats har Skautrup en rättelse i en annan sak, införd efter en uppsats av Beckman, daterad i september 1924, och vid den tiden hade bandet med min uppsats redan för flere månader sedan utkommit, men jag begär icke att Skautrup skulle ha känt till min uppsats redan då eller i rättelsen tagit någon hänsyn till den. Men under sådant förhållande mista hans invändningar mot mina undersökningar sin betydelse.

Skautrups belägg på sammanskrivning av de obetonade prepositionerna *i* och *a* med sitt följande starkt betonade substantiv utgöra ej något bevis för att sammanskrivningen var ett naturligt uttryck för en betoningsgrupp, där starkaste trycket föll på den senare leden. Det är att märka, att det icke är alla slags obetonade ord som förekomma sammanskrivna med ett följande starkt betonat ord. Det är blott de enstaviga, blott av den enda vokalen bestående prepositionerna *i* och *a* varpå han anför belägg från sin handskrift. Också i fornsvensk skrift är detta det vanligaste slaget av sammanskrivning av ett obetonat ord med ett följande starkt betonat. Det måste då ha funnits en alldeles speciell anledning till sammanskrivning i dylika fall. Den måste ha legat i en alldeles särskild likhet med något slag av ord, som i regeln skrevos i ett och som började med upptakt. Ett sådant slag av ord föreligger i substantiv och adjektiv, sammansatta med prefixet *o-*. Detta prefix var ofta obetonat (Axel Kock, Alt- und neuschw. Acc. s. 207), och det är t. ex. i de äldsta fornsvenska skrifterna i regeln sammanskrivet, naturligtvis på grund av att det stod ganska tydligt, att det icke var ett självständigt ord. Då nu upptakten i uttrycken *i by*, *a thingi* o. s. v. bestod blott av en vokal liksom det ofta som upptakt förekommande *o-* i t. ex. fornsvenskt *ofriþer*, *oføre* o. s. v., associerades lätt med varandra skrivningarna av dessa olika uttryck på grund av denna yttre likhet, som inte inskränkte sig till betoningen utan sträckte sig ända till ljudbeståndet. Liksom man i regeln sammanskrev upptakts-

prefixet *o-*, danskt *u-*, kom man till att undantagsvis sammanskriva också de som upptakt förekommande vokalerna *i* och *a*, också där de icke utgjorde förled i en sammansättning utan en preposition som kunde skiljas från sitt huvudord.

Att dylika fall av sammanskrivning förekomma liksom att förklaringen är denna, har redan länge stått för mig, ehuru jag dragit mig för att komma fram därmed, därför att jag hoppats komma på någon metod att statistiskt behandla dylika fall. Men jag misströstar om att finna någon och har nu ytterligare ett skäl att uttala mig i att jag i observerandet av dessa fall i sammanhang med accentspörsmålet blivit förekommen av Skautrup. Att här anföra också fornsvenska exempel på sammanskrivning av prepositionerna *i* och *a* anser jag icke nödvändigt. Men jag skall ge några exempel på andra fall av sammanskrivning av en obetonad preposition med ett följande starkt betonat ord.

Prepositionen *til* har jag sålunda antecknat sammanskriven i dylika betoningsgrupper. Gutalagen cod. B (Pipping, Gotländska studier 49: 1) *Tha en gangn biers eijnom tilhanda frammar than androm.* Cod. Bur. (Stephens, Ett fornsv. legend. I 181: 3) *Gundoforus indie lans kunugar . havar sænt hær tellanda foghata . som heter* — —. Ett ex. från c. 1580 (se Språk och Stil 7 s. 120) *tiltals och handels.* Prepositionen *at* har jag i en betoningsgrupp bestående av upptakt och takt antecknat sammanskriven i uttrycket *atenast* (Klemming, Klosterläsning 23: 28, 69: 3, 106: 9, *ey atenast* 63: 10, däremot i samma handskrift *at enast* t. ex. 43: 17; vidare från Klemming, Hel. Birg. Uppenb. IV *ey atenast* 221: 19, 242: 29, 243: 17, 253: 10, 254: 25, 257: 8, *vtan atenast* 266: 14). Professor Lidén har gjort mig uppmärksam på skrivningen *adenast* Lat.-sv. glossar. 8: 11, 203: 32. Ytterligare har jag antecknat ett fall av sammanskrivning av prepositionen *af* i en dylik accentgrupp. Rimkrönikan II (Klemming, Nya eller Karls-Kr., v. 41, jämf. s. 373) *Sidhan komo the pryskæ thøm at gestha the førdhe afpryssen swa storan skara; f* och *p* i *afpryssen* äro skrivna som digraf.

Ett fall där ett obetonat ord som icke är preposition är sammanskrivet med ett följande starkt betonat ord är *Førsto are varshærra* i cod. Bur. (Stephens I 71: 4, men nominativ *var hærra* 71: 2).

Gemensamt för alla dessa fall är först och främst att första leden är ett enstavigt ord som anslöt sig till efterleden som ett obetonat prefix. Man kan också i dessa fall tänka på en förebild för skrivningen i ett prefix som *for-*, som förekom som upp-

takt och som dock i regeln är sammanskrivet på grund av att det icke framstod som ett självständigt ord. Men det finnes dessutom också en annan likhet mellan alla dessa fall. Direkt som en följd av betoningen har en ljudreduktion inträtt vid ordgränsen, eller gränsen mellan orden också utan ljudreduktion utplånats. I *vars herra* har det senare ordets uddljudande *h*-ljud bortfallit, så att vi fått det *h*-lösa uttal, som är belagt i den föråldrade svordomen *vaserra.* I *tel landa* o. s. v. och *af pryssen* har slutkonsonanten i prepositionen tidigt gått förlorad i dylik obetonad ställning framför konsonant (N o r e e n, Aschw. Gr. § 315. 2 a, s. 244, och § 306. 2). I *at enast* har prepositionens slutljud *t* i uttalet dragits in i den följande med vokal begynnande starkt betonade stavelsen. En uttalsenlig skrivning hade varit *a tenast.* Man förstår om den vanliga skrivningen i ovan citerade texter i stället är *atenast.* En liknande indragning av det första ordets slutljud i det senare ordet har efter bortfallet av dettas *h* skett i *vars herra.* En uppdelning av det senare i skriften belagda uttalet *vaserra* uti upptakt och takt skulle ge *va serra.* Också här föreligger alltså en utplåning av gränsen mellan orden av alldeles liknande slag som i *at enast.* Och även i fallen med *til* och *af* har bortfallet i uttalet av *l*- och *v*-ljudet just vid ordgränsen kunnat vålla en grumling av uppfattningen om denna ordgräns. Ty det beror säkerligen icke på en tillfällighet hos mina belägg att sammanskrivningen av upptakt och takt förekommer i förbindelse med en ljudreduktion vid ordgränsen eller en överföring av ett ljud från det förra ordet till det senare.

Uti skrivningen av en accentgrupp bestående av upptakt och takt kunna två olika tendenser korsa varandra. Den ena är tendensen att på grund av betoningen göra ordskillnad framför takten — en betydelse hos särskrivningen för vilken jag i mina båda ovan anförda arbeten har anfört skäl. Där båda lederna förekomma som självständiga ord kan denna tendens ostört göra sig gällande. Men där t. ex. förleden utgöres av ett osjälvständigt prefix som *o*- eller *for*- korsas denna tendens av en annan, den att på grund av betydelsen icke särskriva vad som icke kan förekomma som ett självständigt ord. Också i detta fall kan en och annan gång betoningens tendens segra, så att man t. ex. undantagsvis kan anträffa prefixen *o* och *for* efterföljda av ordmellanrum, såsom i ett av Skautrups forndanska exx. *ilagh for fal* (Skautrup s. 32) eller i den fornsvenska Nya eller Karls-Krönikan (Klemming vv. 1493 och 1503) *før gik før gaa.* Men omvänt kan också i en dylik

accentgrupp, bestående av skilda ord, det obetonade ordet sammanskrivas med det följande starkt betonade ordet på grund av speciell yttre likhet med ett dylikt osjälvständigt och därför i regeln sammanskrivet prefix. I de vanligaste fallen, de med prepositionerna *i* och *a*, består denna likhet i att upptakten utgöres blott av en vokal liksom vid prefixet *o-*. I de övriga här ovan behandlade fallen har upptakten erhållit en viss yttre likhet med ett prefix genom att gränsen mellan orden har grumlats i uttalet eller genom att prepositionen i vissa ofta återkommande förbindelser tidigt har mist sitt slutljud och därigenom i någon mån har isolerats från samma preposition i mera betonad användning.

I de övriga fallen hos Skautrup, enligt min i någon mån avvikande omgruppering med ledning av en noggrannare betoningsanalys, föreligger sammanskrivning av tvenne ungefär lika starkt betonade ord, eller sammanskrivning av ett starkt betonat ord med ett följande svagare betonat eller av tvenne icke huvudtoniga ord av vilka det första dock erhåller åtminstone en rytmisk betoning. I båda dessa fall är sammanskrivningen ett utslag av samma skrivningsprincip som den jag i mina här tidigare omtalade arbeten givit skäl för med avseende på skrivningen av uttryck med enhetsbetydelse. Sammanskrivningen förråder sålunda ett uttal med ungefär lika starkt tryck på båda lederna eller med starkaste trycket på första leden. I enskilda fall är det omöjligt att angiva, vilkendera betoningen som varit anledningen till sammanskrivningen. Jag skall här till Skautrups forndanska belägg giva några fornsvenska exempel på sammanskrivning av dylika accentgrupper, bestående av skilda ord.

I följande fall har det första ordet varit starkt betonat, och åtminstone i en del av dem ha båda orden varit ungefär lika starkt betonade. Södermannalagen (cod. A, Schlyter 152: 1) *handamællum*, Gutalagen (Pipping 21: 1) *manninerar*. Sdml. (171: 16) *twalyte*, Äldre Västgötalagen (36: 19, 37: 14, 36: 15, 69: 2) *alþragøtæ . þing*, *aldragøtæ þing*, *til aldragøta þings*, *a aldræmannæ þingi*. Bjärkörätten (Schl. 114: 5, 131: 6) *þrigiæ fotærum*, *tweggiæ fotærum* samt av Östergren i Arkiv för nord. fil. 18 s. 23 och 22 anförda *for thins køtzhugnat*, *om minom brodersgeeld*. Hel. Birg. Uppenb. (Klemming IV 427: 16 och s. 529) *Brystidh syntis oppith fult mz langum mathkum . ok smaam . huilke hwaruændis* [= *hwar uændis*] *. hiit ok tiit vm andra*. Rimkr. II (5890, s. 382) *pedher basse oc lagaduss / the holla ey mere tro æn en liuss*. Att båda orden i *lagaduss* = Lage Duss här haft ungefär lika stark betoning synes framgå av

att man med detta antagande erhåller fyra höjningar i båda verserna. Hel. Bernhards skrifter (Wieselgren 116:3 och s. 299) *O kærasta syster halt fridh mz allom mannom, æn thz kan wara, ofwærfar mz thulimodh thera hat och smælikhet som wm thik bakdanta, Brytsyndher* [= *Bryt syndher*] *obrygdhilsinna strala och skot mz thulimodhinna skiøld* o.s.v. I denna predikoton är det sannolikt att ett salvelsefullt eftertryck fallit på ordet *bryt;* det är vad vi direkt höra ut, om vi tänka oss dessa ord känslosamt uttalade från en nutida predikstol. Magn. Er. test. (Dipl. Suec. V 565: 34) *Item hwariu hælghæ andzhuse i swerike tyu marker.* Det är ju dock osäkert om här stark accent vilat på *andz* såsom i det nutida Stockholmsuttalet av det jämförbara *Helgeandsholmen.*

I samtliga följande fall har första ordet säkerligen icke varit svagare betonat än det andra, men sannolikt till och med övervägt detta i betoning. Nya eller Karls-Krönikan (Klemming s. 360) *oc sendæ them til sancte clara / po worfruga dagh the ther wissaliga wara.* Om man antar att i andra versen ictus fallit på stavelserna *wor, dagh, wiss-* och *wa-*, så erhåller man här fyra höjningar liksom på den förra. Betoningen i *worfruga dagh* har i så fall svarat mot den nutida i *vårfrudag.* Södermannal. (Schl. 55: 7) *eller ær afæti feasins* (= *fea sins*), Dalalagen (Schl. 65: 6) *ær a foot fearsins.* Nya eller Karls-Kr. (Kl. v. 7476 och s. 384) *fannat* (= *fann at*), (v. 6834 och s. 383) *althz* (= *alt thz*), Hel. Bernh. skr. (Wies. 13: 26 och s. 294) *Ok at thu for hans ælskogha skuli forsma alte* (= *al te*) *thing j thæsse wærldinne ærw,* (95: 16 och 99: 12 samt ss. 298 och 299) *och myrka diwpin neka mik wtganga wsik* (= *w sik*), *spy wp wsik alt etrith.* Rimkr. II (v. 1225 och s. 378) *lagarødz swena grepo the ther.* Här synes i *lagarødz* (gen. till Lage Röd) — annorlunda än i *lagaduss* ovan, som står i versslut som rim — det första ordet ha varit starkast betonat. Detta betingas av att namnet utgör genitivattribut till det följande *swena,* som väl hade den starkaste betoningen; och i det sålunda svagare betonade *lagarødz* erhöll den första stavelsen rytmisk betoning. Genom att anta att ictus fallit på stavelserna *la-, swe-, gre-* och *ther* erhåller man fyra höjningar i versen.

Följande grupp utgör en underavdelning av den föregående, i det i dessa fall ett ord är sammanskrivet med upptaktsstavelsen i ett följande. I Språk och Stil 7 s. 122 f. och 8 s. 174 anföras *dubbelth vpbetale* (= *dubbelth vp betale*) och *att, derbe:te bönder skola få segla . . ., det då allenast måtte skie . . .* (*derbe:te* = relat. adverbet eller konj. *der* och *bemälte*). Gutalag (Pip-

ping 19: 27) *þa iero | gutniscs manz hand ... byt.* Här antar jag att prefixet *o-* varit obetonat. Exemplet hör emellertid inte heller därigenom säkert till denna grupp, att sammanskrivningen *iero* kan bero på sammanträngning i radslutet. I följande fall är det osäkert om det första ordet är lika eller starkare betonat än förleden i det följande därmed sammanskrivna, d. v. s. om förleden i detta haft fortis eller utgjort upptakt. Södermannal. (Schl. 145: 10, varmed jämf. Stud. i nord. filol. 12: 4 s. 18) *oc þol i þem garþe þing stæmnur oc fultilmæle.* Orden förekomma i radslut.

Jag skall här ytterligare anföra samtliga fall av sammanskrivning av skilda ord i Birgittas egenh. anteckningar. Sammanskrivning av ett sannolikt svagare betonat ord *hælgh*[*a*] med ett följande starkare betonat *anda* föreligger blott i Klemming IV 182: 3 *sumi hafþo þæn hælghanda sua at þe visto timan.* Här föreligger en ljudreduktion i ordgränsen liksom i fallen *varshærra* o. s. v. ovan; *hælghanda* har dessutom likhet med ett presens particip. Båda orden äro ungefär lika starkt betonade i 182: 16 *þa skal annar konunge þæt for heþar taka oc vælnytia.* Ordet *sin* får antas ha varit emfatiskt betonat i 179: 13 *þæt ar iguzs hand nær han vil han fore sindom kalla;* den betoningen hör man direkte ut ur denna sats liksom i det tidigare behandlade fallet ur Hel. Bernhards skrifter. Jämför däremot övriga fall av possessiva pronominet *sin* i denna form: 178: 1 *o hærra þin vikarius* (= påven) ... *hafarført sætit* (= påvesätet) *til sin gambla staþ rom,* 179: 4 *byri fyrst pafin mz sik siælfum ... þær næst skuþi sin egin garþ,* 181: 9 *þe reta nu guþ til vreþe mz sin for ban naþo æptedøme,* 183: 6 *siþan þotte mik sum iumfrun til þera talaþe oc sin orþ byrþade.* 185: 17 står *i lægin til raþ oc paniga iacl iac lægar til þuru oc manlekit hiærta.* Sjöros, Sv. Litt.sällsk. i Finland, Förhandl. och uppsatser 22 anger härom s. 155 säkerligen alldeles riktigt, att författaren varit på väg att av misstag skriva ihop orden *iac lægar,* men rättat felet. Ett starkare betonat ord är sammanskrivet med ett följande svagare betonat i 180: 21 *þæn sik vildeg bætra oc blifa irenleke.* 185: 16 står *ær þæn min sun hafar valt þa vaþar hanfulkumnaþar ære eg han þa vaþar han skaleka af skipaþar.* Sjöros säger anf. st. härom: »förf. har ... varit på väg att ... skriva ihop *ær eg,* på samma sätt som *iacl,* och har av förbiseende ej rättat felet».

Som av Skautrups forndanska och dessa fornsvenska belägg framgår förekommer sammanskrivning av skilda ord med lika starkt tryck på båda orden eller starkaste tryck på det första ordet i ordförbindelser av mycket olika slag. Det första ordet

är långtifrån alltid enstavigt utan tvåstavigt i en väsentlig del av exemplen. De enstaviga orden bestå ingalunda vanligast av en enda vokal, och sammanskrivningen är i de övriga fallen icke bunden till ljudförsvagning vid ordgränsen eller överflyttning i uttalet av ett ljud från det ena ordet till det andra. Både som första och som andra led kunna också förekomma ord av många olika ordklasser. I motsats till vad fallet var vid sammanskrivning av ett obetonat ord med ett följande starkt betonat är det alltså uppenbart att sammanskrivningen vid minst lika stark betoning på det första ordet som på det andra icke är bunden till likheten med vissa bestämda ord. Sammanskrivningen beror här i vidsträcktaste mån just på själva likheten i betoning med sammansatta uttryck med enhetsbetydelse, som hade lika starkt tryck på båda lederna eller starkaste trycket på första leden och som skrevos i ett.

Att det icke kan ha funnits någon generell böjelse att sammanskriva ett obetonat ord med ett följande starkt betonat, det framgår också av att tvärtom enkla främmande ord med upptakt kunna vara skrivna som om upptakten utgjorde ett särskilt ord. Cod. Bur. *ia cobi* (anfört av O t t e l i n, Studier I s. 17) och vidare enligt Bibelarbeten II (Klemming s. 422) *sele vtij son.* Här är särskilt att fästa sig vid det senare fallet, där ingendera av de särskrivna delarna har någon likhet med ett ord. I båda dessa fall framgår det utan vidare att det falska ordmellanrummet är förlagt till stavelsegränsen mellan upptakt och takt. I följande fall från Bibelarbeten II (Kl. s. 416) är det svårare att ange om sammanhang med betoningen föreligger: *asoromam same* (av Kl. 43: 2 rättat till *asoromamsame*), *tamnat saraa, (oc ænden aff hans arffdel ær saraa oc esthaol) hayr semes, aser gadda.* Vidare *carion . esrom* och *hum esem* (Kl. s. 415 och 416). I fallet *ahem remmom* (Kl. s. 416) står ett ovidkommande tecken mellan orddelarna, och i fallet *machi nerath* (Kl. s. 416) föreligger annan förvrängning vid ordgränsen (Kl. rättar namnet till *machmerath* 44: 25). Jag har därför anfört också dessa fall endast för fullständighetens skull, allt enligt Klemmings lista på avvikelser som han gjort från handskriften.

Om böjelsen att däremot sammanskriva ord av vilka det första hade minst lika stark betoning som det senare vittna i sin mån också ett slags s. k. omvända skrivningar, fall där enkla ord med starkaste trycket på första stavelsen ha i skriften uppdelats i två ord på grund av att de innehöllo en ljudgrupp som var lika med fonemet för ett självständigt ord. Skrivarna kunna någon gång av vaksamhet mot att på grund av betoningen

sammanskriva självständiga ord ha letts till att i skriften göra skilda ord av ett enda. Sådana fall äro de följande. Bjärkörätten (Schl. 118: 5 och 6) *a lif sins vaþæ*. Här har skrivaren två gånger å rad skrivit den bestämda formen *lifsins* med ordskillnad liksom den obestämda formen *lifs* med pron. *sins*, därför att han var medveten om sin och andra skrivares fallenhet för att skriva denna senare förbindelse i ett (jämf. exemplen ovan). På samma sätt Bjärk. (129: 3) *at lik sins vtfærþ*. Nya eller Karls-Kr. (v. 5176 och s. 382) *hæle the* (= subst. *hælethe*). Här har den till ett särskilt ord avskilda slutstavelsen *the* likhet med pronominet pl. *the*. Uti Birgittas egenhändiga anteckningar finner man en brokig provkarta på ordskillnad i enkla ord, men här beror mellanrummet mellan bokstäverna säkerligen i de flesta fall på en valhänthet som trotsar varje logiskt förklaringsförsök. Likväl är också hos henne denna styckning av enkla ord intressant mot bakgrunden av hennes i det föregående påvisade uppenbara lust att sammanskriva skilda ord, av vilka det första varit minst lika starkt betonat som det andra, och hennes tydliga försök att undvika detta.

Den uppfattning om sammanhanget mellan särskrivning och upptaktsbetoning och mellan sammanskrivning och jämnt tryck eller förledsbetoning, för vilken jag i mina här omtalade arbeten har anfört skäl, kullkastas som synes sålunda ingalunda genom de alldeles speciella fallen av sammanskrivning av ett obetonat ord med ett följande starkt betonat. Med ledning av särskrivningens vittnesbörd om betoningen skall jag därför till slut yttra mig i några detaljfrågor om grupperingen av Skautrups material. Särskrivningen av *for* och *ut* i fallen *ilagh for fal* och *ahans ut gang* skvallrar om att dessa leder snarast ha utgjort upptakt. Betoningen har då kanske rytmiskt legat på *lagh* och *fal* och på *hans* och *gang*, i vilket fall dessa exempel i stället för till Skautrups andra ha hört till den första gruppen. Till denna grupp måste också kanske fallen *isine eg(h)næ frælsæ* snarast räknas. I beläggen *alanz thing* och *amans lif*, som förekomma 3 resp. 2 gånger, röjer särskrivningen av förlederna *lanz* och *mans* likaså snarast upptaktsbetoning. Genom rytmisk betoning har då prepositionen *a* fått någon övervikt i betoning framför den enstaviga upptaktsförleden, och fallen höra snarast till min andra grupp, dit de sålunda flyttas från Skautrups första.

Mimameiðs aldin.

Av

I. REICHBORN-KJENNERUD.

Professor Hugo Pipping har i sine Eddastudier I (SNF XVI,2, 40 flg.) bl. a. optatt til undersøkelse Fjǫlsv. str. 21—22 og derunder drøftet den tydning som Läffler hevdet i festskriftet til Feilberg s. 679 flg. og har dessuten omtalt min tydning av samme sted i MM 1923, 50 flg. P. har her sluttet sig til Läfflers opfatning, at der er barlindens frukt som ved sin emmenagogiske virkning skal hjelpe morsyke kvinner, og han støtter sig dels til medisinske dels til sproglige grunner. Da han imidlertid ikke — såvidt jeg forstår — har fått tak i alt mitt bevismateriale, og da saken fremdeles har både medisinsk og filologisk interesse, tror jeg den bør optas til ny granskning. Jeg vil da straks gjøre opmerksom på at jeg er medikus og ikke filolog.

Det er to ting det gjelder å komme til klarhet om: hvad det er for tre som menes i str. 21, og hvilken virkning det er som omtales i str. 22.

Spørsmålet om treet som for mig er det viktigste, har jeg på nytt behandlet i Arkiv f. n. filol. XL, 128. Jeg viser her at det tre som i middelalderen hadde ordet for å stå sig best mot ild, var eneren, og at dette nevnes først av biskop Isidor av Sevilla († 636) i hans Origines XVII, 7, 35 og det med uttrykk som gang på gang går igjen hos den ene forfatter efter den andre

---

[1]) Det har sin interesse her å peke på at Isidors skrifter synes å ha vært vel kjent i Nordens middelalder. Av Origines er funnet et membranfragment i Norge, en som det synes norsk avskrift fra omkr. 1300, [norsk] Hist. Tidsskr. IV R. 6. bd, 1910, 40. Hans De natura rerum citeres som kilde for avsnittet om verdenssystemet i Kongespeilet kap. 19, foruten at han er kilde for avsnitt av Hauksbók og flere andre ms. (A. M. 655 qv. og A. M. 415 qv.), Finnur Jónsson, Den oldn. og oldisl. litt. II, 942, 948.

sammanskriva självständiga ord ha letts till att i skriften göra skilda ord av ett enda. Sådana fall äro de följande. Bjärkörätten (Schl. 118: 5 och 6) *a lif sins vaþæ.* Här har skrivaren två gånger å rad skrivit den bestämda formen *lifsins* med ordskillnad liksom den obestämda formen *lifs* med pron. *sins*, därför att han var medveten om sin och andra skrivares fallenhet för att skriva denna senare förbindelse i ett (jämf. exemplen ovan). På samma sätt Bjärk. (129: 3) *at lik sins vtfærþ.* Nya eller Karls-Kr. (v. 5176 och s. 382) *hæle the* (= subst. *hælethe*). Här har den till ett särskilt ord avskilda slutstavelsen *the* likhet med pronominet pl. *the.* Uti Birgittas egenhändiga anteckningar finner man en brokig provkarta på ordskillnad i enkla ord, men här beror mellanrummet mellan bokstäverna säkerligen i de flesta fall på en valhänthet som trotsar varje logiskt förklaringsförsök. Likväl är också hos henne denna styckning av enkla ord intressant mot bakgrunden av hennes i det föregående påvisade uppenbara lust att sammanskriva skilda ord, av vilka det första varit minst lika starkt betonat som det andra, och hennes tydliga försök att undvika detta.

Den uppfattning om sammanhanget mellan särskrivning och upptaktsbetoning och mellan sammanskrivning och jämnt tryck eller förledsbetoning, för vilken jag i mina här omtalade arbeten har anfört skäl, kullkastas som synes sålunda ingalunda genom de alldeles speciella fallen av sammanskrivning av ett obetonat ord med ett följande starkt betonat. Med ledning av särskrivningens vittnesbörd om betoningen skall jag därför till slut yttra mig i några detaljfrågor om grupperingen av Skautrups material. Särskrivningen av *for* och *ut* i fallen *ilagh for fal* och *ahans ut gang* skvallrar om att dessa leder snarast ha utgjort upptakt. Betoningen har då kanske rytmiskt legat på *lagh* och *fal* och på *hans* och *gang*, i vilket fall dessa exempel i stället för till Skautrups andra ha hört till den första gruppen. Till denna grupp måste också kanske fallen *isine eg(h)næ frælsæ* snarast räknas. I beläggen *alanz thing* och *amans lif*, som förekomma 3 resp. 2 gånger, röjer särskrivningen av förlederna *lanz* och *mans* likaså snarast upptaktsbetoning. Genom rytmisk betoning har då prepositionen *a* fått någon övervikt i betoning framför den enstaviga upptaktsförleden, och fallen höra snarast till min andra grupp, dit de sålunda flyttas från Skautrups första.

Mimameiðs aldin.

Av

I. REICHBORN-KJENNERUD.

Professor Hugo Pipping har i sine Eddastudier I (SNF XVI,2, 40 flg.) bl. a. optatt til undersøkelse Fjǫlsv. str. 21—22 og derunder drøftet den tydning som Läffler hevdet i festskriftet til Feilberg s. 679 flg. og har dessuten omtalt min tydning av samme sted i MM 1923, 50 flg. P. har her sluttet sig til Läfflers opfatning, at der er barlindens frukt som ved sin emmenagogiske virkning skal hjelpe morsyke kvinner, og han støtter sig dels til medisinske dels til sproglige grunner. Da han imidlertid ikke — såvidt jeg forstår — har fått tak i alt mitt bevismateriale, og da saken fremdeles har både medisinsk og filologisk interesse, tror jeg den bør optas til ny granskning. Jeg vil da straks gjøre opmerksom på at jeg er medikus og ikke filolog.

Det er to ting det gjelder å komme til klarhet om: hvad det er for tre som menes i str. 21, og hvilken virkning det er som omtales i str. 22.

Spørsmålet om treet som for mig er det viktigste, har jeg på nytt behandlet i Arkiv f. n. filol. XL, 128. Jeg viser her at det tre som i middelalderen hadde ordet for å stå sig best mot ild, var eneren, og at dette nevnes først av biskop Isidor av Sevilla († 636) i hans Origines XVII, 7, 35 og det med uttrykk som gang på gang går igjen hos den ene forfatter efter den andre

[1]) Det har sin interesse her å peke på at Isidors skrifter synes å ha vært vel kjent i Nordens middelalder. Av Origines er funnet et membranfragment i Norge, en som det synes norsk avskrift fra omkr. 1300, [norsk] Hist. Tidsskr. IV R. 6. bd, 1910, 40. Rans De natura rerum citeres som kilde for avsnittet om verdenssystemet i Kongespeilet kap. 19, foruten at han er kilde for avsnitt av Hauksbók og flere andre ms. (A. M. 655 qv. og A. M. 415 qv.), Finnur Jónsson, Den oldn. og oldisl. litt. II, 942, 948.

ned gjennem middelalderen: Albertus Magnus † 1280, Konrad av Megenburg † 1374 og endelig i en svensk lægebok fra slutten av 1400-årene. At eneren har denne egenskap, er i den grad gått inn i den almindelige bevissthet, at det endog har hatt virkning på bibeloversettelsen som flere steder i det gamle testamente bruker ener for å betegne et tre som ilden ikke får bukt med (Davids salmer 120, 4; Job 30, 4).

Når det gjelder virkningen av *mimameiðs aldin*, kommer vi inn på det filologiske område, og jeg må derfor uttrykke mig med forsiktighet. Vi er dog enige om at *bera á eld* (sml. *bera á seyði*, Hym. 15) kan oversettes »røke med». Men jeg finner straks store betenkeligheter ved som P. gjør, å urgere *út* og hermed betegne at de gamle skulde sette sig til å plukke ut frøet av hvert bær, før de la bærene på ilden (barlinden har nemlig bare ett frø i hvert og ikke flere som P. sier). Jeg vil også straks sette fingeren på at jeg *ikke* er enig med Läffler i at barlinden spiller stor rolle som middel til å fremkalle abort. P. har misforstått mig når han sier dette. Jeg har nevnt en eneste forekomst i den nyere folkemedisinske litteratur herom og uttaler uttrykkelig at kurmessig røkning med barlindfrukt er ukjent. Man kan med rette heller si at barlinden praktisk talt er uten folkemedisinsk betydning, mens eneren spiller en overveldende rolle.

Det merkelige er, at enten man holder sig til Läfflers oversettelse av str. 22 eller til min tydning, er dette folkemedisinsk sett likegyldig. Enerens bruk i folkemedisinen lar sig forene med begge opfatninger. Läffler sier: »av dess frukt skall man bära ut på eld för modersjuka kvinnor, de (frukterna) skola driva ut det som er inne . . .» Jeg oversetter: »med dets frukt skal man røke for morsyke kvinner, når de får det ut som skal være inne . . .». Läffler holder sig til lægemidlets emmenagogiske virkning, mens jeg går ut fra oldtidsmedisinens bruk av røkemidler (og særlig av enebærrøkning) for å holde livmoren på plass.

Jeg innrømmer gjerne at jeg ikke har lagt nogen vekt på *út*, og at jeg har tenkt mig *út af* i betydningen »av», noget som P. betegner som en betenkelig anakronisme, dog uten at beviset herfor kan sies å være gitt. Men selv om P. har rett i dette, kan *út* likevel som hos Läffler forsvares på en naturlig måte uten å ty til den meningsløse utplukning av frøene. Den kurmessige enerrøkning må nemlig foretas under åpen himmel, ellers blir den syke nødt til å flykte ut av huset for den tette, kvelende ennerrøk. Enerrøkningen var også de gamles suverene

middel til å jage sykdomsdemonene på dør og blev derfor i hele middelalderen brukt i stor utstrekning ved farsotter.

Å lese *mǫtuðr*, mattre, er det også liten mening i. Den mat en kan få av de små tørre barlindbær, blir ingen mett av. At dativen *mǫnnum* skulde stå i motsetningen til *konur* ovenfor og oversettes med »menn» og ikke med »mennesker» er søkt, her hvor det gjelder lægeråd for kvinner.

Enebærets antidemoniske virkning finner vi første gang omtalt i Papyrus Ebers (Lieblein, N. Mag. f. lægevid. 1880, 431) der det brukes til å »fordrive trolldom fra en manns eller kvinnes mage». Jeg har i min første artikkel vist at det er folkemedisinens viktigste røkemiddel fra oldtiden av, og at det fremdeles er sågodtsom det eneste av denne slags. P.'s anførsel fra middelalderlig svensk folkemedisin om *sinaps rökir* som råd mot *malath soot* er ganske enestående, og den sykdom det her gjelder, er ikke som P. sier hysteri, men lepra (se Klemming s. 32 og Fritzner, Ordb. II, 628), følgelig har det ikke noget her å gjøre.

Enebærets emmenagogiske virkning regner den videnskapelige medisin ikke lenger med, undtagen når det gjelder Juniperus Sabina, sevenbom. Om denne heter det ennu i norsk folketro: »sevenbom har gjort så mangen jomfru from». Det almindelige enebær spiller i folkemedisinen ikke bare rolle som et vel kjent råd mot morsyke, men også som emmenagogum. Det siste kommer tiltalende frem i den skotske vise:

I'll bring you juniper to cheer your heart again
and I'll be your midwife to ease you of your pain

Jeg kunde således gjerne ha sluttet mig til Läfflers oversettelse av str. 22, at midlet skal drive ut det som er inne, dvs. virke som emmenagogum, men når jeg ikke har gjort det, er det fordi troen på livmorens vandringer som sykdomsårsak går som en rød tråd gjennem den klassiske medisin og dennes fortsettelse i nutidens folkemedisin. Livmoren var en demon som skulde holdes på plass ved antidemonisk røkning, og her var fra gammel tid av eneren det fornemste og mest virkningsfulle middel. Vi kan følge denne tro og denne behandling — som av mig påvist — fra Hippokrates (med den egyptiske medisin dom forbillede) ned til våre dagers folkemedisin.

Eddastudier II.

Av HUGO PIPPING.

Vsp 4: 5—6.

Enligt **R**: *ſol ſceín ſuɴan* *a ſalar ſteına*
Enligt **H**: *sol skeinn sunnan* *aa salar steina*

Betydelsen av genitiven *salar* har blivit rätt mycket diskuterad. Müllenhoff har ansett det omöjligt att finna någon förnuftig mening i uttrycket *salar steinar*,[1] och Vigfússon har föreslagit att ändra *salar* till *saltar*[2]. Genom en sådan ändring skapar man emellertid en halvvers med tre sänkningar och lång första höjning, och sådana halvverser anträffas blott sällan i fornyrðislag[3]. Med rätta har Sievers betecknat Vigfússons textändring som metriskt otillfredsställande[4]. Läsningen *saltar* torde få anses vara gravlagd.

Julius Hoffory[5] har ansett, att *salar* bör bibehållas men icke översättas med 'Saal' utan med 'Grund', 'Boden'.

---

[1] Karl Müllenhoff Deutsche Altertumskunde V. Berlin 1891. Sidd. 11 och 91.

[2] Se Eduard Sievers Proben einer metrischen Herstellung der Eddalieder. Abdruck aus dem Märzprogramm der Universität Tübingen. Halle 1885. S. 17 not 16. Hos G. Vigfusson och F. York Powell Corpvs poeticvm boreale, Oxford 1883, I. s. 194 läses *á salar-steina* 'on the dwelling-stones' och hos Cleasby-Vigfusson An Icelandic-English Dictionary, Oxford 1874, s. 510 står *salar steinar* (the pavement?).

[3] Hugo Pipping Bidrag till Eddametriken. Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland LIX. Helsingfors 1903. S. 99 regel VIII. Jfr Pipping Professor Eduard Sievers und die Metrik der Eddalieder. Neuphil. Mitt. 1923. Sidd. 145—149.

[4] Eduard Sievers a. st.

[5] Julius Hoffory Ueber Karl Müllenhoffs Deutsche Alterthumskunde V. 1. (Göttingische gelehrte Anzeigen, d. 1. Januar 1885). S. 25.

Ueber zwei Strophen der Vǫluspá. Sitzungsberichte der Kgl. Preussischen Academie der Wissenschaften zu Berlin. Gesammtsitzung vom 4. Juni 1885. S. 551.

Han sammanställer *salr* med lat. *solum* och fornbulg. *selo* och säger 'Der Ausdruck *salar steinar* bedeutet also »Steine des Bodens» oder »steiniger Boden», und hierunter ist ohne Zweifel der mit Steinen bedeckte, kahle Meeresboden zu verstehen.'

Hofforys tolkningsförsök har vunnit rätt mycken anklang. Gering[1] ger översättningen 'von Süden beschien die Sonne den Boden', men sätter i sin 'Wörterbuch'[2] ett frågetecken efter *salr* = 'boden', 'erdgrund'. R. C. Boer[3] översätter 'auf die steine der erde' och hänvisar till den i Gísla saga Súrssonar 36 anträffade kenningen *sals dreyri* = 'flod'. S. Nordal[4] upprepar denna hänvisning och påpekar därjämte, att *salþak* är en kenning för himmeln. Men just denna sistnämnda kenning synes mig peka i en annan riktning än den Nordal inslagit.

Jag tror, att man vid översättningen av *salar* bör utgå från den betydelse hos germ. **salaz* ∼ **saliz* n. och **sali* m., som anges av Fick-Torp,[5] nämligen 'Wohnung', 'Haus', 'Saal'. Till denna uppgift om ordets betydelse fogas både för fvästnordiskans och fhögtyskans vidkommande den anmärkningen, att med *sal(r)* merendels avses ett hus, som innehåller blott ett rum. Ett sådant enrumshus var helt visst den *taugreptr salr*, som omtalas i Hǫv 36 och vars konstruktion klargjorts av Valtýr Guðmundsson[6]. Den var en flätverkshydda. Som en sådan flätverkshydda föreställde man sig även den *salr* vid *Nástrǫnd*, som beskrives i Vsp 38. Den enda skillnaden var, att taket där icke var flätat av rottågor eller vidjor utan av ormar.[7]

För människor, som bodde i enrumshus, låg det nära till hands att förlikna himmeln vid ett *salþak*. Likasom hustaket skyddade dem mot väder och vind, på samma sätt var himmeln

---

[1] Hugo Gering Die Edda. Leipzig und Wien 1892. S. 3.

[2] Hugo Gering Vollständiges Wörterbuch zu den Liedern der Edda. Halle a. S. 1903. Sp. 878.

[3] R. C. Boer Die Edda (Haarlem ∼)'s-Gravenhage 1922. II s. 5.

[4] S. Nordal Völuspá s. 41. Árbók Háskóla Íslands. Reykjavík 1923. Till noterna 3 och 4 se ock Detter-Heinzel II s. 12.

[5] Fick-Torp Wortschatz der germanischen Spracheinheit III. Göttingen 1909. S. 435 f.

[6] Valtýr Guðmundsson Privatboligen på Island i sagatiden. København 1889. Sidd. 114 ff. I not 2 på s. 115 hänvisas till ett tidigare gjort uttalande av Þ. Böðvarsson gående i samma riktning som Guðmundssons. Tyvärr har jag icke haft tillgång till R. Meringers avhandling Etymol. zum geflochtenen Haus (Halle 1898).

[7] Jfr Axel Åkerblom Den äldre Eddan. Uppsala 1920—21. Del I s. 31 not 7.

den *vindhialmr*, som hindrade blåsten att sopa över marken. Beträffande dessa föreställningar kan jag hänvisa till mina Eddastudier I (SNF XVI. 2) sidd. 28 f. och där citerad litteratur. Efter Holmberg har jag meddelat, att jakuterna betrakta himmeln som ett tak, vilket skyddar mot köld och blåst, men endast ofullständigt, emedan det är genomsållat av hål — stjärnorna. I ett brev av den 13. oktober 1925 har professor Valtýr Guðmundsson haft vänligheten meddela mig följande värdefulla tilläggsupplysning:

'Opfattelsen af Stjernerne som *Vindhuller* synes at have holdt sig endnu i Slutn. af det 18. Aarh. paa Island, hvor de kaldtes *golugat* (pl. *golugöt*). Saaledes lader Digteren og Præsten Jón Þorláksson en gammel Mand sige:

Fingurinn í golugat
gaman er nú að sperra,
þar við mundi fris og frat
Fornjóts arfa þverra.

(Jón Þorláksson: Islenzk ljóðabók II, 422).

=Det vilde være morsomt nu at stikke (stoppe) Fingeren i Vindhullet, derved vilde Fornjóts Søns (= Vindens, SnE. I, 330) Prusten og Fisen holde op.'

Tyskans *Sternenzelt* (Schiller An die Freude), *Himmelszelt* återgår till föreställningar om himlataket, som uppkommit på nomadstadiet och fortfarande hysas av folk, som uppföra tält. Holmberg[1] meddelar härom följande viktiga upplysningar, som delvis redan begagnats av mig i Eddastudier I sidd. 19 f.

'Nach einer Handschrift, die sich seit ca. 1840 in der altaischen Mission befindet ···, wird bei den Altaiern, wenn sie mit den Schamanenceremonien beginnen, ein besonderes, ganz neues Zelt aufgestellt, ····. In der Mitte der Jurte stellt man eine junge ··· Birke auf ····.

Wir irren kaum in der Annahme, dass diese eigens errichtete Jurte das Himmelszelt selbst vorstellt. Eine ebensolche Jurte stellen auch die Burjaten auf, wenn sie beginnen, die Schamanenweihe zu feiern ····. Vor allem stellen sie in dem Zelte eine grosse und kräftige Birke ··· so auf, dass die Wurzeln nach der südwestlichen Ecke zu so weit von der Mitte weg, als Erdboden um die Feuerstätte freigelassen wird, in die Erde gegraben werden, ···. Zweifellos kommt die Weltsäule auch in den Steppenheiligtümern, *aava*, der Sojoten vor; denn

---

[1] **Uno Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 27 ff.**

von der Säule, die sich in deren Mitte befindet und durch das Dach hindurchgeht, sagt Ørjan Olsen Folgendes: »In der Mitte der *aava*, ist eine Stange vom Boden bis zum Dache aufgerichtet. ··· Die Stange selbst wird heilig gehalten, fast wie ein Gott.» »Unten um die Stange ist ein primitiver Steinaltar gebaut.»'

På minst tre olika håll finner man sålunda belägg för plägseden att uppföra tält, som avbilda himmeln, och att i tälten uppresa en stång, som avbildar världsaxeln. Det ligger följaktligen ingenting orimligt i antagandet, att skandinaverna, medan de bodde i enrumshus, benämnda *salir*, liknade hela den rymd, som begränsas av himmel och jord, vid en *salr*. Det återstår då blott att förklara, vad som menades med *salar steinar*.

Som en följd av, att solen sken på *salar steinar*, anges, att gröna örter spirade upp ur marken. Det ligger då närmast till hands att föreställa sig, att *salar steinar* är en omskrivning för jordytan. Det är icke heller svårt att förstå, huru denna omskrivning kommit i bruk. Den, som liknade himmeln vid ett *salþak*, jämförde naturligtvis jordytan med golvet i ett hus, och ifall hans golv var stenlagt, låg det mycket nära till hands för honom att likna marken vid *husets stenar*.

Nu är det känt, att stenlagda golv begagnats i germanska hus redan under stenåldern. Schuchhardt lämnar härom följande upplysning[1]:

'Für das altg. Haus sind zwei Exemplare der Steinzeit 1906 bei Plön aufgetreten. Fundament aus Steinen, rechteckig mit abgestumpften Ecken, 5 m lang, 3 m breit. Fussboden aus dünnen Spaltstücken grösserer Steine (wie in den Kammern der Megalithgräber).'

I huru stor utsträckning stenlagda golv förekommit hos germanerna, är en sak, som jag lämnar åt arkeologerna att utreda. Ju trängre det område var, inom vilket detta bruk förekom, desto viktigare äro de upplysningar, som uttrycket *á salar steina* i Vsp 4 kan ge oss angående de trakter, där dikten skapats, omdanats eller utvidgats med nya strofer.

Den åsikt om betydelsen av uttrycket *salar steinar*, som jag här utvecklat, har många beröringspunkter med E. H. Meyers[2] tolkning av Vsp 4: 5—6. Meyer säger: 'Der

---

[1] Se Johannes Hoops Reallexikon der germanischen Altertumskunde II. 4 s. 454. Strassburg 1915.

[2] E. H. Meyer Vǫluspa. Berlin 1889. Sidd. 68 f.

Ausdruck »salr» nötigt nicht ··· zur Annahme eines unnachweisbaren altertümlicheren Sinnes »Grund, Boden», sondern geht wol aus der poetischen Auffassung der Erde als eines schönen Gebäudes hervor, die ja noch heute fortlebt. ···· So scheint hier die Sonne auf die Grundsteine des Erdensales herab ····.' Men det är dock ett ganska långt steg från Meyers uppfattning av Vsp 4 till min. Meyer söker ursprunget till kenningen *salar steinar* inom bibelns och de kristna folkens föreställningskrets, jag åter i de primitiva germanernas levnadsförhållanden.

Det måste överhuvud kraftigt framhållas, huru oförsiktigt det är att ur likheter mellan bibliska och fornnordiska uttryck eller föreställningar strax draga den slutsatsen, att dessa likheter bero på lån, som gjorts i kristen tid. Språket i bibeln vimlar av uttryck, som bottna i kosmiska föreställningar, vilka på kulturens urstadium varit någorlunda lika över en stor del av den bebodda världen.

Behövligheten av det principuttalande jag här gjort skall belysas med ett exempel.

I sitt arbete 'Skandinavisk mytologi' säger professor Kaarle Krohn:[1] 'De namn av väderstreck och vindar: *Austri, Vestri, Nordri* och *Sudri,* vilka tilldelats dvärgar, som enligt Snorre placerats under varje hörn av jorden, förklaras av Johannes Uppenbarelseboks fyra änglar, vilka stodo i jordens fyra hörn och höllo fast jordens fyra vindar; desamma ses även avbildade på medeltida kartor.'

För mig står det klart, att man i Johannes' uppenbarelse finner uttryck för en uppfattning av kosmos, som var gällande i medelhavstrakterna, långt förrän denna urkund nedskrevs. När vi på andra håll möta liknande föreställningar, få vi icke utan vidare draga den slutsatsen, att det just varit genom uppenbarelseboken, som de spritt sig över jorden. I Eddastudier I sidd. 26 f. har jag under hänvisning till Holmberg påpekat, att dolganerna avbilda himmeln såsom en rektangulär skiva, uppburen av en grov och hög centralaxel samt av fyra kortare och klenare hörnstöd. Det är möjligt, att professor Krohn vill förklara också dessa avgudabeläten som formade efter beskrivningarna i uppenbarelseboken, men jag tror icke, att många forskare skola följa honom på denna väg. Den hand, som nedskrivit uppenbarelseboken, och de händer, som täljt dolganernas beläten, hava alla letts av en tro, som utformats långt

---

[1] Kaarle Krohn Skandinavisk mytologi. Helsingfors 1922. Sidd. 57 f.

prefixet *o-*, danskt *u-*, kom man till att undantagsvis sammanskriva också de som upptakt förekommande vokalerna *i* och *a*, också där de icke utgjorde förled i en sammansättning utan en preposition som kunde skiljas från sitt huvudord.

Att dylika fall av sammanskrivning förekomma liksom att förklaringen är denna, har redan länge stått för mig, ehuru jag dragit mig för att komma fram därmed, därför att jag hoppats komma på någon metod att statistiskt behandla dylika fall. Men jag misströstar om att finna någon och har nu ytterligare ett skäl att uttala mig i att jag i observerandet av dessa fall i sammanhang med accentspörsmålet blivit förekommen av Skautrup. Att här anföra också fornsvenska exempel på sammanskrivning av prepositionerna *i* och *a* anser jag icke nödvändigt. Men jag skall ge några exempel på andra fall av sammanskrivning av en obetonad preposition med ett följande starkt betonat ord.

Prepositionen *til* har jag sålunda antecknat sammanskriven i dylika betoningsgrupper. Gutalagen cod. B (Pipping, Gotländska studier 49: 1) *Tha en gangn biers eÿnom tilhanda frammar than androm.* Cod. Bur. (Stephens, Ett fornsv. legend. I 181: 3) *Gundoforus indie lans kunugar . havar sænt hær tellanda foghata . som heter — —.* Ett ex. från c. 1580 (se Språk och Stil 7 s. 120) *tiltals och handels.* Prepositionen *at* har jag i en betoningsgrupp bestående av upptakt och takt antecknat sammanskriven i uttrycket *atenast* (Klemming, Klosterläsning 23: 28, 69: 3, 106: 9, *ey atenast* 63: 10, däremot i samma handskrift *at enast* t. ex. 43: 17; vidare från Klemming, Hel. Birg. Uppenb. IV *ey atenast* 221: 19, 242: 29, 243: 17, 253: 10, 254: 25, 257: 8, *vtan atenast* 266: 14). Professor Lidén har gjort mig uppmärksam på skrivningen *adenast* Lat.-sv. glossar. 8: 11, 203: 32. Ytterligare har jag antecknat ett fall av sammanskrivning av prepositionen *af* i en dylik accentgrupp. Rimkrönikan II (Klemming, Nya eller Karls-Kr., v. 41, jämf. s. 373) *Sidhan komo the pryskæ thøm at gestha the førdhe afpryssen swa storan skara; f* och *p* i *afpryssen* äro skrivna som digraf.

Ett fall där ett obetonat ord som icke är preposition är sammanskrivet med ett följande starkt betonat ord är *Førsto are varshærra* i cod. Bur. (Stephens I 71: 4, men nominativ *var hærra* 71: 2).

Gemensamt för alla dessa fall är först och främst att första leden är ett enstavigt ord som anslöt sig till efterleden som ett obetonat prefix. Man kan också i dessa fall tänka på en förebild för skrivningen i ett prefix som *for-*, som förekom som upp-

takt och som dock i regeln är sammanskrivet på grund av att det icke framstod som ett självständigt ord. Men det finnes dessutom också en annan likhet mellan alla dessa fall. Direkt som en följd av betoningen har en ljudreduktion inträtt vid ordgränsen, eller gränsen mellan orden också utan ljudreduktion utplånats. I *vars herra* har det senare ordets uddljudande *h*-ljud bortfallit, så att vi fått det *h*-lösa uttal, som är belagt i den föråldrade svordomen *vaserra.* I *tel landa* o. s. v. och *af pryssen* har slutkonsonanten i prepositionen tidigt gått förlorad i dylik obetonad ställning framför konsonant (N o r e e n, Aschw. Gr. § 315. 2 a, s. 244, och § 306. 2). I *at enast* har prepositionens slutljud *t* i uttalet dragits in i den följande med vokal begynnande starkt betonade stavelsen. En uttalsenlig skrivning hade varit *a tenast.* Man förstår om den vanliga skrivningen i ovan citerade texter i stället är *atenast.* En liknande indragning av det första ordets slutljud i det senare ordet har efter bortfallet av dettas *h* skett i *vars herra.* En uppdelning av det senare i skriften belagda uttalet *vaserra* uti upptakt och takt skulle ge *va serra.* Också här föreligger alltså en utplåning av gränsen mellan orden av alldeles liknande slag som i *at enast.* Och även i fallen med *til* och *af* har bortfallet i uttalet av *l*- och *v*-ljudet just vid ordgränsen kunnat vålla en grumling av uppfattningen om denna ordgräns. Ty det beror säkerligen icke på en tillfällighet hos mina belägg att sammanskrivningen av upptakt och takt förekommer i förbindelse med en ljudreduktion vid ordgränsen eller en överföring av ett ljud från det förra ordet till det senare.

Uti skrivningen av en accentgrupp bestående av upptakt och takt kunna två olika tendenser korsa varandra. Den ena är tendensen att på grund av betoningen göra ordskillnad framför takten — en betydelse hos särskrivningen för vilken jag i mina båda ovan anförda arbeten har anfört skäl. Där båda lederna förekomma som självständiga ord kan denna tendens ostört göra sig gällande. Men där t. ex. förleden utgöres av ett osjälvständigt prefix som *o*- eller *for*- korsas denna tendens av en annan, den att på grund av betydelsen icke särskriva vad som icke kan förekomma som ett självständigt ord. Också i detta fall kan en och annan gång betoningens tendens segra, så att man t. ex. undantagsvis kan anträffa prefixen *o* och *for* efterföljda av ordmellanrum, såsom i ett av Skautrups forndanska exx. *ilagh for fal* (Skautrup s. 32) eller i den fornsvenska Nya eller Karls-Krönikan (Klemming vv. 1493 och 1503) *før gik før gaa.* Men omvänt kan också i en dylik

accentgrupp, bestående av skilda ord, det obetonade ordet sammanskrivas med det följande starkt betonade ordet på grund av speciell yttre likhet med ett dylikt osjälvständigt och därför i regeln sammanskrivet prefix. I de vanligaste fallen, de med prepositionerna *i* och *a*, består denna likhet i att upptakten utgöres blott av en vokal liksom vid prefixet *o-*. I de övriga här ovan behandlade fallen har upptakten erhållit en viss yttre likhet med ett prefix genom att gränsen mellan orden har grumlats i uttalet eller genom att prepositionen i vissa ofta återkommande förbindelser tidigt har mist sitt slutljud och därigenom i någon mån har isolerats från samma preposition i mera betonad användning.

I de övriga fallen hos Skautrup, enligt min i någon mån avvikande omgruppering med ledning av en noggrannare betoningsanalys, föreligger sammanskrivning av tvenne ungefär lika starkt betonade ord, eller sammanskrivning av ett starkt betonat ord med ett följande svagare betonat eller av tvenne icke huvudtoniga ord av vilka det första dock erhåller åtminstone en rytmisk betoning. I båda dessa fall är sammanskrivningen ett utslag av samma skrivningsprincip som den jag i mina här tidigare omtalade arbeten givit skäl för med avseende på skrivningen av uttryck med enhetsbetydelse. Sammanskrivningen förråder sålunda ett uttal med ungefär lika starkt tryck på båda lederna eller med starkaste trycket på första leden. I enskilda fall är det omöjligt att angiva, vilkendera betoningen som varit anledningen till sammanskrivningen. Jag skall här till Skautrups forndanska belägg giva några fornsvenska exempel på sammanskrivning av dylika accentgrupper, bestående av skilda ord.

I följande fall har det första ordet varit starkt betonat, och åtminstone i en del av dem ha båda orden varit ungefär lika starkt betonade. Södermannalagen (cod. A, Schlyter 152: 1) *handamællum*, Gutalagen (Pipping 21: 1) *manninerar*. Sdml. (171: 16) *twalyte*, Äldre Västgötalagen (36: 19, 37: 14, 36: 15, 69: 2) *alþragøtæ . þing*, *aldragøtæ þing*, *til aldragøta þings*, *a aldræmannæ þingi*. Bjärkörätten (Schl. 114: 5, 131: 6) *þrigiæ ſotærum*, *tweggiæ ſotærum* samt av Östergren i Arkiv för nord. fil. 18 s. 23 och 22 anförda *ſor thins køtzhugnat*, *om minom brodersgeeld*. Hel. Birg. Uppenb. (Klemming IV 427: 16 och s. 529) *Brystidh syntis oppith ſult mz langum mathkum . ok smaam . huilke hwaruændis* [= *hwar uændis*] *. hiit ok tiit vm andra*. Rimkr. II (5890, s. 382) *pedher basse oc lagaduss* / *the holla ey mere tro æn en liuss*. Att båda orden i *lagaduss* = Lage Duss här haft ungefär lika stark betoning synes framgå av

att man med detta antagande erhåller fyra höjningar i båda verserna. Hel. Bernhards skrifter (W i e s e l g r e n 116: 3 och s. 299) *O kærasta syster halt fridh mz allom mannom, æn thz kan wara, ofwærfar mz thulimodh thera hat och smælikhet som wm thik bakdanta, Brytsyndher* [= *Bryt syndher*] *obrygdhilsinna strala och skot mz thulimodhinna skiøld* o.s.v. I denna predikoton är det sannolikt att ett salvelsefullt eftertryck fallit på ordet *bryt;* det är vad vi direkt höra ut, om vi tänka oss dessa ord känslosamt uttalade från en nutida predikstol. Magn. Er. test. (Dipl. Suec. V 565: 34) *Item hwariu hælghæ andzhuse i swerike tyu marker.* Det är ju dock osäkert om här stark accent vilat på *andz* såsom i det nutida Stockholmsuttalet av det jämförbara *Helgeandsholmen.*

I samtliga följande fall har första ordet säkerligen icke varit svagare betonat än det andra, men sannolikt till och med övervägt detta i betoning. Nya eller Karls-Krönikan (Klemming s. 360) *oc sendæ them til sancte clara / po worfruga dagh the ther wissaliga wara.* Om man antar att i andra versen ictus fallit på stavelserna *wor, dagh, wiss-* och *wa-,* så erhåller man här fyra höjningar liksom på den förra. Betoningen i *worfruga dagh* har i så fall svarat mot den nutida i *vårfrudag.* Södermannal. (Schl. 55: 7) *eller ær afæti feasins* (= *fea sins*), Dalalagen (Schl. 65: 6) *ær a foot fearsins.* Nya eller Karls-Kr. (Kl. v. 7476 och s. 384) *fannat* (= *fann at*), (v. 6834 och s. 383) *althz* (= *alt thz*), Hel. Bernh. skr. (Wies. 13: 26 och s. 294) *Ok at thu for hans ælskogha skuli forsma alte* (= *al te*) *thing j thæsse wærldinne ærw,* (95: 16 och 99: 12 samt ss. 298 och 299) *och myrka diwpin neka mik wtganga wsik* (= *w sik*), *spy wp wsik alt etrith.* Rimkr. II (v. 1225 och s. 378) *lagarødz swena grepo the ther.* Här synes i *lagarødz* (gen. till Lage Röd) — annorlunda än i *lagaduss* ovan, som står i versslut som rim — det första ordet ha varit starkast betonat. Detta betingas av att namnet utgör genitivattribut till det följande *swena,* som väl hade den starkaste betoningen; och i det sålunda svagare betonade *lagarødz* erhöll den första stavelsen rytmisk betoning. Genom att anta att ictus fallit på stavelserna *la-, swe-, gre-* och *ther* erhåller man fyra höjningar i versen.

Följande grupp utgör en underavdelning av den föregående, i det i dessa fall ett ord är sammanskrivet med upptaktsstavelsen i ett följande. I Språk och Stil 7 s. 122 f. och 8 s. 174 anföras *dubbelth vpbetale* (= *dubbelth vp betale*) och *att, derbe:te bönder skola få segla . . ., det då allenast måtte skie . . .* (*derbe:te* = relat. adverbet eller konj. *der* och *bemälte*). Gutalag (Pip-

ping 19: 27) *þa iero | gutniscs manz hand ... byt.* Här antar jag att prefixet *o-* varit obetonat. Exemplet hör emellertid inte heller därigenom säkert till denna grupp, att sammanskrivningen *iero* kan bero på sammanträngning i radslutet. I följande fall är det osäkert om det första ordet är lika eller starkare betonat än förleden i det följande därmed sammanskrivna, d. v. s. om förleden i detta haft fortis eller utgjort upptakt. Södermannal. (Schl. 145: 10, varmed jämf. Stud. i nord. filol. 12: 4 s. 18) *oc þol i þem garþe þing stæmnur oc fultilmæle.* Orden förekomma i radslut.

Jag skall här ytterligare anföra samtliga fall av sammanskrivning av skilda ord i Birgittas egenh. anteckningar. Sammanskrivning av ett sannolikt svagare betonat ord *hælgh*[*a*] med ett följande starkare betonat *anda* föreligger blott i Klemming IV 182: 3 *sumi hafþo þæn hælghanda sua at þe visto timan.* Här föreligger en ljudreduktion i ordgränsen liksom i fallen *varshærra* o. s. v. ovan; *hælghanda* har dessutom likhet med ett presens particip. Båda orden äro ungefär lika starkt betonade i 182: 16 *þa skal annar konunge þæt for heþar taka oc vælnytia.* Ordet *sin* får antas ha varit emfatiskt betonat i 179: 13 *þæt ar iguzs hand nær han vil han fore sindom kalla;* den betoningen hör man direkte ut ur denna sats liksom i det tidigare behandlade fallet ur Hel. Bernhards skrifter. Jämför däremot övriga fall av possessiva pronominet *sin* i denna form: 178: 1 *o hærra þin vikarius* (= påven)... *hafar ført sætit* (= påvesätet) *til sin gambla staþ rom,* 179: 4 *byri fyrst pafin mz sik siælfum ... þær næst skuþi sin egin garþ,* 181: 9 *þe reta nu guþ til vreþe mz sin for ban naþo æptedøme,* 183: 6 *siþan þotte mik sum iumfrun til þera talaþe oc sin orþ byrþade.* 185: 17 står *i lægin til raþ oc paniga iacl iac lægar til þuru oc manlekit hiærta.* S j ö r o s, Sv. Litt.sällsk. i Finland, Förhandl. och uppsatser 22 anger härom s. 155 säkerligen alldeles riktigt, att författaren varit på väg att av misstag skriva ihop orden *iac lægar,* men rättat felet. Ett starkare betonat ord är sammanskrivet med ett följande svagare betonat i 180: 21 *þæn sik vildeg bætra oc blifa irenleke.* 185: 16 står *ær þæn min sun hafar valt þa vaþar hanfulkumnaþar ære eg han þa vaþar han skaleka af skipaþar.* Sjöros säger anf. st. härom: »förf. har ... varit på väg att ... skriva ihop *ær eg,* på samma sätt som *iacl,* och har av förbiseende ej rättat felet».

Som av Skautrups forndanska och dessa fornsvenska belägg framgår förekommer sammanskrivning av skilda ord med lika starkt tryck på båda orden eller starkaste tryck på det första ordet i ordförbindelser av mycket olika slag. Det första ordet

är långtifrån alltid enstavigt utan tvåstavigt i en väsentlig del av exemplen. De enstaviga orden bestå ingalunda vanligast av en enda vokal, och sammanskrivningen är i de övriga fallen icke bunden till ljudförsvagning vid ordgränsen eller överflyttning i uttalet av ett ljud från det ena ordet till det andra. Både som första och som andra led kunna också förekomma ord av många olika ordklasser. I motsats till vad fallet var vid sammanskrivning av ett obetonat ord med ett följande starkt betonat är det alltså uppenbart att sammanskrivningen vid minst lika stark betoning på det första ordet som på det andra icke är bunden till likheten med vissa bestämda ord. Sammanskrivningen beror här i vidsträcktaste mån just på själva likheten i betoning med sammansatta uttryck med enhetsbetydelse, som hade lika starkt tryck på båda lederna eller starkaste trycket på första leden och som skrevos i ett.

Att det icke kan ha funnits någon generell böjelse att sammanskriva ett obetonat ord med ett följande starkt betonat, det framgår också av att tvärtom enkla främmande ord med upptakt kunna vara skrivna som om upptakten utgjorde ett särskilt ord. Cod. Bur. *ia cobi* (anfört av O t t e l i n, Studier I s. 17) och vidare enligt Bibelarbeten II (Klemming s. 422) *sele vtij son*. Här är särskilt att fästa sig vid det senare fallet, där ingendera av de särskrivna delarna har någon likhet med ett ord. I båda dessa fall framgår det utan vidare att det falska ordmellanrummet är förlagt till stavelsegränsen mellan upptakt och takt. I följande fall från Bibelarbeten II (Kl. s. 416) är det svårare att ange om sammanhang med betoningen föreligger: *asoromam same* (av Kl. 43: 2 rättat till *asoromamsame*), *tamnat saraa, (oc ænden aff hans arffdel ær saraa oc esthaol) hayr semes, aser gadda.* Vidare *carion . esrom* och *hum esem* (Kl. s. 415 och 416). I fallet *ahem remmom* (Kl. s. 416) står ett ovidkommande tecken mellan orddelarna, och i fallet *machi nerath* (Kl. s. 416) föreligger annan förvrängning vid ordgränsen (Kl. rättar namnet till *machmerath* 44: 25). Jag har därför anfört också dessa fall endast för fullständighetens skull, allt enligt Klemmings lista på avvikelser som han gjort från handskriften.

Om böjelsen att däremot sammanskriva ord av vilka det första hade minst lika stark betoning som det senare vittna i sin mån också ett slags s. k. omvända skrivningar, fall där enkla ord med starkaste trycket på första stavelsen ha i skriften uppdelats i två ord på grund av att de innehöllo en ljudgrupp som var lika med fonemet för ett självständigt ord. Skrivarna kunna någon gång av vaksamhet mot att på grund av betoningen

sammanskriva självständiga ord ha letts till att i skriften göra skilda ord av ett enda. Sådana fall äro de följande. Bjärkörätten (Schl. 118: 5 och 6) *a lif sins vaþæ*. Här har skrivaren två gånger å rad skrivit den bestämda formen *lifsins* med ordskillnad liksom den obestämda formen *lifs* med pron. *sins*, därför att han var medveten om sin och andra skrivares fallenhet för att skriva denna senare förbindelse i ett (jämf. exemplen ovan). På samma sätt Bjärk. (129: 3) *at lik sins vtfærþ*. Nya eller Karls-Kr. (v. 5176 och s. 382) *hæle the* (= subst. *hælethe*). Här har den till ett särskilt ord avskilda slutstavelsen *the* likhet med pronominet pl. *the*. Uti Birgittas egenhändiga anteckningar finner man en brokig provkarta på ordskillnad i enkla ord, men här beror mellanrummet mellan bokstäverna säkerligen i de flesta fall på en valhänthet som trotsar varje logiskt förklaringsförsök. Likväl är också hos henne denna styckning av enkla ord intressant mot bakgrunden av hennes i det föregående påvisade uppenbara lust att sammanskriva skilda ord, av vilka det första varit minst lika starkt betonat som det andra, och hennes tydliga försök att undvika detta.

Den uppfattning om sammanhanget mellan särskrivning och upptaktsbetoning och mellan sammanskrivning och jämnt tryck eller förledsbetoning, för vilken jag i mina här omtalade arbeten har anfört skäl, kullkastas som synes sålunda ingalunda genom de alldeles speciella fallen av sammanskrivning av ett obetonat ord med ett följande starkt betonat. Med ledning av särskrivningens vittnesbörd om betoningen skall jag därför till slut yttra mig i några detaljfrågor om grupperingen av Skautrups material. Särskrivningen av *for* och *ut* i fallen *ilagh for fal* och *ahans ut gang* skvallrar om att dessa leder snarast ha utgjort upptakt. Betoningen har då kanske rytmiskt legat på *lagh* och *fal* och på *hans* och *gang*, i vilket fall dessa exempel i stället för till Skautrups andra ha hört till den första gruppen. Till denna grupp måste också kanske fallen *isine eg(h)næ frælsæ* snarast räknas. I beläggen *alanz thing* och *amans lif*, som förekomma 3 resp. 2 gånger, röjer särskrivningen av förlederna *lanz* och *mans* likaså snarast upptaktsbetoning. Genom rytmisk betoning har då prepositionen *a* fått någon övervikt i betoning framför den enstaviga upptaktsförleden, och fallen höra snarast till min andra grupp, dit de sålunda flyttas från Skautrups första.

Mimameiðs aldin.

Av

I. REICHBORN-KJENNERUD.

Professor Hugo Pipping har i sine Eddastudier I (SNF XVI,2, 40 flg.) bl. a. optatt til undersøkelse Fjǫlsv. str. 21—22 og derunder drøftet den tydning som Läffler hevdet i festskriftet til Feilberg s. 679 flg. og har dessuten omtalt min tydning av samme sted i MM 1923, 50 flg. P. har her sluttet sig til Läfflers opfatning, at der er barlindens frukt som ved sin emmenagogiske virkning skal hjelpe morsyke kvinner, og han støtter sig dels til medisinske dels til sproglige grunner. Da han imidlertid ikke — såvidt jeg forstår — har fått tak i alt mitt bevismateriale, og da saken fremdeles har både medisinsk og filologisk interesse, tror jeg den bør optas til ny granskning. Jeg vil da straks gjøre opmerksom på at jeg er medikus og ikke filolog.

Det er to ting det gjelder å komme til klarhet om: hvad det er for tre som menes i str. 21, og hvilken virkning det er som omtales i str. 22.

Spørsmålet om treet som for mig er det viktigste, har jeg på nytt behandlet i Arkiv f. n. filol. XL, 128. Jeg viser her at det tre som i middelalderen hadde ordet for å stå sig best mot ild, var eneren, og at dette nevnes først av biskop Isidor av Sevilla († 636) i hans Origines XVII, 7, 35 og det med uttrykk som gang på gang går igjen hos den ene forfatter efter den andre

---

[1]) Det har sin interesse her å peke på at Isidors skrifter synes å ha vært vel kjent i Nordens middelalder. Av Origines er funnet et membranfragment i Norge, en som det synes norsk avskrift fra omkr. 1300, [norsk] Hist. Tidsskr. IV R. 6. bd, 1910, 40. Rans De natura rerum citeres som kilde for avsnittet om verdenssystemet i Kongespeilet kap. 19, foruten at han er kilde for avsnitt av Hauksbók og flere andre ms. (A. M. 655 qv. og A. M. 415 qv.), Finnur Jónsson, Den oldn. og oldisl. litt. II, 942, 948.

ned gjennem middelalderen: Albertus Magnus † 1280, Konrad av Megenburg † 1374 og endelig i en svensk lægebok fra slutten av 1400-årene. At eneren har denne egenskap, er i den grad gått inn i den almindelige bevissthet, at det endog har hatt virkning på bibeloversettelsen som flere steder i det gamle testamente bruker ener for å betegne et tre som ilden ikke får bukt med (Davids salmer 120, 4; Job 30, 4).

Når det gjelder virkningen av *mimameiðs aldin*, kommer vi inn på det filologiske område, og jeg må derfor uttrykke mig med forsiktighet. Vi er dog enige om at *bera á eld* (sml. *bera á seyði*, Hym. 15) kan oversettes »røke med». Men jeg finner straks store betenkeligheter ved som P. gjør, å urgere *út* og hermed betegne at de gamle skulde sette sig til å plukke ut frøet av hvert bær, før de la bærene på ilden (barlinden har nemlig bare ett frø i hvert og ikke flere som P. sier). Jeg vil også straks sette fingeren på at jeg *ikke* er enig med Läffler i at barlinden spiller stor rolle som middel til å fremkalle abort. P. har misforstått mig når han sier dette. Jeg har nevnt en eneste forekomst i den nyere folkemedisinske litteratur herom og uttaler uttrykkelig at kurmessig røkning med barlindfrukt er ukjent. Man kan med rette heller si at barlinden praktisk talt er uten folkemedisinsk betydning, mens eneren spiller en overveldende rolle.

Det merkelige er, at enten man holder sig til Läfflers oversettelse av str. 22 eller til min tydning, er dette folkemedisinsk sett likegyldig. Enerens bruk i folkemedisinen lar sig forene med begge opfatninger. Läffler sier: »av dess frukt skall man bära ut på eld för modersjuka kvinnor, de (frukterna) skola driva ut det som er inne . . .» Jeg oversetter: »med dets frukt skal man røke for morsyke kvinner, når de får det ut som skal være inne . . .». Läffler holder sig til lægemidlets emmenagogiske virkning, mens jeg går ut fra oldtidsmedisinens bruk av røkemidler (og særlig av enebærrøkning) for å holde livmoren på plass.

Jeg innrømmer gjerne at jeg ikke har lagt nogen vekt på *út*, og at jeg har tenkt mig *út af* i betydningen »av», noget som P. betegner som en betenkelig anakronisme, dog uten at beviset herfor kan sies å være gitt. Men selv om P. har rett i dette, kan *út* likevel som hos Läffler forsvares på en naturlig måte uten å ty til den meningsløse utplukning av frøene. Den kurmessige enerrøkning må nemlig foretas under åpen himmel, ellers blir den syke nødt til å flykte ut av huset for den tette, kvelende ennerrøk. Enerrøkningen var også de gamles suverene

middel til å jage sykdomsdemonene på dør og blev derfor i hele middelalderen brukt i stor utstrekning ved farsotter.

Å lese *mǫtuðr*, mattre, er det også liten mening i. Den mat en kan få av de små tørre barlindbær, blir ingen mett av. At dativen *mǫnnum* skulde stå i motsetningen til *konur* ovenfor og oversettes med »menn» og ikke med »mennesker» er søkt, her hvor det gjelder lægeråd for kvinner.

Enebærets antidemoniske virkning finner vi første gang omtalt i Papyrus Ebers (Lieblein, N. Mag. f. lægevid. 1880, 431) der det brukes til å »fordrive trolldom fra en manns eller kvinnes mage». Jeg har i min første artikkel vist at det er folkemedisinens viktigste røkemiddel fra oldtiden av, og at det fremdeles er sågodtsom det eneste av denne slags. P.'s anførsel fra middelalderlig svensk folkemedisin om *sinaps rökir* som råd mot *malath soot* er ganske enestående, og den sykdom det her gjelder, er ikke som P. sier hysteri, men lepra (se Klemming s. 32 og Fritzner, Ordb. II, 628), følgelig har det ikke noget her å gjøre.

Enebærets emmenagogiske virkning regner den videnskapelige medisin ikke lenger med, undtagen når det gjelder Juniperus Sabina, sevenbom. Om denne heter det ennu i norsk folketro: »sevenbom har gjort så mangen jomfru from». Det almindelige enebær spiller i folkemedisinen ikke bare rolle som et vel kjent råd mot morsyke, men også som emmenagogum. Det siste kommer tiltalende frem i den skotske vise:

I'll bring you juniper to cheer your heart again
and I'll be your midwife to ease you of your pain

Jeg kunde således gjerne ha sluttet mig til Läfflers oversettelse av str. 22, at midlet skal drive ut det som er inne, dvs. virke som emmenagogum, men når jeg ikke har gjort det, er det fordi troen på livmorens vandringer som sykdomsårsak går som en rød tråd gjennem den klassiske medisin og dennes fortsettelse i nutidens folkemedisin. Livmoren var en demon som skulde holdes på plass ved antidemonisk røkning, og her var fra gammel tid av eneren det fornemste og mest virkningsfulle middel. Vi kan følge denne tro og denne behandling — som av mig påvist — fra Hippokrates (med den egyptiske medisin dom forbillede) ned til våre dagers folkemedisin.

Eddastudier II.

Av HUGO PIPPING.

Vsp 4: 5—6.

Enligt **R**: *ſol ſceín ſuɴan* *a ſalar ſteına*
Enligt **H**: *sol skeinn sunnan* *aa salar steina*

Betydelsen av genitiven *salar* har blivit rätt mycket diskuterad. Müllenhoff har ansett det omöjligt att finna någon förnuftig mening i uttrycket *salar steinar*,[1] och Vigfússon har föreslagit att ändra *salar* till *saltar*[2]. Genom en sådan ändring skapar man emellertid en halvvers med tre sänkningar och lång första höjning, och sådana halvverser anträffas blott sällan i fornyrðislag[3]. Med rätta har Sievers betecknat Vigfússons textändring som metriskt otillfredsställande[4]. Läsningen *saltar* torde få anses vara gravlagd.

Julius Hoffory[5] har ansett, att *salar* bör bibehållas men icke översättas med 'Saal' utan med 'Grund', 'Boden'.

---

[1] Karl Müllenhoff Deutsche Altertumskunde V. Berlin 1891. Sidd. 11 och 91.

[2] Se Eduard Sievers Proben einer metrischen Herstellung der Eddalieder. Abdruck aus dem Märzprogramm der Universität Tübingen. Halle 1885. S. 17 not 16. Hos G. Vigfusson och F. York Powell Corpvs poeticvm boreale, Oxford 1883, I. s. 194 läses *á salar-steina* 'on the dwelling-stones' och hos Cleasby-Vigfusson An Icelandic-English Dictionary, Oxford 1874, s. 510 står *salar steinar* (the pavement?).

[3] Hugo Pipping Bidrag till Eddametriken. Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland LIX. Helsingfors 1903. S. 99 regel VIII. Jfr Pipping Professor Eduard Sievers und die Metrik der Eddalieder. Neuphil. Mitt. 1923. Sidd. 145—149.

[4] Eduard Sievers a. st.

[5] Julius Hoffory Ueber Karl Müllenhoffs Deutsche Alterthumskunde V. 1. (Göttingische gelehrte Anzeigen, d. 1. Januar 1885). S. 25.

Ueber zwei Strophen der Vǫluspá. Sitzungsberichte der Kgl. Preussischen Academie der Wissenschaften zu Berlin. Gesammtsitzung vom 4. Juni 1885. S. 551.

Han sammanställer *salr* med lat. *solum* och fornbulg. *selo* och säger 'Der Ausdruck *salar steinar* bedeutet also »Steine des Bodens» oder »steiniger Boden», und hierunter ist ohne Zweifel der mit Steinen bedeckte, kahle Meeresboden zu verstehen.'

Hofforys tolkningsförsök har vunnit rätt mycken anklang. Gering[1] ger översättningen 'von Süden beschien die Sonne den Boden', men sätter i sin 'Wörterbuch'[2] ett frågetecken efter *salr* = 'boden', 'erdgrund'. R. C. Boer[3] översätter 'auf die steine der erde' och hänvisar till den i Gísla saga Súrssonar 36 anträffade kenningen *sals dreyri* = 'flod'. S. Nordal[4] upprepar denna hänvisning och påpekar därjämte, att *salþak* är en kenning för himmeln. Men just denna sistnämnda kenning synes mig peka i en annan riktning än den Nordal inslagit.

Jag tror, att man vid översättningen av *salar* bör utgå från den betydelse hos germ. **salaz* ~ **saliz* n. och **sali* m., som anges av Fick-Torp,[5] nämligen 'Wohnung', 'Haus', 'Saal'. Till denna uppgift om ordets betydelse fogas både för fvästnordiskans och fhögtyskans vidkommande den anmärkningen, att med *sal(r)* merendels avses ett hus, som innehåller blott ett rum. Ett sådant enrumshus var helt visst den *taugreptr salr*, som omtalas i Hǫv 36 och vars konstruktion klargjorts av Valtýr Guðmundsson[6]. Den var en flätverkshydda. Som en sådan flätverkshydda föreställde man sig även den *salr* vid *Nástrǫnd*, som beskrives i Vsp 38. Den enda skillnaden var, att taket där icke var flätat av rottågor eller vidjor utan av ormar.[7]

För människor, som bodde i enrumshus, låg det nära till hands att förlikna himmeln vid ett *salþak*. Likasom hustaket skyddade dem mot väder och vind, på samma sätt var himmeln

---

[1] Hugo Gering Die Edda. Leipzig und Wien 1892. S. 3.

[2] Hugo Gering Vollständiges Wörterbuch zu den Liedern der Edda. Halle a. S. 1903. Sp. 878.

[3] R. C. Boer Die Edda (Haarlem ~)'s-Gravenhage 1922. II s. 5.

[4] S. Nordal Völuspá s. 41. Árbók Háskóla Íslands. Reykjavík 1923. Till noterna 3 och 4 se ock Detter-Heinzel II s. 12.

[5] Fick-Torp Wortschatz der germanischen Spracheinheit III. Göttingen 1909. S. 435 f.

[6] Valtýr Guðmundsson Privatboligen på Island i sagatiden. København 1889. Sidd. 114 ff. I not 2 på s. 115 hänvisas till ett tidigare gjort uttalande av Þ. Böðvarsson gående i samma riktning som Guðmundssons. Tyvärr har jag icke haft tillgång till R. Meringers avhandling Etymol. zum geflochtenen Haus (Halle 1898).

[7] Jfr Axel Åkerblom Den äldre Eddan. Uppsala 1920—21. Del I s. 31 not 7.

den *vindhialmr*, som hindrade blåsten att sopa över marken. Beträffande dessa föreställningar kan jag hänvisa till mina Eddastudier I (SNF XVI. 2) sidd. 28 f. och där citerad litteratur. Efter Holmberg har jag meddelat, att jakuterna betrakta himmeln som ett tak, vilket skyddar mot köld och blåst, men endast ofullständigt, emedan det är genomsållat av hål — stjärnorna. I ett brev av den 13. oktober 1925 har professor Valtýr Guðmundsson haft vänligheten meddela mig följande värdefulla tilläggsupplysning:

'Opfattelsen af Stjernerne som *Vindhuller* synes at have holdt sig endnu i Slutn. af det 18. Aarh. paa Island, hvor de kaldtes *golugat* (pl. *golugöt*). Saaledes lader Digteren og Præsten Jón Þorláksson en gammel Mand sige:

Fingurinn í golugat
gaman er nú að sperra,
þar við mundi frís og frat
Fornjóts arfa þverra.
(Jón Þorláksson: Islenzk ljóðabók II, 422).

=Det vilde være morsomt nu at stikke (stoppe) Fingeren i Vindhullet, derved vilde Fornjóts Søns (= Vindens, SnE. I, 330) Prusten og Fisen holde op.'

Tyskans *Sternenzelt* (Schiller An die Freude), *Himmelszelt* återgår till föreställningar om himlataket, som uppkommit på nomadstadiet och fortfarande hysas av folk, som uppföra tält. Holmberg[1] meddelar härom följande viktiga upplysningar, som delvis redan begagnats av mig i Eddastudier I sidd. 19 f.

'Nach einer Handschrift, die sich seit ca. 1840 in der altaischen Mission befindet ···, wird bei den Altaiern, wenn sie mit den Schamanenceremonien beginnen, ein besonderes, ganz neues Zelt aufgestellt, ····. In der Mitte der Jurte stellt man eine junge ··· Birke auf ····.

Wir irren kaum in der Annahme, dass diese eigens errichtete Jurte das Himmelszelt selbst vorstellt. Eine ebensolche Jurte stellen auch die Burjaten auf, wenn sie beginnen, die Schamanenweihe zu feiern ····. Vor allem stellen sie in dem Zelte eine grosse und kräftige Birke ··· so auf, dass die Wurzeln nach der südwestlichen Ecke zu so weit von der Mitte weg, als Erdboden um die Feuerstätte freigelassen wird, in die Erde gegraben werden, ···. Zweifellos kommt die Weltsäule auch in den Steppenheiligtümern, *aava*, der Sojoten vor; denn

---

[1] Uno Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 27 ff.

von der Säule, die sich in deren Mitte befindet und durch das Dach hindurchgeht, sagt Ørjan Olsen Folgendes: »In der Mitte der *aava*, ist eine Stange vom Boden bis zum Dache aufgerichtet. ··· Die Stange selbst wird heilig gehalten, fast wie ein Gott.» »Unten um die Stange ist ein primitiver Steinaltar gebaut.»'

På minst tre olika håll finner man sålunda belägg för plägseden att uppföra tält, som avbilda himmeln, och att i tälten uppresa en stång, som avbildar världsaxeln. Det ligger följaktligen ingenting orimligt i antagandet, att skandinaverna, medan de bodde i enrumshus, benämnda *salir*, liknade hela den rymd, som begränsas av himmel och jord, vid en *salr*. Det återstår då blott att förklara, vad som menades med *salar steinar*.

Som en följd av, att solen sken på *salar steinar*, anges, att gröna örter spirade upp ur marken. Det ligger då närmast till hands att föreställa sig, att *salar steinar* är en omskrivning för jordytan. Det är icke heller svårt att förstå, huru denna omskrivning kommit i bruk. Den, som liknade himmeln vid ett *salþak*, jämförde naturligtvis jordytan med golvet i ett hus, och ifall hans golv var stenlagt, låg det mycket nära till hands för honom att likna marken vid *husets stenar*.

Nu är det känt, att stenlagda golv begagnats i germanska hus redan under stenåldern. Schuchhardt lämnar härom följande upplysning[1]:

'Für das altg. Haus sind zwei Exemplare der Steinzeit 1906 bei Plön aufgetreten. Fundament aus Steinen, rechteckig mit abgestumpften Ecken, 5 m lang, 3 m breit. Fussboden aus dünnen Spaltstücken grösserer Steine (wie in den Kammern der Megalithgräber).'

I huru stor utsträckning stenlagda golv förekommit hos germanerna, är en sak, som jag lämnar åt arkeologerna att utreda. Ju trängre det område var, inom vilket detta bruk förekom, desto viktigare äro de upplysningar, som uttrycket *á salar steina* i Vsp 4 kan ge oss angående de trakter, där dikten skapats, omdanats eller utvidgats med nya strofer.

Den åsikt om betydelsen av uttrycket *salar steinar*, som jag här utvecklat, har många beröringspunkter med E. H. Meyers[2] tolkning av Vsp 4: 5—6. Meyer säger: 'Der

---

[1] Se Johannes Hoops Reallexikon der germanischen Altertumskunde II. 4 s. 454. Strassburg 1915.

[2] E. H. Meyer Vǫluspa. Berlin 1889. Sidd. 68 f.

Ausdruck »salr» nötigt nicht ··· zur Annahme eines unnachweisbaren altertümlicheren Sinnes »Grund, Boden», sondern geht wol aus der poetischen Auffassung der Erde als eines schönen Gebäudes hervor, die ja noch heute fortlebt. ···· So scheint hier die Sonne auf die Grundsteine des Erdensales herab ·····.' Men det är dock ett ganska långt steg från Meyers uppfattning av Vsp 4 till min. Meyer söker ursprunget till kenningen *salar steinar* inom bibelns och de kristna folkens föreställningskrets, jag åter i de primitiva germanernas levnadsförhållanden.

Det måste överhuvud kraftigt framhållas, huru oförsiktigt det är att ur likheter mellan bibliska och fornnordiska uttryck eller föreställningar strax draga den slutsatsen, att dessa likheter bero på lån, som gjorts i kristen tid. Språket i bibeln vimlar av uttryck, som bottna i kosmiska föreställningar, vilka på kulturens urstadium varit någorlunda lika över en stor del av den bebodda världen.

Behövligheten av det principuttalande jag här gjort skall belysas med ett exempel.

I sitt arbete 'Skandinavisk mytologi' säger professor Kaarle Krohn:[1] 'De namn av väderstreck och vindar: *Austri*, *Vestri*, *Nordri* och *Sudri*, vilka tilldelats dvärgar, som enligt Snorre placerats under varje hörn av jorden, förklaras av Johannes Uppenbarelseboks fyra änglar, vilka stodo i jordens fyra hörn och höllo fast jordens fyra vindar; desamma ses även avbildade på medeltida kartor.'

För mig står det klart, att man i Johannes' uppenbarelse finner uttryck för en uppfattning av kosmos, som var gällande i medelhavstrakterna, långt förrän denna urkund nedskrevs. När vi på andra håll möta liknande föreställningar, få vi icke utan vidare draga den slutsatsen, att det just varit genom uppenbarelseboken, som de spritt sig över jorden. I Eddastudier I sidd. 26 f. har jag under hänvisning till Holmberg påpekat, att dolganerna avbilda himmeln såsom en rektangulär skiva, uppburen av en grov och hög centralaxel samt av fyra kortare och klenare hörnstöd. Det är möjligt, att professor Krohn vill förklara också dessa avgudabeläten som formade efter beskrivningarna i uppenbarelseboken, men jag tror icke, att många forskare skola följa honom på denna väg. Den hand, som nedskrivit uppenbarelseboken, och de händer, som täljt dolganernas beläten, hava alla letts av en tro, som utformats långt

---

[1] Kaarle Krohn Skandinavisk mytologi. Helsingfors 1922. Sidd. 57 f.

före Kristi födelse och avsatt spår både innanför och utanför den kristna kulturkretsen. Och frågar man sig, var Snorres uppgift, att himmelens fyra hörn uppbäras av dvärgar, finner de fastaste anknytningspunkterna, så är det icke på Patmos utan i Sibirien och på Island.

Efter det manuskriptet till mina Eddastudier I lämnats till tryckeriet, visade jag cand. mag. Stefán Einarsson en bild av dolganernas himlabeläten och påpekade överensstämmelsen mellan dem och Snorres uppgift om dvärgarna, som uppbära himmeln. Mag. Einarsson fäste då genast min uppmärksamhet vid, att ett slags takstolpar på Island kallas *dvergar*. I ett brev av den $^{15}/_{7}$ 1925 tillfogar mag. Einarsson: 'Um *dverg* (= stötte ··) skal eg bæta því við, að fyrir mér vakir sérstaklega, að hann stendur á *bita*, annars mundi eg ekki kalla hann dverg. Annars vænti eg að S. Blöndal geri grein fyrir orðinu.'

Professor Valtýr Guðmundsson har också berört denna fråga i det tidigare citerade brevet av den $^{18}/_{10}$ 1925, där han till mina Eddastudier I s. 27 fogar följande anteckning: 'Navnet *dvergar* er sikkert overført fra Tagstolperne i en Bygning, som opretholder *det øverste Tag*, cfr. mine Bøger: *Privatboligen* paa Island S. 122, 125 (Fig. 19 og 20), og *Island i Fristatstiden* S. 68 (Fig. 9).'

Helt nyss har docenten Arnold Nordling påpekat för mig, att P. A. Munch i ett brev till G. Stephens[1] uttalat en förmodan om, att *dvergar* är namnet på korsställda bjälkar, som uppbära ett tak.

Dessa välkomna påminnelser ge mig anledning att nu upptaga frågan om 'dvärgarna' i himmelns fyra hörn till förnyad diskussion.

Blöndal[2] skriver: *dvergur (-s, -ar)* ···· m. ···· 2. d. *í húsum* ··· = *vagl*, kort opretstaaende Støttebjælke; — spec. i Kostalde o. l.; *d. í fjósum, sem gengur af miðjum bita (vaglbita) undir mæniás.*

Det är tydligen både Blöndals och Einarssons mening, att ett takstöd på Island icke kan kallas *dvergr*, med mindre det undertill stödes av en tvärbjälke, och de *dvergar*, som finnas avbildade hos Guðmundsson,[3] uppfylla i

---

[1] Lærde brev fraa og til P. A. Munch. Fyrste bandet 1832—1850. Oslo 1924. S. 243.

[2] Sigfús Blöndal Islandsk-dansk Ordbog I s. 147.

[3] Valtýr Guðmundsson Privatboligen på Island i Sagatiden. København 1889. S. 122 fig. 19, s. 124 fig. 20 och s. 126 fig. 21. C. Rosen-

själva verket detta villkor. Men orsaken till, att just sådana takstöd kallas *dvergar*, kan icke vara någon annan än den, att de alltid voro kortare än sådana pelare, som gingo från golv till tak. Detta har uppenbarligen även varit Fritzners mening, eftersom han i sin Ordbog I[II] s. 275 säger: '*dvergr* m. .... 3) en av de korte[1] Stolper, som nedfældes i en Bygnings Bjælker og bære dens Tagaase (i Lighed med de *dvergar*, som AEserne satte til at bære Himmelen, en under hvert af dens Hjørner SE. I, 50[1]). Homil. 100[38] (Hom. 133[24]).'[2]

Redan Fritzner har sålunda insett, att de *duergar*, som enligt Snorre uppbära himmelshörnen, från början tänkts såsom fyra korta pelare. Men Fritzner kunde icke ana, huru starka bevis för hans mening, som längre fram skulle komma i dagen. Han visste förstås icke, att dolganerna tillverka träbeläten, som avbilda både himlataket, den höga, centrala världspelaren och de fyra kortare stöd, som uppbära himmelshörnen.

Med det som nu sagts vill jag icke bestrida möjligheten av, att Snorre uppfattat de av honom omtalade 'dvärgarna' som andeväsen. Ej heller bestrider jag möjligheten av, att dolganerna tänkt sig 'himmelns' hörnstöd som ett slags gudomligheter. Men samtidigt håller jag för säkert, att det isländska namnet *duergar* på de väsen, som ansågos uppbära himlahörnen, icke uppkommit som substitut för uppenbarelsebokens änglar, utan så som jag förklarat saken i Eddastudier I s. 27. Synbarligen hava skandinaverna haft liknande beläten som dolganerna. De korta hörnpelarna liknades vid dvärgar, och från dem har namnet *duergar* överförts på korta pelare, som uppburo hustak — icke omvänt. Sådana takkonstruktioner, som man finner avbildade hos Guðmundsson, äro givetvis av mycket yngre datum än tillverkningen av de primitiva gudabeläten, som dyrkats både av germaner och av sibiriska folk.

I fall vi besinna den slående likheten mellan jakuternas föreställning om stjärnorna som vindhål, dem en av deras hjältar sökt täppa till, och Jón Þorlákssons önskan att hämma blåsten genom att sticka fingrarna i stjärnhålen, kunna vi icke förneka förekomsten av kosmiska föreställningar,

berg Træk af Livet paa Island i Fristats-Tiden. Andet Oplag. Gjennemset og forsynet med et Tillæg af Dr. Valtýr Guðmundsson. Kjøbenhavn 1894. S. 254 fig. 8.

[1] Kursiverat av H. P.

[2] Också i homilieböckerna skildras *dvergarnir* som stående på tvärbjälkar.

som varit utbredda över vidsträckta delar av Europa och Asien och som anträffas strövis i vitt skilda delar av detta väldiga område. Det kan icke anses djärvt att bland sådana eurasiatiska föreställningar räkna den uppfattning av himlastöden, som är känd dels genom dolganernas beläten, dels genom Snorra-Eddans ord, vilka nästan kunna gälla som en beskrivning av ett sådant beläte. Världshörnsänglarna i Johannes' uppenbarelse hava naturligtvis sprungit fram ur samma grundåskådning, och de kunna givetvis ha varit bekanta för Snorre. Men den jord, av vilken Snorre skapat sina *duergar*, har tagits ur en germansk torva. Ty sambandet mellan dessa *duergar* och de isländska takstolparna kan icke betvivlas, och dessa senare torde ingen vilja jämföra med änglarna i uppenbarelseboken.

I huru hög grad en del folklorister skjutit över målet under sina bemödanden att ådagalägga kristendomens inflytande på folkföreställningarna, detta torde framgå av viktiga uttalanden, som gjorts under de sista åren. Jag hänvisar närmast till den växande oppositionen[1] mot påståendet, att den andra Merseburgerformeln ytterst är av kristet ursprung. Denna opposition skulle kanske framträtt i ännu kraftigare form, om man mera allmänt hade insett, att Merseburgerformelns *Sinhtgunt* återfinnes på Rökstenen under formen **sikun.**[2] Huru man än vill tolka *Sinhtgunt*, är här tydligen fråga om en varelse, som hör till den hedniska mytologien och varit känd både i Tyskland och i Sverge.

Till de fall, i vilka man sökt uppspåra inflytelser från de kristnes föreställningskrets i stället för att hålla sig till urgammal germansk kultur, räknar jag E. H. Meyers förklaring av uttrycket *á salar steina* i Vsp 4.

---

[1] K. F. Johansson Studier tillegnade Esaias Tegnér. Lund 1918. S. 314 noten.

Gustav Neckel Die Überlieferungen vom Gotte Balder. Dortmund 1920. Sidd. 242 ff.

Ivar Lindquist Galdrar. Göteborg 1923. Sidd. 54 ff.

Erik Brate Arkiv för nordisk filologi XLI s. 330.

Axel Olrik Danske Studier 1925. Sidd. 1—18.

[2] Se Eddastudier I s. 11 med not. 1.

Vsp 5: 1—4.

Enligt **R**:	*Sol varp ſvɴan*	*ſıɴı mana*
	hendı ıɴı hǫgrı	*vm hımın ıoðẏr.*
Enligt **H**:	*Sol uarp svnnan*	*sinni maana*
	hendiinni hægri	*of ioður*

Hos Hildebrand-Gering [IV] s. 2 meddelas, att några pappershandskrifter hava: *um himinjaþar.*

Angående förhållandet mellan ovanstående halvstrof och senare hälften av strof 4 anmärker E. H. Meyer[1]: 'So scheint hier die Sonne auf die Grundsteine des Erdensales herab, nämlich um sie zu trocknen und die herba virens hervorzubringen. Freilich begeht der Verfasser damit den übrigens verzeihlichen Verstoss, die doch zum Trocknen nötige Sonne scheinen zu lassen, ehe sie noch geschaffen.'

För min del vill jag här lägga tonvikt på ordet 'verzeihlich', ty jag kan ej betrakta det som ett verkligt fel av skalden, att han först berättar, hurusom solens strålar framkalla markens grönska, och sedan beskriver, huru solen skapades. Få berättare hava aldrig låtit handlingens tråd löpa bakåt, och det vore ändamålslöst att söka utverka förbud mot ett sådant förfarande. Jfr nedan s. 18 not 3.

En fast grund för tolkningen av halvstrofen 5: 1—4 har lagts av Elis Wadstein[2], som först bland alla uttolkare insett, att *sól varp* är ett impersonellt uttryck med betydelsen 'solen kastades'. Den enda invändning, som kan göras mot Wadsteins tolkning av dessa ord, är att man i stället för dativformen *sól* närmast väntar *sólu*, såsom formen lyder i Vsp 38. Att dativen *sólu* i äldre tider var den vanligaste formen, framgår av en statistik, som framlagts av F. Jónsson[3]. Wadstein framkastar också den tanken, att här från början stått *sólu*, men att denna form senare ersatts med en yngre form *sól*.

---

[1] E. H. Meyer Vǫluspa s. 69.
[2] Elis Wadstein Arkiv för nordisk filologi XV sidd. 158—160.
[3] F. Jónsson Det norsk-islandske skjaldesprog. København 1901. S. 53. F. J. har räknat 15 fall av *sólu* och intet fall av *sól* utan vidhängd slutartikel. Märk dock, att dsg av *hǫll* f. 'hall' i Eddan växelvis heter *hǫllu* och *hǫll*. Se Gering Wörterbuch sp. 506 f. och märk särskilt, att båda formerna förekomma i en och samma dikt (Akv 1: 3 *hǫllo*, Akv 16: 4 *hǫll*).

Likasom Wadstein tror jag, att formen *sólu* är den ursprungliga, men i motsats till Wadstein tror jag, att vi här alls icke behöva operera med en yngre dativ *sól.* Den som ersatte *sólu* med *sól* har trott, att sammanhanget krävde en nominativ. Uppkomsten av denna vanföreställning är lätt att förstå, ifall man godtager en förklaring av formen *sinni*, som jag antytt redan i mitt föredrag 'Völuspa och Sverge'[1] och som jag här skall utveckla litet närmare.

Det har av gammalt varit vanligt att förstå *sinni* som nsg av fisl. *sinni* m. 'följeslagare' = got. *ga-sinþa.* Så gör exempelvis Gering i sin 'Wörterbuch' sp. 915, och Genzmer[2] översätter *sinni mána* med 'Des Monds Gesell'. Mot denna uppfattning riktar Wadstein a. st. sid. 158 följande invändning: '... en betänklighet vid nämda översättning är, att den låter dikten tala om solen som »månens följeslagare»; det kan dock icke gärna ha fallit någon skald in att ge solen i förhållande till månen en dylik underordnad roll'.

Ehuru fullständigt ense med Wadstein om, att *sinni* här icke är = got. *ga-sinþa*, kan jag icke tillmäta den ovan citerade anmärkningen fullt samma betydelse, som Wadstein anser den äga.

I ett föredrag har professor Rafael Karsten yttrat:[3] 'I vissa trakter av Peru, t. ex. i trakten av Titicacasjön, synes .. månen ha betraktats såsom en av de förnämsta gudarna. Orter funnos, där man t. o. m. ansåg månen för en långt mäktigare gud, eller rättare sagt gudinna, än solen.'

Genast vid åhörandet av professor Karstens föredrag fäste jag mig vid uppgiften om den stora roll månen, jämförd med solen, spelat i vissa peruaners religion, och begärde sedan att få närmare upplysningar om denna intressanta rangskillnad. Professor Karsten hade då vänligheten tillställa mig följande anteckningar:

Pater *Antonio de Calancha:* Cronica Moralizada de la Orden de San Augustín en el Peru. (Barcelona, 1638), Lib. II, Cap. 35:

Stället refereras ordagrant på följande sätt av E. Seler i »Viaje Arqueologico en Peru y Bolivia» (Inca, Revista Trimensal de estudios Antropologicos. Vol. I. Lima, 1923):

»Han (Antonio de Calancha) omtalar att invånarna i .....

---

[1] Se Eddastudier I s. 46 not 5.

[2] Felix Genzmer Thule II = Edda II. Jena 1922. S. 36.

[3] Rafael Karsten Inkareligionen i det gamla Peru. Finska Vetenskaps-Societeten. Minnesteckningar och föredrag III: 2. Helsingfors 1925. S. 4. Föredraget hölls den 17. nov. 1924.

dalar som tillhöra denna kustregion dyrka månen (Si) såsom sin förnämsta gudomlighet. Denna har nämligen makt över elementen, den frambringar näringsmedlen och är orsaken till havets rörelser, till blixt och åska. En huaca (helig plats) som på deras språk kallades Si-an, »månens hus», var det ställe där de dyrkade månen. De ansågo den vara mäktigare än solen, emedan denna endast lyser om dagen, medan månen är synlig såväl dag som natt, och emedan månen ofta framkallar solförmörkelser under det solen aldrig framkallar månförmörkelser. Under solförmörkelser höllo de fester för månen såsom varande en triumferande gudom, och under månförmörkelser gräto de och föranstaltade sorgedanser. Under de två dagar då månen icke är synlig trodde de att den nedsteg under jorden för att straffa de syndiga (katolskt inflytande). De offrade åt den barn av fem års ålder och hemburo densamma gåvor av chicha (majsöl) och frukter.»

Med dessa uppgifter för ögonen och med beaktande av, att månen nämnes före solen i Vafþr 22 och 23, har man svårt att bestrida möjligheten av, att skandinaverna kallat solen för 'månens följeslagare'. Men så snart man med Wadstein uppfattar *sól(u)* som en dativ, reser sig ett annat hinder för uppställandet av ekvationen *sinni* = got. *ga-sinþa. Sinni* står påtagligen som apposition till *sól(u)* och borde kongruera med denna dativ. Man väntar med andra ord formen *sinna.* Det är visserligen sant, att appositionen icke alltid rättar sig efter huvudordets kasus. I strof 19 av Vsp läsa vi ju:

Ask veit ek standa *heitir Yggdrasils*
hǫ́r baðmr ausinn *huita auri;*

och här står *baðmr* i nom., ehuru ordet står som apposition till ack. *ask* Men avståndet mellan huvudordet och appositionen är här större än i fallet *sólu . . . sinni.* De åtskiljas av två finita verb, av vilka det ena tillhör en jämförelsevis fristående sats (*heitir Yggdrasils*), vilket måste försvaga känslan av att *ask* och *baðmr* höra tillsammans.

Gebhardt[1] har som många andra likställt *sinni* med *ga-sinþa,* men han inlägger i *ga-sinþa* en annan betydelse än den man förut tänkt sig och översätter ordet med 'wer den gleichen weg macht wie jemand anders' och framhåller, att solens och månens väg i ekliptikan för gemene man ser ut att vara densamma. Gebhardts förslag har onekligen mycket för sig, men avlägsnar icke svårigheten att låta nominativen *sinni*

[1] Aug. Gebhardt PBB XXIV sidd. 412 f.

stå som apposition till *sól(u)*, en form, som även av Gebhardt uppfattas såsom dativ. Eller skulle Gebhardt tänkt sig, att *sinni* är dsg af ett starkt substantiv?[1] Om detta är meningen, invänder jag, att den, som här vill söka ett nomen med *ga*-prefix, helst bör hålla sig till den genom gotiskan belagda *an*-stammen.

Wadstein har icke invecklat sig i någon av de svårigheter, som Gebhardt haft att kämpa med. Men icke heller hans förklaring av formen *sinni* synes mig vara i allo tillfredsställande. Wadstein säger sidd. 160 f: 'Då jag tolkat *sinne mána* såsom betydande »i månens sällskap» har jag fattat *sinne* såsom dativ av *sinn* (eller *sinne)* »sällskap». Man har här att göra med en dativ av det slag, som i Lunds Ordföjningslære § 51 kallas »ledsagelsens, beskrivelsens, mådens» dativ, ock som ej sällan användes i stället för förbindelse med preposition; alltså här i st. f. *i sinne.* Exempel på andra dylika konstruktioner utan preposition äro: *ǫ fellr austan* ··· *sǫxom ok suerþom*, Vǫlospǫ 36; *sitia slímusetri, hann var vistum á Gilsbakka* etc. (se Lund anf. st.). En liknande dativ föreligger i det följande *hende høgre* 'på högra sidan' samt särskilt *annarre hende* 'å andra sidan'.'

Att den av Wadstein åberopade parallellen *hende høgre* i Vsp 5 är obrukbar, skall jag söka visa i det följande, och även om de övriga parallellerna äga ett visst bevisvärde[2], synes mig konstruktionen *sinni mána* 'i månens sällskap' dock vara så pass främmande för det allmänna språkbruket, att man helst bör se sig om efter en annan tolkning.

Ifall man vill tänka sig, att både **R** och **H** återgå till ett original i runskrift, där samma tecken som bekant ej skrevs två gånger å rad, skulle man kunna bibehålla Wadsteins tolkning i allt väsentligt och läsa:

Sól(u) varþ sunnan sinni (í) mána.

I metriskt avseende äro båda dessa halvverser tillfredsställande. Belägg för typerna ⏊ ⏑ – ⏊ – och ⏊ ⏑ – ⏊ ⏑ finner man i min avhandling 'Bidrag till Eddametriken'[3] sidd. 67 ff.

---

[1] Konstruktionen *Sinni* > **ʒa-sinþa* (med oriktigt vänd pil) lämnar en i ovisshet om Gebhardts tankar. Är *sinþa* = got. *-sinþa* eller en urgermansk form?

[2] Wadsteins hänvisning till Lunds Ordföjningslære kan numera fullständigas med citat från Nygaard Norrøn Syntax. Kristiania 1905. §§ 117—119 sidd. 125 ff.

[3] Hugo Pipping Bidrag till Eddametriken. Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland LIX. Helsingfors 1903.

Efterställning av preposition förekommer också eljes i Eddan. Jag hänvisar till fallet *Hǫ́va hǫllu í*, Hǫ́v 138 (164). I runskrift utan ordskillnadstecken göres ingen skillnad mellan *sólu varp* och *sól varp*, ej heller kan man beteckna *sinni* och *sinni í* på olika sätt. Översättningen blir under dessa förhållanden just den, som W a d s t e i n givit, eller: 'solen kastades söderifrån i månens sällskap'.

Tanken på att det funnits runuppteckningar av Vsp synes mig icke djärv, fastän jag är beredd på att finna en motsatt uppfattning hos andra. Däremot är det betänkligt att tillmäta runtidens uppteckningar en avgörande betydelse för gestaltningen av en strof, som troligen levat på folkets läppar oberoende av alla skriftliga traditioner.

Alla dessa spörsmål anser jag mig emellertid kunna lämna åsido, emedan formen *sinni* tillåter en förklaring, som i alla fall måste anlitas vid tolkningen av åtskilliga andra strofer i Vsp. Enligt min mening är *sinni* alls icke någon västnordisk form utan en östnordisk.[1]

Got. *sineigs* 'gammal' heter som bekant i superativen *sinista*. Komparativen är ej belagd, men har tvivelsutan lytt **siniza*, i dsf **sinizein*. Motsvarande fvn. form skulle, om den funnits, hava lytt **sinri* (såvida man icke vill tänka sig en ombildning till **sinni* efter mönstret av komparativen *minni*). På östnordiskt område väntar man sig däremot fem. komp. **sinni*.[2]

Till och med om det ej skulle lyckas oss att i de nordiska språken uppvisa något annat spår av ett adjektiv, svarande mot got. *sineigs* 'gammal', skulle vi icke behöva låta avskräcka oss från att uppfatta *sinni* som likvärdigt med got. dsf **sinizein*. I Vsp 5 är det tydligen fråga om en urgammal skildring av världens skapelse[3], alltså om en text, i vilken man kan vänta att finna ord, som hört till det samgermanska ordförrådet[4] men senare fallit i glömska på en del håll.

---

[1] Om östnordiska former i Eddan se mitt föredrag 'Völuspa och Sverge' samt Eddastudier I sidd. 32, 46 f. och 50 ff. och flerstädes här nedan.

[2] Jfr att urn. **alizia* har gett fvn. *elri* n. 'al' men fsv. *Ælli(kær)*. Se H u g o P i p p i n g Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära. Helsingfors 1922. Sidd. 166 f.

[3] Jag påminner om den kända likheten mellan Vsp 3: 5—6 och en del av den ft. Wessobrunner bönen. Se B u g g e NFkv s. 1 noterna och s. LXX samt E. J e s s e n Ztschr. f. d. Phil. III. s. 69. Den omständigheten, att Wessobrunner bönen innehåller kristna element, utesluter icke, att den är byggd på urgamla föreställningar om världsalltets uppkomst och på en hednisk ramsa. Jfr F i n n u r J ó n s s o n Norsk-Islandske Kultur- og Sprogforhold i 9. og 10. Årh. Da. Vid. Selsk. Hist.-fil. Medd. III. 2 s. 154.

[4] Se F i c k-T o r p Wortschatz s. 428 om germ. **sen-* 'alt'.

Emellertid tror jag, att spår av germ. **senīga*- 'gammal' anträffas också i nordiska språk.

Likasom got. *mahteigs* 'mäktig' i de fvn. synkoperande formerna ger *mátk*-[1], bör *sineigs* i motsvarande former hava gett *sing*-. Jag förbiser icke, att *mátk*- saknar omljud, medan *sing*-visar *i*-omljud på *e*. Men jag tager i betraktande dels att *mátk*-måste hava rönt en stark påverkan av subst. *máttr* m. 'makt' och av formen *máttugr*, dels också, att *i*-omljudet på *e* icke står alldeles i samma kategori som motsvarande omljud på andra vokaler.

Formen *sing*- lever enligt min mening kvar i det mytiska namnet *Singasteinn*, som omtalas i Ulfr Uggasons dikt Húsdrápa och åtminstone delvis på denna väg inkommit i Snorra-Eddan.

Jag anför följande belägg:

Sn. E. I 264: *Heimdalr* ··· *er ok tilsækir Vâga-skers*[2] *ok Singasteins*[3]: ··

Sn. E. I 268: ··· at *Singa-steini* ··

U 311: ·· *tilsækir vaga scers ok singa steins.*

W 61: ·· *til sæ*ker *Uaga skers* ok *Singa steins.*

W 62: ·· *at Singa steini* ··.

T 70: ·· *tilsøkir vaga scers* ok *singa steins.*

T 71: ·· *at singa steini* ··

N. M. P e t e r s e n[4] tolkar namnet *Singasteinn* på följande sätt: 'navnet forklares af at singla, klinge eller singra, mumle, eller som en sammentrækning for sinninga steinn, trætternes klippe, af at sinna, samtale, trættes om.'

S. B u g g e[5] säger om *Singasteinn:* 'Dieser name lässt sich nicht ohne zwang aus dem nordischen erklären und scheint entstellung eines fremden namens.'

Jag kan varken godtaga något av P e t e r s e n s förklaringsförsök eller B u g g e s påstående, att namnet *Singasteinn* ej kan förklaras som uppkommet på nordisk språkbotten. Jag är så mycket mindre i stånd att gilla detta sistnämnda påstående, som jag förmodar, att detta mycket genomskinliga namn i en föga avvikande form lever kvar i Uppland, där

---

[1] Se N o r e e n Aisl. Gr.[4] § 428 sidd. 292 f.

[2] *Vagnaskers* **H**β; *Vigaskers* **H**.

[3] *Sviga Steins,* inom parentes även *Singiast(eins)* **H**. *Svigasteins* **H**β.

[4] N. M. P e t e r s e n Nordisk Mythologi. København 1849. S. 247 noten.

[5] S o p h u s B u g g e PBB XII s. 76 noten.

Singö anträffas på två ställen[1]. Förhållandet mellan förleden i *Singasteinn* och namnet *Singö* torde i någon mån belysas av det faktum, att *Selaön* (i Mälaren) i Hkr I kap. 39 kallas *Sili*[2], varjämte uttrycket *a Sila* anträffas i ett diplom av år 1402[3]. *Singa-* i *Singasteinn* är uppenbarligen gsg av ett ortnamn **Singi*.[4] Jag tror till och med, att man kan fastställa, var detta **Singi* legat. Sammanställningen *Singasteinn ok Vágasker* ger oss nämligen möjlighet att träffa valet mellan den stora ön *Singö* norrom Grisslehamn och det *Singö*, som ligger på fastlandet norrom Vaxholm.

Sammanställningen *Singasteinn ok Vágasker* synes hava varit ganska fast. Då två namn ofta förbindas med varandra, påverkas det ena lätt av det andra, och det är icke minst rytmen i namnen som likdanas. Under min vistelse i Göteborg blev jag av en kollega uppmärksamgjord på, att den täta sammanställningen av namnen på spårvagnsstationerna *Getebergsäng* och *Redbergslid* framkallat uttalsformen *Redebergslid.* På samma sätt kan ett **Vágs-sker*, ställt bredvid *Singasteinn*, hava gett *Vágasker*. Jag förmodar, att med **Vágs-sker* åsyftats *Vaxön*, som ligger på mindre än en mils avstånd från *Singö*. W a d s t e i n[5] anser, att förleden i namnen *Vaxön* och *Vaxholm* är en fsv. gsg **vāghs*.

Detta läge för *Singasteinn* förefaller mig så mycket sannolikare, som *Singasteinn* aldrig omtalas utom i förbindelse med guden *Heimdallr* och jag i Eddastudier I tror mig ha påvisat det intima sambandet mellan denna gud och idegranskulten i Uppland. Om idegranens förekomst i det nuvarande Uppland finner man hos L ä f f l e r[6] följande upplysningar:

s. 658: 'I Uppland förekommer idegranen f. n. endast i Roslagen, således utmed kusten...'

s. 663: 'Idegranen brukas allmänt i östra skärgården till notkaflar, emedan den notredskap anses blifva lycklig, som

---

[1] C o h r s' Atlas öfver Sverige^V. Stockholm 1896. Bl. 8 D 2 och bl. 14 A 1. Jag är fullt medveten om, att här föreligger en betänklig lucka i min framställning. Jag känner varken det lokala uttalet eller belägg för namnet i äldre handlingar. Emellertid hoppas jag, att någon medforskare, som känner trakten och lättare än jag har tillgång till arkiven i Sverge, skall fylla denna lucka.

[2] F i n n u r J ó n s s o n Heimskringla III s. 580.

[3] E r i k B r a t e Namn och Bygd 1914 s. 89.

[4] Flere namn på *-i* anträffas bland *eyia heiti* i Sn. E. II 492: *gizki, siri, hanki, vingi.*

[5] E l i s W a d s t e i n Namn och Bygd 1917 sidd. 17 f.

[6] F r. L ä f f l e r Det evigt grönskande trädet.

bindes öfver denna trädsort' (Meddelande av prosten Ekström).'

Av en viss betydelse är kanske också, att gården *Isättra* ligger knappa två kilometer från *Singö*, närmare kusten. Förleden *I-* är säkerligen kompositionsformen av fsv. **ī(r)* 'idegran'.[1] Skulle *Hjälmsättra*, som finnes i närheten, hava något att göra med Heimdalls namn *Hialmskiði?*

Likasom positiven av det adj., som i gotiskan heter *sineigs*, i samband med Heimdallskulten vandrat från östnordiskan till västnordiskan, där det ingår i namnet *Singasteinn*, så är *sinni* i Vsp — en dikt i vilken världsträdet *Heimdallr* spelar en stor roll — en fön. dsf = got. komp dsf **sinizein*.

Sinni mána betyder sålunda 'äldre än månen', och det är naturligtvis solen, som här åsyftas. Konstruktionen är alldeles riktig — jfr *suartari biki* 'svartare än beck' i Snorra Eddan.[2]

Då solen säges vara 'äldre än månen', betecknas den därigenom på sätt och vis som 'månens äldre syster'. Vi finna här en beröring med den andra Merseburger-formeln, där det heter:

Thu biguol'en Sinhtgunt, Sunna, era suister, 'Då galdrade över honom *Sinhtgunt* (månen) och *Sunna* (solen) hennes syster.' Denna anknytning är så mycket betydelsefullare, som Vsp 5 också i sin metriska byggnad delvis påminner om den andra Merseburger-formeln[3].

När den femte strofen av Vsp överflyttades från östnordiskt till västnordiskt område, kunde det knappast undvikas, att dsf komp *sinni* missförstods och uppfattades som ns av *sinni* m. 'följeslagare'. Detta missförstånd drog med sig en förvandling av ds *sólu* till ns *sól*, och predikatet *varp*, vars dativobjekt *sólu* plötsligt förvandlats till subjekt, sökte sig ett nytt objekt i *hendi (inni hǿgri)*, som från början utgjort en dativus instrumenti. På detta sätt uppkom den formellt riktiga, men sakligt rent befängda sats, som avspeglas i H o f f o r y s översättning: 'solen, månens följeslagare, slingrade . . sin högra hand ...'[4].

Mitt påstående, att *hendi inni høgri* är en instrumental dativ, kräver en närmare förklaring.

---

[1] Jfr J ö r a n S a h l g r e n Svenska Landsmål 1912 s. 70, där ett *Isätra* i Norrby socken, Simtuna härad omnämnes.

[2] Sn. E. I s. 78 not 6; W s. 19: 9.

[3] Se I v a r L i n d q u i s t Galdrar. Göteborg 1923. Sidd. 43 ff.

[4] Se H o f f o r y Ueber zwei Strophen der Vǫluspá sidd. 551 och 556. Sitzungsberichte der Kgl. Preussischen Academie der Wissenschaften zu Berlin. Gesammtsitzung vom 4. Juni 1885.

Professor Uno Holmberg har haft vänligheten att jämte en del andra värdefulla avhandlingar skänka mig sin uppsats 'Vänster hand och motsols'.[1] Genast då jag kastade en blick på första sidan, fann jag satsen 'Här möta vi även, och vanligen just i de »motsols» utförda förrättningarna, den »vänstra handen».' Det slog mig strax, att denna iakttagelse kunde leda till en förenklad tolkning av Vsp 5. För att om möjligt vinna en sådan, frågade jag professor Holmberg, om han kände till något stöd för antagandet, att ett kast medsols kunnat anses som utfört med högra handen. Professor Holmberg gav mig då följande viktiga upplysning, som jag med hans tillstånd nu meddelar andra:

'Jenisej-ostjakerna känna till en sägen, enligt vilken Gud, då han skapade de första människorna, tog mull från jorden med båda händerna. Den mull, som han *kastade medsols med högra handen*, blev en man, och den mull, *som han kastade motsols med vänstra handen*, blev en kvinna.'

Jag kan icke tro annat, än att här är fråga om en djupt rotad primitiv föreställning, enligt vilken magiska handlingar och bland dem icke minst *skapelseakter* böra utföras antingen *motsols med vänstra handen* eller *medsols med högra handen*. Att denna tro var spridd också bland skandinaverna, synes sannolikt, om man betänker, att många med denna tro nära sammanhängande åskådningar enligt bevis, som framlagts av Holmberg, haft en ofantlig utbredning. Man har därför full rätt till antagandet, att orden **sólu varþ* .... *hendi inni hǿgri* betyda 'solen kastades medsols'. Riktigheten av denna tolkning förefaller mig så uppenbar, att jag icke anser mig behöva gendriva tidigare uttalade åsikter om betydelsen av orden *hendi inni hǿgri*.

Den översättning av *hendi inni hǿgri*, som jag givit, måste naturligtvis till en viss grad bliva bestämmande också för min uppfattning av adv. *sunnan*. Gebhardts tolkning *sunnan* ... *hendi inni hǿgri* = 'zu unserer rechten hand, wenn wirs von süden aus betrachten' har i mina ögon förlorat sitt berättigande. Däremot tror jag, att Wadstein vid tolkningen av *sunnan* — liksom i många andra punkter — kommit sanningen mycket nära[2], då han (s. 160) yttrar: 'Solen säges

[1] Uno Holmberg Vänster hand och motsols. Tidskriften Rig 1925.

[2] I visst avseende kan man säga, att Gebhardt bygger på Wadsteins framställning i sin översättning av *sunnan*. Wadstein säger nämligen s. 160: 'Men liksom solen har sin uppgång, söderifrån sett,

komma söderifrån, sannolikt därför, att där är solens, ljusets och värmens huvudkvarter'. Denna påtagligen riktiga grundtanke önskar jag utveckla närmare på följande sätt.

De människor, som leva norr om polcirkeln, se årligen, huru polarnatten avbrytes genom att solen en dag plötsligt visar sig rätt i söder. För dem faller det sig helt naturligt att tro, att även solens första framträdande på himlavalvet skedde i söder. Men också på lägre breddgrader iakttager man ju, huru solen vid vintersolståndet likasom med möda höjer sig över himlaranden, huru den för varje dag stiger allt högre på himmeln och huru den når sitt kulmen vid midsommar. Toppunkten för solens dagskurva rör sig med andra ord i riktningen söder—norr under hela tiden mellan vintersolståndet och sommarsolståndet. Det är denna rörelse, som motiverar uttrycket *sunnan* i Vsp 5: 1.

K. Dyroff[1] och Finnur Jónsson[2], föreställa sig, att strof 5 skildrar en onaturlig rörelse hos sol och måne, medan strof 6 beskriver, huru gudarna framkallade den rörelse, som nu kan iakttagas. Under hänvisning till ett välgrundat resonemang av Bj. M. Ólsen[3] vill jag häremot framhålla följande. Även om diktaren i halvverserna 5: 5—10 talar om famlande, oregelbundna rörelser hos himlakropparna och i strof 6 meddelar, att gudarna gjorde dessa rörelser regelbundna, får man icke därav draga den slutsatsen, att solens och månens första framträdande ansågs hava skett i en riktning motsatt den, som vi nu iakttaga. Jag kan icke tro annat, än att diktaren, när han sökte föreställa sig det ögonblick, då solen och månen första gången visade sig på himlavalvet, påverkades av naturbilder, som han skådat med egna ögon. En annan sak är, att den stränga periodiciteten i himlakropparnas rörelser föreföll åskådaren-diktaren så underbar, att han trodde sig böra förklara den såsom uppkommen genom ett särskilt ingrepp av högre makter.

---

på högra sidan om jorden, så låter dikten även solens första framträdande i världen äga rum på denna sida.'

[1] Karl Dyroff Ztschr. f. d. Phil. XL sidd. 430—432.

[2] Finnur Jónsson Völu-spá. Studier fra Sprog- och Oldtidsforskning udgivne af det Philologisk-historiske Samfund. København 1911. S. 43.

[3] Bj. M. Ólsen Tímarit XV 1894 sidd. 103f. Bj. M. Ó. vänder sig närmast mot dem, som i likhet med Müllenhoff betrakta stroferna 5 och 6 som yngre tillägg på den grund, att här talas om reglering av himlakropparnas till en början oregelbundna rörelser, fastän redan strof 4 talar om, huru solen sken och örterna grönskade. Jfr ovan s. 9.

Det återstår nu för oss att diskutera den fjärde halvversen i Vsp 5.

Enligt **R** lyder den *vm hımın ıoðÿr*, enligt **H** *of ioður*, och några pappershandskrifter torde uppvisa läsningen *um himinjaþar*[1].

S. Bugge uppger i NFkv s. 2, att N. M. Petersen föreslagit läsningen *himinjaðar*[2]. Hänvisande till mansnamnet *Iǫðurr* och synbarligen i avsikt att få fram en läsart, som bättre än *-iaðar* ansluter sig till texten i **R** och **H**, har Bugge[3] föreslagit läsningen *himinjöður* (= *-iǫður*). Detta förslag har vunnit allmän anslutning. Emellertid kan det icke betecknas som obetingat gott. I metriskt avseende är det icke tillfredsställande, ty det ger upphov åt en halvvers, i vilken båda höjningarna äro korta. Sådana halvverser äro mycket sällsynta i fornyrðislag.[4] För typen V 24 med två korta höjningar finnas, om man ser bort från Bugges konjektur *um himiniǫður*, blott två Eddabelägg, nämligen Vsp 14.2 *í Dualins liði* och Hyndl 40: 4 *við Suaðilfara*[5]. Nu är det emellertid långt ifrån säkert, att *Suaðilfara* är den rätta läsarten. Med begagnande av några hänvisningar, som man finner hos Bugge[6] och av en del numera lättare tillgängligt material har jag förtecknat följande skrivningar av namnen *Suaðilfari* och *Mundilfari*.

Suaðilfari. Hyndl (39, 42) 40: *Suadilfara* (enligt Bugge *Suadilf*ara) Flatöboken I 15. Snorra Eddan: **r** *Svaðilföri* 134: 15, *Svaðilföra* 136: 10 och 138: 1. **W** *Suaðil fari* 31: 9 n, *Suaðilfara* 32: 13 och 32: 12 n. **U** *svaþilfera* 279: 6, 279: 14 n och 279: 3 n. **T** *suadilføri* 33: 31, *suadil føra* 34: 19, *suadilføra* 35: 2. **H** *Svaðilfari* Sn. E I 134 not 10. **S** *Svaðilferi* Sn. E. I 134 not 10.

Mundilfari. Vafþr 23: **R** *Mvndılfǫrı* 15: 13—14, **AM 748** *Mvndılfærı* 5: 4—5. Snorra Eddan: **r** *Mundilföri* (enl. Bugge

---

[1] Hildebrand-Gering Edda s. 2.

[2] Denna uppgift är icke fullt riktig. Hos N. M. Petersen (Nordisk Mythologi, København 1849 sidd. 71 f. noten) heter det: '*Himinjódyr*, himmelhestens dør, er østen; solen kom söndenfra, fra lysets hjem, og begyndte nu sin vandring fra østen. Læser man *jaðar*, kant, egn, for *iódyr*, falder billedet bort.'

I den av E. Hildebrand verkställda översättningen från originalets andra upplaga (Stockholm 1869) s. 57 står: '... himmelens hästar eller himmelens portar).'

[3] S. Bugge NFkv sidd. 1—2 noterna.

[4] Se Hugo Pipping Bidrag till Eddametriken s. 99 regel V.

[5] Se Pipping a. st. sidd. 76 f.

[6] S. Bugge NFkv sidd. 68 och 160 (noterna till Vafþr 23 och Hyndl 40).

NFkv s. 68 läses i Ungers avskrift annorlunda) 56: 10, *Mundilfæra* 330: 4. **W** *Mundilfari* 14: 7 n, *Mundilfara* 71: 10—9 n. **U** *Mundilferi* 258: 5 n, *mvndilfeta* 317: 14 n. **T** *mundilfǫri* 12: 11 n, *mundilføra* 83: 14—15. **St, S** *Mundilfari* Sn. E. I 56 not 3. **756, 757, H, Hβ** *Mundilfara* Sn. E. I 330 not 6. Huersu Nóregr bygðist (Flatöboken I) *Mundilfara* 24: 1—2.

Det synes mig i högsta grad sannolikt, att vi här hava att göra med en sammansättningsled, som omväxlande hetat *-fari* och *-fǿri*. Jag hänvisar särskilt till, att **T**, som alltid (3 ggr) har *suadilføri* ~ *-a* och 1 gg *mundilføra*, använder *ø* som tecken både för långt och kort *ø* (*kømi* 34: 5, *føriz* 34: 26, *søri* 35: 8; *sønir* 35: 13), samt till att **r**, som en gång skriver *Mundilfæra*, ymnigt använder *æ* som tecken för långt *ø* (*færist* 136: 8 n, *særi* 138: 14).

Under dessa omständigheter kan man tryggt påstå, att halvversen *við Suaðilfara* (Hyndl 40: 4) ursprungligen lytt *við Suaðilfǿra* och varit metriskt riktig.

Icke ens Vsp 14: 2 *i Dualins liði* kan anföras som en säker metrisk parallell till halvversen *um himiniǫður*. Detter och Heinzel [1] föreslå läsningen *í Dualins líði*, som är metriskt riktig och torde kunna försvaras också med hänsyn till betydelsen.[2] I Sn. E. I 244 nämnas som kenningar för skaldekonsten bl. a. *dverga-mjöð* och *Óðins-mjöð*, och i Hǫleygiatal 1: 2 begagnas *Hárs líð* i samma betydelse.[3] Då är även kenningen *duerga líð* för 'dikt' fullt rimlig, och eftersom *Dualinn* var en dvärg (Vsp 11: 4) kunde *duerga líð* ersättas med *Dualins líð*[4]. Jämförelsen mellan *Hárs líð* i Hǫleygiatal och *Dualins líð* i Vsp ligger så mycket närmare till hands, som man kan uppvisa även andra beröringspunkter mellan Vsp och Eyvinds diktning. Se nedan under Vsp 40 och 50.

På grund av det ovan sagda vågar jag påstå, att Bugges halvvers *um himiniǫður* är metriskt oriktig och saknar motstycke i Eddan. Den bör alltså förkastas.

Läsningen *himiniódyr* 'himlahästdörren' [5] torde på senare tid icke funnit några försvarare, och jag vill icke heller göra

---

[1] F. Detter und R. Heinzel Sæmundar Edda. Leipzig 1903. II s. 22.

[2] Egilsson Lex poët. s. 524 har på annan väg än DH. funnit, att Vsp 14: 2 betyder in carmine.

[3] Detter och Heinzel II s. 2, anmärkningarna till 1: 1—4. F. Jónsson. Den norsk.-isl. Skjaldedigtn. I A s. 68, I B s. 60.

[4] Om *líð* n. 'öl' och dess motsvarigheter i andra germanska språk se Fick-Torp IV III sidd. 364 f.

[5] Se Bugge NFkv 1 not 5: 4.

den till min.[1] Däremot håller jag läsningen *himiniódýr* 'himlahästdjuren' för riktig[2]. Så har detta ställe uppfattasts redan i den s. k. Köpenhamnsupplagan[3] och av Munch[4]. Det åligger mig naturligtvis att närmare utlägga innebörden av detta uttryck, som till en början förefaller en smula besynnerligt.

Dyroff[5], som alternativt läser *himiniódýr*, menar, att djurkretsen kanske kallats så. Men djurkretsen, sådan vi känna den genom minnesversen

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,

Librąque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces,

innefattar icke i sig en enda bild av en häst. Däremot kan det väl sägas, att de mytiska hästarna *Skinfaxi* (Vfþr 12), *Hrímfaxi* (Vfþr 14), *Árvakr* och *Alsviðr* (Grímn 37) måste hava ansetts röra sig i ekliptikan för att med längsta möjliga hävstång och sålunda med minsta möjliga ansträngning frambringa himlavalvets rotation och solens kretslopp.

Emellertid tror jag, att uttrycket *himiniódýr* i Vsp 5 icke syftar på de nämnda hästarna utan på vissa stjärnbilder och sannolikt åtminstone delvis på stjärnbilder norr om ekliptikan.

I motsats till Hauser[6] är jag icke benägen att sammanställa stjärnbilden *Pegasus* med *Sleipner* utan vidhåller en åsikt, som jag uttalat redan i mitt föredrag 'Völuspa och Sverge'.

Genom Holmbergs forskningar veta vi, att många av de folk, som bo i Östeuropa och i Asien, tänka sig stjärnbilder som hästar. Härom meddelas följande upplysningar[7]:

'Der Umstand . ., dass die den Polarstern umgebenden Sterne von der Erde gesehen unaufhörlich das Himmelszentrum umkreisen, hat den Gedanken an zwischen ihnen befindliche Bänder erweckt. Die Kirgisen nennen die drei nahe jenem »eisernen Pfahle» stehenden Sterne des kleinen Bären, welche einen Bogen bilden, das »Seil», woran die zwei grösseren Sterne desselben Sternbildes, »die zwei Rosse», gebunden sind ...

---

[1] Jag hänvisar dock till de föreställningar om en 'himmelsdörr', som anträffas hos ostjaker och burjater och om 'himlaporten' i Jakobs dröm. Se härom Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 21 och 28 med not 2.

[2] Om treledade sammansättningar se Axel Kock Arkiv XLII s. 73 noten.

[3] Edda Sæmundar hins fróða. Hafniæ, sumptibus legati Magnæani — — III 1828 s. 25.

[4] Den ældre Edda .... af P. A. Munch. Christiania 1847. S. 1.

[5] Karl Dyroff Ztschr. f. d. Phil. XL sidd. 430 ff.

[6] Otto Hauser Die Edda übertragen und erläutert. Weimar 1926. S. 110.

[7] Uno Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 23 f.

Die Mongolenstämme sehen in dem Sternsystem eine grosse Herde Rosse, welche der im Sattel sitzende Tšolbon (Plan. Venus) und sein Knecht namens Dodegoi oder Toklok hüten (vgl. ind. Ašvin). Wir erwähnen diese Beispiele nur, um zu verstehen, warum die Weltsäule in den Erzählungen der türkisch-tatarischen Völker oft als mächtiger Rosspfahl geschildert wird. Als solchen bezeichnen sie die Jakuten mit »Rosspfahl-Herr». Die Burjaten erzählen von den neun Söhnen eines im Himmel wohnenden Gottes mit Namen Boshintoi, welche als .geschickte Schmiede .... verehrt und gepriesen wurden. Die ... Schmiede Boshintois ... machten aus dem Polarstern einen Rosspfahl und aus dem goldenen See eine Rennbahn. Ebenso wie bei den Nomaden Mittelasiens vor den Wohnstätten ein Pfahl zum Anbinden der Pferde steht, wird erklärt, dass auch die Götter ihre Rosse am Himmelspfahle befestigen. Gewisse Tatarenstämme Sibiriens glauben, die Götter wohnen im Himmel in einem Zelte, vor welchem ein Rosspfahl ist.'[1]

Det gäller nu för oss att undersöka, om det finnes några stöd för antagandet, att även skandinaverna tänkte sig vissa stjärnbilder som hästar, tjudrade vid världspelaren, vars topp var polstjärnan.

Om världspelaren och dess topp = polstjärnan i skandinavisk tro har jag talat så utförligt i Eddastudier I, att jag icke vidare behöver uppehålla mig vid detta ämne. Nu vill jag närmast yttra några ord om föreställningen, att vissa stjärnor genom trådar voro bundna vid polstjärnan. Denna tro finnes utförligt behandlad av Holmberg[2], och dennes undersökningar visa, huru utomordentligt spridd den föreställningen varit, att var och en av de fixstjärnor, som utföra en kretsande rörelse, genom en tråd är förbunden med den orörliga fixstjärnan (polstjärnan). Varje människa har sin ödesstjärna. När hennes livstråd — den tråd, som förbinder hennes stjärna med polstjärnan — brister, faller hennes stjärna ned — vi se ett stjärnskott — och hon dör.

Man kan icke tvivla på, att denna tro varit rådande också bland fornskandinaverna. Synnerligen upplysande i detta avseende äro stroferna 3 och 4 i HH I, där det berättas, huru nornorna spunno och tillrättalade Helges ödestrådar. De fäste dem alla *und mánasal miðian*, och denna mittpunkt var natur-

[1] Om världspelaren som hästpåle se ytterligare Holmberg a. st. sidd. 22, 52, 53 och 58.

[2] Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 98—113.

ligtvis polstjärnan, kring vilken de övriga fixstjärnorna kretsa. Utgående från polstjärnan spändes livs- eller ödestrådarna åt olika håll, och den ända, som icke låg vid polen, måste givetvis fästas eller stickas in på en viss punkt i världsalltet. Att sticka in en trådsända (t. ex. i ett nystan) heter på isländska *fela enda*[1]. Därför begagnas uttrycket *fela enda* också på tal om förutbestämmande av människors öden. Vi finna detta uttryck dels i HH I 4:

þær austr ok vestr enda fǫlu,

dels också i Ynglingatal 17:

Veit ek Eysteins enda folginn,

där A. Noreen[2] ger den icke tillfredsställande översättningen 'Jag har reda på Östens dolda ändalykt'. K. Gíslason och F. Jónsson hava kommit diktarens tankegång något närmare utan att dock se liknelsens djupaste innebörd. Gíslason säger: 'I sætningen Veitk... lofundi anskues livet under form af en line (en snor), hvis ene ende, der (i lighed med endi lokins lífs) kunde kaldes endi byrjaðs lífs, er födselen, og hvis anden ende, endi lokins lífs er döden.' F. Jónsson ger uttryck åt samma tanke genom orden 'Digteren ser livet under form af en tråd'. Men — såsom Holmberg visat — äro 'lifstrådarna' icke några direkta avbilder av livet utan äro de trådar, på vilka livet hänger.

Dessa livstrådar eller ödestrådar kallas i Reginsmǫl 14: 6 *ørlǫgsimu* och i HH I 3 *ørlǫgþættir*. En sammanställning av uttrycken i HH I 3 och HH I 4 visar, att nornorna, då de bestämde en människas öden, sades *fela enda ørlǫgþátta*. Men detta uttryck var långt och ovigt. Man förstår mycket väl, att det alternativt kunde ersättas med den kortare frasen *fela ørlǫg*. Det ligger sålunda ingenting dunkelt i satsen:

Vsp 32: *Ek sá Baldri .... ørlǫg folgin.*

Då det i Atlakviða 17 heter:

nú er sá ormgarðr ykkr um folginn

förklaras användningen av part. *folginn* därmed, att *ormgarðr* var Gunnars *ørlǫg.*[3]

---

[1] Se F. Jónsson Heimskringla IV s. 18 v. 27. Jfr K. Gíslason Aarbøger 1881 s. 235: 'Udtrykket fela enda er uden tvivl lånt fra visse håndgreb i det daglige liv.'

[2] A. Noreen Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar XXVIII. 2 s. 205. Jfr s. 239.

[3] K. Gíslason säger under diskussionen av Ynglingatal 17: 'Forklaringen i Heimskr. Kh. VI (»*Novi Eisteini vitæ exactæ finem occultum*

De av mig citerade litteraturställena och främst HH I 3

Snøru þǽr af afli *ørlǫgþǫttu*

— — — — — — — — — — — — — —

þǽr of greiddu *gollin simu*
ok und mánasal *miðian festu*

synas mig visa, att fornskandinaverna kände till föreställningen om livstråden, som löpte från polstjärnan till människans 'lyckas stjärna'. Tack vare ett brev från professor H j. F a l k av den $^{13}/_{12}$.1925 tror jag mig kunna påstå, att man dessutom — i likhet med mongolerna — betraktade stjärnorna som en hästhjord, tjudrad vid världspelaren genom band, som voro fästa vid dennas topp, polstjärnan.

Professor F a l k skriver:

'. . . I Ǫrvar-Odds saga, Boers utg. s. 170—1 fortelles om en Álfr, kalt bjalki, konge i Bjalkaland, og hans dronning Gyðja, at de var *svá fjǫlkunnig at þau festu* — v. l. *at þau lima* — *saman stoð ok stjǫrnur.* Udtrykket gjenfinnes i Þorsteins saga Víkingssonar: den jættelignende Kolr var så *fjǫlkunnigr at hann limði saman stoð ok stjǫrnur.* »Forbinde stötten — vel verdensstötten (jordaksen?) — med stjernerne» synes å kunne passe inn i den forestillingsrekke som er fremstillet i Deres avhandling. — —'

Det uttryck, som professor F a l k här åsyftar, uppträder i en något växlande form.

I FASN II 553[1] läses:

.. *þau eru fiölkunnig, svà at þau lima saman stoð ok stjörnur.*

Däremot heter det i FASN II 282[2]:

.. *svâ eru þau fjölkunnug, at þau festa saman stóð ok stjörnur.*

I Þorsteinssaga Víkingssonar FASN II 390 läses:

---

fuisse Lofundi» med »*A parcis occulto decretum*» som note til »*occultum*»), der synes at henholde sig til »E c s a b a l d r ı b l o ð g ō t í v o r o ð ı n s b a r n ı o r l o g | f o l g ı N, Völuspá (i Cod. Reg.)$^{250-253}$, »n v e r s a o r m g a r ð r | y c r v*m* f o l g *inn*», Bugge's udg. af Sæm E. 286 a^{6-7}, og lignende steder, falder for kunstig.' G í s l a s o n har sålunda varit på god väg att finna sambandet mellan de litteraturställen, som här behandlats, men har icke lyckats, emedan han — som naturligt är — icke kände till de folkföreställningar, som ligga bakom uttrycken 'livstråd', 'ödestråd'. Det av G í s l a s o n citerade uttalandet i Köpenhamnsutgåvan av Heimskringla (del VI s. 10, tryckt 1826) tangerar den rätta förklaringen men är dock något missvisande. Uttrycket *fela enda ørlǫgþátta* betyder blott 'fästa ändarna på ödestrådarna' och innebär intet påstående om, att nornorna verkade i hemlighet. Att deras rådslag i alla fall voro hemliga, är en sak för sig.

[1] Fornaldar sögur norðrlanda II. Kaupmannahöfn 1829. Örvar-Odds saga. S. 553.

[2] I en annan redaktion av samma saga.

·· *hann var* ··· *svá fjölkunnigr, at hann* ··· *limði saman stóð ok stjörnur* ···.

Meningarna hava varit delade, huruvida man här skall läsa *stoð* eller *stóð*. Fritzner III[11] s. 555 upptager för alla tre ställena *stoð* med frågetecken, men i II[11] (under *lima*) emenderar han *stoð* i FASN II 553 till *stóð*. Boer[1] läser *stóð*.

Jag kan ej finna annat än att båda läsarterna giva en god mening. En trollkunnig, som behärskar sina medmänniskors ödestrådar, kan gott sägas vara istånd att binda samman världspelaren (*stoð* f. = 'Støttestav') och stjärnorna. Men om nordborna hade den på andra håll belagda föreställningen, att stjärnorna voro en hästhjord (= *stóð* n.), förstår man också uttrycket *festa saman stóð ok stiǫrnur.*[2]

Det förefaller mig sannolikt, att uttrycken

festa (*lima*) *saman stoð ok stiǫrnur*

festa (*lima*) *saman stóð ok stiǫrnur*

båda voro i bruk. Det senare uttrycket synes mig bevisa, att fornskandinaverna tänkt sig stjärnhopen eller åtminstone vissa grupper av stjärnor som en hästhjord.

Detta påstående kan icke överraska oss på något sätt, ty det har tidigare, på andra grunder, uppställts av Holmberg vid diskussionen av *askr Yggdrasils* som namn på världsträdet. Holmberg[3] säger:

'Die Erklärung von Bugge, mit dem Namen Yggdrasils askr sei das Kreuz Christi gemeint, erscheint nicht befriedigend. Dieser geheimnisvolle Name, welcher eigentlich Esche der Rosse[4] Yggs, d. i. Odins, bedeutet, kann besser im Lichte jener asiatischen Erzählungen verstanden werden, welche berichten, wie Gott sein Reittier an den Weltenbaum bindet. Wird doch auch in dem Grimnismal gesagt, dass die Götter an den Fuss des Baumes geritten kamen, um Gericht zu halten; und Odins Pferd hat in den nordischen Mythen eine ganz besondere Rolle gespielt.'

För Holmbergs lyckliga tanke, att *askr Yggdrasils* (= världsträdet) betecknar det träd, vid vilket Odins häst är bunden, har vägen banats genom några uttalanden av äldre forskare.

---

[1] R. C. Boer Ǫrvar-Odds Saga. Leiden 1888. S. 170.

[2] Då avståndet mellan fixstjärnorna är konstant, tänkte man sig kanske, att de icke blott voro tjudrade vid polstjärnan utan också vid varandra. Hos kirgiserna är det vissa bestämda stjärnor, som kallas 'hästarna'. De band, som tänkas gå från 'hästarna' till angränsande stjärnor, kunna mycket väl sägas *festa saman stóð ok stiǫrnur.*

[3] Holmberg Der Baum des Lebens s. 67.

[4] Bör vara *des Rosses.*

E. Mogk säger på ett ställe[1]: ··· 'ist es geboten ··· *askr Yggdrasils* ·· als den baum aufzufassen, unter dem Óþins ros weidet...' och en annan gång[2]: 'askr Yggdrasils = die esche des rosses Yggs (Óþins) d. h. der baum, wo Óþins ross weidet.'

Eiríkur Magnússon har med stort eftertryck framhållit, att världsträdet icke hette *Yggdrasill* utan *askr Yggdrasils* samt att *Yggdrasill* är lika med 'Óðins häst'.[3]

Då jag nu med Holmberg håller före, att uttrycket *askr Yggdrasils* förklaras genom antagandet, att skandinaverna tänkte sig vissa stjärnbilder som hästar, tjudrade vid toppen av världspelaren, och dessutom i uttrycket *festa saman stóð ok stiǫrnur* ser ett bevis för, att vissa grupper av fixstjärnor tänktes som en hästhjord, finner jag läsningen *himiniódýr* 'himlahästdjuren' i Vsp 5 synnerligen tilltalande.

På grund av den utförliga analys av Vsp 5: 1—4, som nu givits, vågar jag föreslå följande läsning och översättning:

Sólu varþ sunnan **sinri* (= fön. **sinni*) *mána*
hendi inni hǫgri *um himiniódýr*.

Solen, äldre än månen (eller friare översatt: först solen och sedan månen), kastades söderifrån (kretsande) medsols över himmelns hästhjord (=fixstjärnorna).

Vsp 11: 2—3.

Enligt **R:** *norðrı* oc *ſuðrı* *ꜵstrı* oc *uestrı*
Enligt **H:** *Norðri Suðri* *Austri Vestri*

Om betydelsen av dessa dvärgnamn se Eddastudier I sidd. 26 f. och Eddastudier II Vsp 4 sidd. 5 ff.

Vsp 13: 7. Enligt **R:** *ꜵrvangr. ıarı*
Enligt **H:** *Auruangr Iari* (NFkv s. 20: *Aurvangr iari*)

Om *Aurvangr* se nedan s. 32, om *Iari* s. 33.

Vsp 14.

Enligt **R:** *Mal er dverga* *ıdvalınſ lıðı* (NFkv: *idvaliɴs*)
lıona kındom *tıl lofarſ telıa*
þeır er ſotto *fra ſalar ſtæını*
ꜵrvanga[4] *ſtaꜵtt* *tıl ıoro valla* (NFkv: *ióro*)

---

[1] E. Mogk Anz. f. d. Alt. X 352.
[2] E. Mogk PBB VII 254 not 2.
[3] Eiríkur Magnússon Yggdrasill Óðins hestr. Aukin og breytt útgáfa. Reykjavík 1895. [Denna sällsynta bok har jag mottagit som gåva av cand. mag. Stefán Einarsson.] Märk särskilt sidd. 12 och 47 f.
[4] I strof 13: 7 omtalas dvärgen *ꜵrvangr*.

Enligt **H**: *maal er duerga* *i Dualins liði*
liona kindum *til Lofars telia*
þeim er sottu *fra salar steini*
ǫrvanga[1] *siǫt* *til Iǫrv valla*

14: 2. Ovan Vsp 5 s. 20 tror jag mig ha visat, att D e t t e r - H e i n z e l s läsning *i Dualins liði* är den enda riktiga.

14: 6. Vid försöken att tolka ordgruppen *frá salar steini* har man enligt min mening icke i tillräcklig grad utnyttjat en iakttagelse av S. B u g g e[2], enligt vilken de nämnda orden i Snorra-Eddan motsvaras av frasen *frá Suarins haugi.*

Jag skall till en början citera Snorres text:

r s. 66: *En þessir komu frá Svarins haugi til Aurvánga á Jóruvöllu, . . .*.
W s. 17: *Enn þesser komu fra Suarens haugi til Oruanga a Iǫru uollu . .*.
U s. 261: *en þessir komv fra svarnis*[3] *havgi til avrvanga. a iorv vollv.*
T[4] s. 15: *Þessir quomo fra suarins haugi til auruanga a jorouollo . .*.

Enligt Sn. E. I sidd. 66—67, noterna 21 och 22, har handskriften **H** *Örvallar*, där **r** har *Aurvánga*, och *Jóruvöllum*, där **r** har *Jóruvöllu.*

B u g g e s tanke om orsaken till växlingen *frá salar steini* ~ *frá Suarins haugi* framgår av de första orden i den citerade noten. De lyda: 'Omvendt synes Reminiscenser fra Helgedigtet at have faaet Indflydelse paa enkelte Navnes Form i senere Redactioner af Vǫluspá.'

Som stöd för sin uppfattning om källan till läsningen *frá Suarins haugi* anför B u g g e, att cod. **U** av Snorra-Eddan (II 291: 22) har (*fra*) *gnipa lvndi*, där man väntar *Gnipahelli.* B u g g e har säkerligen rätt i, att här föreligger ett fel, som framkallats därav, att en avskrivare låtit tankarna irra till frasen *frá (fyr) Gnipalundi* i HH I 31, 35, 42 och 52. Men i fallet *frá Suarins haugi* tillåter handskrifternas enstämmighet (om

---

1 I strof 13: 7 omtalas dvärgen *Auruangr* (NFkv: *Aurvangr*).
2 S. B u g g e Helgedigtene sidd. 14—15 not 2.
3 Uppenbarligen felskrivning för *svarins.*
4 Dr W. v a n E e d e n har haft godheten skänka mig ett exemplar av 'De codex Trajectinus van de Snorra Edda', som jag icke hade haft tillgång till, då jag tryckte Eddastudier I. Se SNF XVI. 2 s. 5 not 7.

svarnis i **U** se s. 27 not 3) icke någon annan slutsats än den, att Snorre själv i Vsp 14 läste *frá Suarins haugi*, och Snorres läsning kan icke utan vidare avfärdas som beroende på ett avskrivarfel. Trots samstämmigheten mellan **R** och **H** av den poetiska Eddan, som båda hava *frá salar steini*, måste Snorres läsning *frá Suarinshaugi* upptagas till allvarlig prövning.

Suarinshaugr är naturligtvis ett ortnamn, och som ett sådant synes även *salar steinn* hava uppfattats av Detter och Heinzel, eftersom de i sin 'Sæmundar Edda' I 3 skriva *frá Salarsteini.*[1] Detsamma gäller säkerligen *Aurvangar.*[2] *Iǫruvellir* har mycket allmänt betraktats som ortnamn.[3]

Många av dem, som hållit före, att *Salarsteinn* (~ *Suarinshaugr*), *Aurvangar* och *Iǫruvellir* böra uppfattas som ortnamn, hava kanske menat, att de alla eller åtminstone några av dem äro uppdiktade[4]. Dock har redan Müllenhoff ansett, att *Iǫruvellir* har en motsvarighet i verkligheten[5].

Utan att binda mig vid Müllenhoffs identifikation av *Iǫruvellir* och *Järavallen* i Skåne håller jag det för sannolikt, att det är traditionen om en folkstams vandringar från ort till ort, som ligger bakom uppgiften om 'dvärgarnas' erövringståg.

Det är känt, att grannar pläga öknämna varandra. Invånarna i Sibbo socken kallas av andra nylänningar för 'sibbovargar', de som bo i Pärnå kallas 'pärnåhöns' o. s. v. Urgammalt är bruket att kalla Vendelborna för 'vendelkråkor'.[6] Då dvärgarna ansågos bo i stenar[7], låg det nära till hands att begagna 'dvärgar' som öknamn för en folkgrupp, vars urhem låg vid *Suarinshaugr* — påtagligen ett berg, eftersom platsen även burit namnet *Salarsteinn.*

---

[1] Så har Detter-Heinzels mening tolkats av Boer Edda II s. 6 och väl även av Brate Sämunds Edda s. 283. Hos Detter-Heinzel II s. 23 finner man ett bestämt uttalande i denna riktning.

[2] Detter-Heinzel I s. 3, II s. 23, Boer II s. 6 och Brate s. 283.

[3] Märk dock, att Brate s. 3 skriver *grusslätterna* och sålunda tänker sig *iǫruvellir* som ett appellativum.

[4] G. Vigfusson Corpvs poëticvm boreale I s. LX säger: 'The Helgipoet's geography (dit hör *Suarinshaugr)* is, beyond »Iorbasound»[?], merely one of phantasy .....' Jfr P. E. Müller Sagabibliothek, Kiøbenhavn 1817—1820, II s. 50.

[5] K. Müllenhoff Deutsche Altertumskunde V s. 93.

[6] O. Lundberg Ottar Vendelkråka. Stockholmstidningen 6. 8. 1916. Citat efter B. Nerman Ottar Vendelkråka och Ottarshögen i Vendel, Uppsala 1917, s. 25 (särtryck ur Upplands Fornminnesförenings tidskrift VII) och efter B. Nerman Det svenska rikets uppkomst. Stockholm 1925. S. 148 med not 1.

[7] Jfr Heimskringla kap. 12. *Frá Sveigði.*

Angående läget för *Suarinshaugr* har man tvistat rätt mycket vid diskussionen av Helgedikterna.

Utan att förlora ur sikte de skäl, som enligt Hederström[1], Nordén[2] och Nerman[3] tala för, att Helgestriderna stått mellan sörmlänningar och östgötar, tager jag till en början fasta på Bugges åsikt, enligt vilken *Suarinshaugr* är att söka på Tysklands nordkust. Man är starkt benägen att följa Bugge, då han identifierar *Heðinsey* (HH I 23) med *Hiddensöe* invid Rügen[4]. Mycket frestande äro också ekvationerna *Ǫruasund* (HH I 25) = det sund, efter vilket staden *Stralsund* har sitt namn[5], *Varinsfiǫrðr* (HH I 27) = viken vid *Warnemünde*[6] och *Móinsheimar* (HH I 48, HH II 27) = ön *Möen*[7], som ju ligger rätt nära Rügen. Däremot kan jag icke ansluta mig till Bugge, då han vill förlägga *Suarinshaugr* invid *Schwerin*.[8] Väl kunna dessa namn hava något samband med varandra[9], men vi få ej glömma, att *Schwerin* ligger långt inne i landet, medan *Suarinshaugr* i HH I 32 skildras som en höjd, från vilken man kunde speja ut över havet och varsebli en annalkande fientlig flotta. Härvid måste tankarna ledas till den klippa strax norr om Sassnitz på Rügen, som nu bär namnet *Stubbenkammer*. Toppen av denna klippa ligger 133 meter över havet och bär namnet *der Königsstuhl*. Det är frestande att med detta senare namn sammanställa uppgiften om, att konung Granmarr bodde *at Suarinshaugi*.[10] Ännu viktigare är dock, att *Suarinshaugr*, om det var identiskt med *Stubbenkammer*, naturligtvis också kunde kallas *Salarstein*.

Namnet *Stubbenkammer* har en intressant förhistoria.

---

[1] Ture Hederström Fornsagor och Eddakväden. Stockholm I 1917, II 1919.

[2] Arthur Nordén Saga och sägen i Bråbygden. Norrköping 1922.

[3] Birger Nerman Det svenska rikets uppkomst. Stockholm 1925.

[4] S. Bugge Helgedigtene sidd. 130 ff., (182), 189, (315).

[5] S. Bugge a. st. sidd. 131, 189.

[6] S. Bugge a. st. sidd. 132, (134 f., 242).

[7] S. Bugge a. st. sidd. 135 f. och 189.

[8] Bugge gör icke detta helt obetingat. Jfr a. st. s. 134: 'Det kunde være muligt, at Forfatteren af første Helgekvad havde optaget Navnet *Suarinshaugr* fra et ældre dansk Digt, og at man ved dette Navn ikke fra først af havde tænkt paa Schwerin, men at *Svarinn* var en poetisk Repræsentant for Svarines.

[9] Jfr S. Bugge a st. sid. 133 not 2.

[10] HH II, prosan mellan stroferna 12 och 13.

I Meyers konversationslexikon[1] läses under rubriken *Rügen* bl. a.:

'Die Grosse Stubbenkammer (vom slaw. *stopien*, »Stufen», und *kamen*, »Fels») erhebt sich im Königsstuhl 133 m. ü. M., die Kleine Stubbenkammer liegt ostwärts vom Königsstuhl.···· Die Insel ward in ältester Zeit von Germanen bewohnt, in der Völkerwanderung von den slawischen Ranen (Rujanen) besetzt ···'

Jag antager nu, att *Suarinshaugr* återgår till det gamla germanska namnet på *Stubbenkammer*. Det yngre, slaviska namnet uppfattades som sammansatt med ty. *Kammer* (fht. *chamera*, mht. *kamere*), och för nordborna låg det då nära till hands att översätta det med *Salarsteinn*. Detta är förklaringen till, att texten i Vsp 14: 6 visar läsarten *frá Salarsteini*, där Snorre tvivelsutan läst *frá Suarinshaugi*.

Berättelsen om de 'dvärgar', som övergåvo *Salarsteinn* för att ge sig ut på erövringståg, syftar på germaner, som lämnade Rügen. Jag lämnar oavgjort, huruvida det är fråga om germaner, som övergåvo ön, innan slaverna trängde på, eller om sådana germaner, som utträngts av slaverna. På detta sätt blir min framställning av utvandrarnas vidare öden icke strängt bunden vid slavernas folkvandringskronologi. Namnet *Salarsteinn* kan naturligtvis icke hava uppkommit, förrän slaverna tämligen länge innehaft sina bostäder på Rügen och där trätt i beröring med germaner. Men det är ju icke heller belagt tidigare än i cod. **R**, alltså på 1200-talet. Den äldsta, muntliga tradition, på vilken Vsp 14 bygger, behöver alls icke hava känt detta namn. Den innehöll uppgifter om *Suarinshaugr*, men när den dubbla benämningen på klippan kom i bruk, undanträngdes *Suarinshaugr* på en del håll av *Salarsteinn*.

Vi komma nu till frågan, vart de germaner togo vägen, som lämnade Rügen? Vsp 14 säger, att de togo i besittning boplatser, som kallades *Aurvanga siǫt*. Då det gäller att uppsöka orter med ett namn, som kan tänkas återgå till *Aurvangar*, är det givetvis bäst att hålla sig till det östnordiska området, som ligger närmare till Rügen än det västnordiska.

Vare sig det gäller östnordiskt eller västnordiskt språkområde, är det klart, att man vid sidan av grundformen *Aurvangar* har rätt att konstruera en förlitterär variant **Aurungar*[2].

---

[1] Meyers Grosses Konversations-Lexikon. Sechste Auflage XVII. Leipzig und Wien 1907. S. 240.

[2] Denna sidoform är på sätt och vis belagd genom det gottländska gårdnamnet *Aurungs*. Se nedan s. 32.

Fvn. *dagverðr* växlar ju med *dǫgurðr*, och av fsv. *daghvarþer* uppvisar Vgl I dsg *daghurþi*. För det östnordiska området kunna vi konstruera en sekundär stam *_Ø̄rung-_, som såg ut att vara en _-ung_-avledning. Då avledningsändelsen _-ung-_ växlade med _-ing-_[1], är det icke djärvt att postulera inträdet av en variation *_Ø̄rung-_ ~ _Ø̄ring-_, och därmed beseglades övergången till den kända grupp av ortnamn, som i nsv. sluta på _-inge_[2]. Om sakliga skäl stödja våra antaganden, äga vi sålunda full rätt att identifiera Eddans *Aurvangar* med de orter i Sverge, som bära namnet *Öringe*.

De två sydligaste orter med namnet *Öringe*, som anträffats av Hellquist[3], ligga i södra Halland, den ena mellan Lagan och Nissan, den andra mellan Nissan och Ätran.

Antaget att utvandrarna från Rügen till en början slogo sig ned här, är det icke givet att deras flyttningar avstannade på denna punkt. Vandringsfolk komma sent till ro, och det nya hemmet kan hava blivit för trångt. Om så var fallet, låg det närmast till hands för dem att draga sig inåt landet längs Lagans och Nissans floddalar. En av Lagans källfloder upprinner helt nära Tenhultsjön, och om man, utgående från denna sjö, följer Huskvarnaåns vattensystem, kan man komma ända till Hästsjön. En vandring över land på omkring en halv mil för oss från Hästsjön till Väseldasjön, en av Svartåns källsjöar. Ifall vi följa vattnets lopp från Väseldasjön norrut, komma vi till sjön Ralången, och vid denna ligger Marbäcks socken med gården *Öringe*. Mellan Sommen och Roksen flyter Svartån genom Ekeby socken med byn *Öringe*.

Mellan Glan och Bråviken bildar Motala ström de s. k. Fiskebyfallen. Ej långt från dessa låg, enligt ett antagande av Nordén[4], '·· gården ··· *Örgxstade* (1368), *Öringstade* (1423), innehållande ett mansnamn *Öringer* ···'.

Det är klart, att *Öringstade* < *_Ø̄rings-staði(r)_ innehållit ett mansnamn, men även om detta medgives, upplöses icke nödvändigtvis sambandet med Eddans *Aurvangar*. Boplatsnamnet *Aurvangar* 'grusslätterna' kunde sekundärt uppfattas som en benämning på den folkgrupp, som slagit sig ned i trakten. Detta kunna vi påstå med så mycket större trygghet, som vi

---

[1] Alf Torp Gamalnorsk ordavleiding s. LIV f. Ingår i Hægstad-Torp Gamalnorsk ordbok. Kristiania 1909.

[2] Elof Hellquist Om de svenska ortnamnen på *-inge*, *-unge* ock *-unga*. Göteborg 1904. Göteborgs Högskolas årsskrift. Bd XI 1905.

[3] Hellquist a. st. sidd. 185 f. Jfr sidd. 217, 223, 248.

[4] Arthur Nordén a. st. s. 18 mom. 32.

veta, att diktaren av Vsp 13 i *Aurvangar* sett en beteckning för en hop av levande varelser. Annars skulle han icke hava upptagit *Aurvangr* bland dvärgnamnen. Fsv. *Øringer* som namn på en medlem av Öringe-släkten är en parallell till Eddans *Aurvangr*.

Ifall Nordén har rätt i, att **Örings-stadhe* legat nära Fiskebyfallen, stöder hans notis antagandet, att Öringarnas väg gått längs Motala ström mot Bråviken. Från Bråviken ledde närmast två vägar över havet. Den ena gick till Gottland, den andra följde kusten av fastlandet. Somliga öringar tyckas ha följt den förstnämnda vägen, andra den andra. Hellquist[1] har antecknat *Aurungs* som namn på en gård i Norrlanda socken, Gottland. Här föreligger genitiven av ett mansnamn, formellt identiskt med dvärgnamnet *Aurvangr*.[2] Detta gårdsnamn är av stor vikt som stöd för mitt antagande, att *ö*-ljudet i *Öringe* återgår till ett äldre *au-* och att *-ing-* i samma namn uppkommit ur *-ung-* genom en sekundär växling. Att även vägen från Bråviken längs kusten av fastlandet anlitats av öringarna, framgår av det namn *Öringe*, som anträffas i Tyresjö socken (Södertörn) vid *Öringe sjön*.[3]

Ifall jag har rätt i mitt antagande, att Eddans *Aurvanga siǫt* betecknar boplatser i Sverge, som burit och bära namnet *Öringe*, är det naturligtvis på Sverges karta man bör uppsöka de slättmarker med namnet *Iǫruvellir*, som enligt Vsp 14 satte en gräns för 'dvärgarnas' erövringar.

Müllenhoff har (se ovan s. 28 not 5) sammanställt *Iǫruvellir* med *Järavallen*, en strandvall från litorinatiden, som följer en stor del av Skånes kust och i norr går ända upp till Kullen[4]. Müllenhoffs sammanställning är icke fullt så frestande, som man vid första ögonkastet kan vara benägen att tro. Den andra sammansättningsleden är i *Iǫruvellir* ett gammalt inhemskt ord med betydelsen 'slätt', men i *Järavallen* ett lånord med betydelsen 'förskansning'.[5] *Järavallen* är dessutom troligen ett högspråksord. Bland de kända namnen på denna grusbank står *Jären* tydligen folkspråket närmast.[6]

---

[1] Hellquist a. st. sidd. 186 och 217.
[2] Om växlingen *Aurvangr* ∼ *Aurungr* se ovan sidd. 30 f.
[3] *Öringe sjön* kan naturligtvis hava sitt namn efter bebyggelsen vid dess strand. *Öringe* i Marbäcks socken ligger så långt från sjön *Ören*, att man icke behöver tänka på något samband mellan dessa två namn.
[4] Knut Kjellmark En stenåldersboplats i Järavallen vid Limhamn. Antiqvarisk Tidskrift för Sverige XVII. 3. S. 2.
[5] Jfr Hellquist Svensk etym. ordb. s. 1084.
[6] Jfr Sven Söderberg Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsbl. XIII 1884. S. 164 not 1. Kjellmark a. st. s. 1 not 1.

Tilläggas må, att Sven Söderberg och Adolf Noreen uppfatta *Jären* som identiskt med fno. *iaðarr* 'kant', 'rand'. Detter-Heinzel II s. 24 anse däremot, att förleden i *Järavallen* och i *Iǫruvellir* utgöres av fvn. *iǫrui* m. 'Sand', 'Grus', 'deraf dannet Banke'[1]. För min del ansluter jag mig till Detter-Heinzel. Likasom *granni* har sammansättningsformen *grann-* (t. ex. *grannkona*)[2], så måste *iǫrui* som förled i en sammansättning heta *iǫru-* eller på fön. område **iaru-* (> **iæru-*). Det av Söderberg, Kjellmark och Noreen anförda namnet *Järabacken*, *Järbacken* (en viss högre plats på vallen) belägger en sammansättning, som kan vara av mycket gammalt datum, och formen *Jären* kan hava påverkats av dess förled. Då fvn. *iǫrui* bl. a. betyder 'grusbank', kan man svårligen finna någon etymologi för *Jären*, som i sakligt hänseende vore mera tilltalande än Detter-Heinzels. Müllenhoff har säkerligen också varit inne på denna tankegång, fastän han icke uttrycker sig lika tydligt som Detter-Heinzel.

Jag bestrider icke möjligheten av, att den skånska slätten, som utbreder sig innanför *Jären*, på fisl. kallats *Iǫruvellir*. Men för de vandrande 'dvärgarna' utgjorde den på sin höjd en temporär gräns.

En viss anknytning till *Iǫruvellir* i Vsp 14 kunde man vara frestad att söka i namnet *Iǫruskógr*[3], som tillkom en trakt i Götaland, där rövare hade sitt tillhåll. Jag förmodar, att härmed avses den barrskog, som utbreder sig i det nordvästra hörnet av Småland kring *Jära* gästgiveri.[4] Gästgiveriet ligger knappa två mil västerom Jönköping, helt nära Nissan.

Förlederna i *Iǫruvellir* och *Iǫruskógr* hava sammanställts av Sidenbladh, som tror, att *Iǫru-* hör till *iara* f. 'strid'. Detter-Heinzel II s. 22 antaga, att författaren till Vsp 13 uppfattat *Iǫru-* i den följande strofens *Iǫruvellir* som hörande till *iara* f. och, missledd av denna föreställning, bildat dvärgnamnet *Iari*. Själva likställa Detter-Heinzel II

[1] Se Fritzner II s. 244.

[2] Jfr Sven Tunberg Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning. Uppsala 1911. S. 233.

[3] Bárðarsaga Snæfellsáss etc. ved Guðbrandr Vigfússon. Udgivet af det nordiske Literatur-Samfund. Kjøbenhavn 1860. Sidd. 109: 11, 110: 4, 111: 9 n, 116: 13.

Karl Sidenbladh Stiörnu-Odda Draumr. Uppsala 1866. Sidd. (8: 4, 9: 14,) 10. Detter-Heinzel II s. 24.

[4] Enligt 'Generalstabens karta över Sverige' finnes barrskog söder, öster och norr om Jära.

sidd. 22 och 24 förleden i *Iǫruskógr* med förleden i *Iǫruvellir* och hänföra den alltså till fisl. *iǫrui* m. 'Sand', 'Geröll', vilket säkert är riktigt.

Huruvida det i denna trakt finnes någon slätt, som kan antagas hava burit namnet *Iǫruvellir*, vet jag icke. Jag har icke heller känt mig manad att söka utreda frågan, ty starka skäl tala för, att *Iǫruvellir* — såsom det säges i Vsp 14 — legat nära Öringarnas yttersta boplatser, och dem hava vi funnit i Södertörn.

Strax norrom Stockholm anträffa vi namnet *Järva*, av Noreen[1] och Hellquist[2] tvivelsutan med rätta uppfattat som oblik kasus av ett fsv. **iærve* = fvn. *iǫrui* m. 'sand', 'grus', 'sandbank'. Riktigheten av denna sammanställning finner man styrkt vid en blick på A. G. Högboms jordartskarta över Uppland[3]. *Järva* ligger vid en lång och smal strimma av sandmark, en ås, som begynner nära Uppsala och slutar nära Landsort[4]. Ett avbrott har åstadkommits vid Mälarens utflöde i hjärtat av det nuvarande Stockholm. Att den omgivande slätten burit namnet **Iæru-vællir* (= fisl. *Iǫruvellir*) är i högsta grad sannolikt.

Emedan *frá Salarsteini* i Vsp 14 växlar med *frá Suarinshaugi* och *Suarinshaugr* omtalas i de båda kvädena om Helge Hundingsbane (HH I 32, HH II prosan mellan 12 och 13), hava vi full anledning att pröva riktigheten av den väg vi nu utstakat för 'dvärgarna' från *Salarsteinn* genom att efterse, om de i Helgedikterna omtalade orterna ligga invid denna väg eller icke.

I likhet med Hederström, Nordén och Nerman är jag övertygad om, att en stor del av de händelser, som omtalas i Helgedikterna, utspelats i trakten av Bråviken. Av de skäl för denna åsikt, som framförts, synas mig följande väga tungt.

1. Namngruppen *Granmarr*[5] ~ *Hǫgni*[6] ~ *Hiǫruarðr*[7] ~

---

[1] Ad. Noreen Xenia Lideniana. Stockholm 1912. S. 6.
[2] Hellquist Sv. etym. ordb. s. 286.
[3] Uppland, skildring af land och folk I. Stockholm 1905.
[4] Uppland s. 33, fig. 3.
[5] Hederström II s. 92 f. Nordén s. 11 mom. 7, s. 15 mom. 26, sidd. 26 f. Nerman sidd. 117, 222 f., 227—229, 236, 238 f.
[6] Hederström II s. 88. Nordén s. 14 mom. 18, sidd. 26 f. Nerman sidd. 229, 234—239.
[7] Hederström II s. 84. Nordén sidd. 26 f. Nerman sidd. 117, 222 f., 228 f.

Ylfingar[1] är knuten vid Helgediktningen och återfinnes i Hkr kapp. 36—39[2], där *Granmarr* betecknas som konung av Södermanland, medan det säges om *Hǫgni*, att han rådde över Östergötland, varjämte *Hiǫruarðr* kallas *Ylfingr*. Beviskraften hos dessa sammanställningar är så mycket större, som *Granmarr* är ett ytterst sällsynt namn. Utom i Helgedikterna och i Ynglingasagan anträffas det blott i Vǫlsungasaga[3], där framställningen i HH I omskrives på prosa, och i FASN I[4], där konung Granmarr säges hava härskat över Östergötland. I 'Helgedigtene' s. 145 har B u g g e, helt visst med rätta, sagt, att alla de olika källornas *Granmarr* är en och samma person, men B u g g e har ej insett, att denne *Granmarr* måste hava levat i trakten av Bråviken.

2. Namnet *Brávǫllr* i HH I 44 betecknar tvivelsutan slätten vid Bråviken[5]. Det förefaller sannolikt, att *Brálundr* (HH I 1: 8) är = *Lund* mellan Glan och Bråviken[6].

3. *Brandey* i HH I 23 torde få sammanställas med det nuvarande *Brändholmen* (1813 *Brandö*), en holme i Bråvikens mynning.[7]

4. *Hringstaðir* i HH I 8 sammanställes lämpligen med *Ringstad* mellan Glan och Bråviken[8]. H e n r y P e t e r s e n[9] och S. B u g g e[10] hava velat identifiera Helgediktens *Hringstaðir* med *Ringsted* i Danmark.

Då sålunda flere viktiga namn på personer och orter knyta Helgediktningen vid nejden kring Bråviken, vore det naturligtvis frestande att söka förlägga hela Helgediktningens geografi till denna trakt. Men jag tror icke, att något sådant försök kan

---

[1] H e d e r s t r ö m II sidd. 84 f. N o r d é n s. 11 mom. 7, sidd. 26 f. N e r m a n s. 117.

[2] F. J ó n s s o n s utgåva (København 1893—1901) I sidd. 64—72.

[3] Vǫlsunga saga .... udg. for Samf. t. udg. af g. nord. litt. ved M a g n u s O l s e n. København 1906—1908. Sidd. 21: 16; 23: 20, 24, 26; 24: 2.

[4] Fornaldarsögur Norðrlanda I. København 1829. S. 375.

[5] Jfr A x e l O l r i k NoB 1914 sidd. 297—312, där dock HH I 44 ej nämnes, H e d e r s t r ö m I s. 23 och II sidd. 46 f., N o r d é n sidd. 21 och 26, N e r m a n sidd. 238 och 254.

[6] H e d e r s t r ö m II s. 19, N o r d é n sidd. 11 och 26.

[7] H e d e r s t r ö m II s. 34, N o r d é n s. 16, N e r m a n s. 238.

[8] Jfr A x e l O l r i k a. st. sidd. 307 f., där dock ingen hänsyn tages till HH I, samt H e d e r s t r ö m II sidd. 21 f., N o r d é n sidd. 12, 26 och 50 mom. 20, N e r m a n sidd. 238 f.

[9] H e n r y P e t e r s e n Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro i Hedenold. Kjøbenhavn 1876. S. 11.

[10] S. B u g g e Helgedigtene sidd. 125 f. och 189.

hava utsikt till framgång. *Hlésey* i HH II 6 måste vara = Lässö i Kattegat[1] och *Móinsheimar* = Möen[2].

Den blandning av namn från olika trakter, som kommer till synes i Helgedikterna, kan enklast förklaras, om man antager, att vi i dessa dikter hava att söka en sammanfattning av släkttraditioner om strider, som delvis utkämpats under färder från en boplats till en annan. Den ena striden var tämligen lik den andra, och så kom det sig, att minnen från olika tider och olika platser rördes ihop. På annat sätt kan jag ej förstå Helgediktningens hybrida geografi.

Att ensamt med ledning av Helgedikterna utpricka den vandrande stammens väg har erbjudit stora svårigheter. Men tack vare den omständigheten, att namnet *Suarinshaugr* är gemensamt för Helgediktningen och för Vsp 14, sådan denna strof varit känd för Snorre, och tack vare namnväxlingen *Suarinshaugr* ~ *Salarsteinn* i denna samma strof torde stammens väg kunna anges i huvuddrag.

Från Rügen med dess nordspets *Suarinshaugr* = *Salarsteinn* gick färden till de danska öarna. En hård strid utkämpades på *Möen*. Därifrån seglade man till Kattegat och sammandrabbade med en flotta från *Lässö*, måhända även med *norska* vikingar[3]. Efter dessa strider sökte man sig till Halland (2 *Öringe*) och därifrån längs de på sidd. 31 f. angivna vattenvägarna till de platser i Östergötland, som hetat *Öringe* (2 st.) och *Öringsstaðir*. Helt nära *Öringsstaðir*, som ligger vid Fiskeby fallen, finna vi Helgedikternas *Brávǫllr*, *Brálundr*, *Hringstaðir* och i Bråvikens mynning *Brandey*. Härifrån seglade man dels till Gottland (*Aurungs*), dels till Södertörn (*Öringe*).

Sedan vi på detta sätt försöksvis uppritat 'dvärgarnas' väg, kan det vara skäl att diskutera läget för några orter, vilkas namn tidigare omtalats i förbigående.

Bugges tolkning av namnet *Heðinsey* (se s. 29) stämmer väl med mina antaganden, så till vida som *Hiddensöe* ligger invid Rügen. Men å andra sidan har det påpekats, att det i Södermanland finnes ett *Hedensö*, år 1405 skrivet *Hidhinsø*[4]. Då *Heðinsey* nämnes i samma strof som *Brandey*, kan det synas

---

[1] S. Bugge Helgedigtene sidd. 127 och 142. Annorlunda Hederström II s. 29. Nordén s. 14 godkänner ekvationen *Hlésey* = *Lässö*, men har enligt min mening ej lyckats förklara namnets förekomst i HH II.

[2] S. Bugge Helgedigtene sidd. 135 f., 189. Annorlunda Hederström II sidd. 47 ff.

[3] Jfr H. Hiǫrv 31: *huat kant segia nýra spialla ór Nóregi.*

[4] Hederström II sidd. 34 f. Jfr Nordén s. 17.

frestande att här följa Hederström. Fastän Hedensö ligger långt från havet, kunna kämpar från denna ort hava deltagit i en strid vid *Brandey*. Å andra sidan kan, som ovan antytts, minnet av strider vid Rügen hava sammanblandats med minnen från Bråviken.

Att *Varinsfiǫrðr* är ett namn på viken vid Warnemünde, såsom Bugge föreslagit (se ovan s. 29), håller jag för möjligt. De förklaringar, som givits av Hederström och Nordén, synas mig föga övertygande[1].

Likaså håller jag det för möjligt, att Bugge sett rätt, då han (se ovan s. 29) identifierat *Ǫruasund* med *Stralsund*[2]. Vǫlsungasagans *Nǫruasund* (*or Naurfasundum*[3]) är säkerligen oursprungligt och kan tryggt lämnas å sido. Däremot torde man hava skäl att fråga sig, om ordfogningen *i Ǫruasund* (HH I 25) möjligen står i stället för ett äldre *i *Iǫruasund*. Om fsv. **Iærve* = fvn. **Iǫrui* som namn på en ås, vilken löper från trakten av Uppsala till Landsort och genom Stockholms stad, se ovan s. 34. Om **Iærve* ~ **Iǫrui* som namn på Järavallen se ovan s. 33.

Hederström[4] har försökt att tolka namnet *Suarinshaugr* som svenskt, men, såvitt jag kan se, utan framgång. Då så många av ortnamnen i Helgedikterna äro svenska, har jag naturligtvis ansett mig skyldig att överväga, om även *Suarinshaugr* kan identifieras med något namn på Sverges karta. Jag har frågat mig, om *Svenska högarna* är en omtydning av ett äldre **Swarnskir høghar*, men i brist på äldre belägg för namnet har jag nödgats lämna denna fråga obesvarad. Det som framför allt manat mig att hålla fast vid identifikationen av *Suarinshaugr* och *Stubbenkammer* på Rügen, är möjligheten att på denna väg förklara växlingen *Suarinshaugr-Salarsteinn*.

Min hypotes, enligt vilken 'dvärgarna' i Vsp 13 och 14 icke varit annat än en germansk folkgrupp, som brutit upp från Rügen och genomvandrat Sverge från Halland till Mälartrakten, synes ägnad att kasta ljus icke blott över de nämnda stroferna i Vsp utan därjämte över ett par rätt anmärkningsvärda omständigheter.

Namnet *Granmarr* har (se ovan s. 35) veterligen burits av endast en person i Skandinavien. Detta förhållande finner

---

[1] Hederström II sidd. 39, 45. Nordén sidd. 19, 43.

[2] Varken Hederström (II s. 36) eller Nordén (s. 19) har givit någon antaglig förklaring på namnet *Ǫruasund*.

[3] Magnus Olsens utgåva sidd. 21: 29 och 22: 5.

[4] Hederström II sidd. 41 f.

sin förklaring genom antagandet, att denne *Granmarr* uppkallats efter en stamfader på Rügen. Från släktens traditioner om denne stamfader härstammar väl den uppgift i HH II (prosastycket mellan stroferna 12 och 13), enligt vilken *Granmarr* — — — *bió at Suarinshaugi.* Se ovan s. 29.

Saxo[1] omtalar en hövding i Götaland vid namn *Svarinus*. Redan Bugge har sammanställt detta personnamn med förleden i ortnamnet *Suarinshaugr*. Ifall *Svarinus* tillhörde en från trakten av *Suarinshaugr* invandrad folkgrupp, kan man lätt förstå, både att han bar detta namn och att namnet eljes icke är belagt i Skandinavien.

Ifall jag har rätt i, att *Suarinshaugr* legat på Rügen, bör denna omständighet måhända tagas i betraktande vid bedömandet av det faktum, att några handskrifter av Tacitus förteckna ett germanskt folk med namnet *Suarines*[2]. Jag önskar dock icke nu ingå på denna fråga. Ej heller skall jag yttra mig om förhållandet mellan namnet *Varinsfiǫrðr*, det tyska stamnamnet *Varini* och det i skandinavisk litteratur anträffade namnet *Varinn*[3].

Ovan sidd. 32—34 har jag närmast uppfattat frasen *sóttu* ··· *Aurvanga siǫt til Iǫruvalla* så, som hade 'dvärgarna' uppsökt och erövrat[4] boplatser, som kallats *Aurvangar* och sträckt sig till *Iǫruvellir*. Jag anser i själva verket, att en sådan översättning är formellt riktig. Men den är icke den enda tänkbara översättningen. E. A. Kock[5] har visat, att *Aurvanga siǫt* kan beteckna detsamma som *Iǫruvellir*. Särskilt belysande är den ur Eddica minora[6] hämtade parallellen:

---

[1] Saxonis Grammatici Historia Danica. Recensuit ··· Müller ··· Velschow. Havniæ 1839—1858. I. 1 sidd. 32 och 33. S. Bugge Helge-Digtene sidd. 134 och 148.

[2] Se t. ex. Bugge Helge-Digtene s. 134 och Ernst Förstemann Altdeutsches namenbuch. Zweiter band. Dritte auflage. Lieferung 18. Bonn 1915. Sp. 965 (*Suardones*).

[3] Se t. ex. Bugge Helge-Digtene sidd. 138 f. Förstemann a. st. (Lieferung 19, Bonn 1918) spp. 1246 (*Warina*) och 1247 (*Varini*). J. J. Egli Nomina geographica. Leipzig 1893. S. 988 (*Warnemünde*). E. H. Lind Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. Uppsala 1905—1915. Sp. 1075. Huruvida Rökstenens **uarin** hör hit, synes osäkert. Se Hugo Pipping Rökstensinskriften ännu engång. Acta Soc. Sc. Fenn. Tom. XLIX. N:o 3. S. 7.

[4] Om *sǿkia* i betydelsen 'erövra' se Fritzner III s. 645 mom. 7.

[5] E. A. Kock Notationes Norrœnæ (Lund 1923—1925 i Lunds Univ. Årsskrift) I sidd. 2 f.

[6] Andreas Heusler und Wilhelm Ranisch Eddica minora. Dortmund 1903. S. 43. Strof 21.

Nú sótta ek *til Suíþióðar*
Ynglinga siǫt *til Uppsala;*

Till förmån för sin mening skulle E. A. Kock ytterligare ha kunnat anföra, att Snorres prosaomskrivning *til Aurvanga á Iǫruvǫllu* (se ovan s. 27), tydligt visar, att Snorre tänkt sig *Aurvangar* beläget på *Iǫruvellir.* Måhända hava 'dvärgarna' trängt fram ända till Uppsalaslätten, fastän intet *Öringe* är känt norrom Södertörn. Men vare sig att 'dvärgarna' stannat längre söderut[1] eller dessutom slagit under sig en del av Uppsalaslätten, så tror jag, att vi i Vsp 13 och 14 hava att se berättelsen om en folkvandring, som utgått från Tyskland och avslutats i Sverge. När man sedan frågar sig, var berättelsen om denna folkvandring omsatts i dikt, kan svaret icke bliva mera än ett: i Sverge.[2]

Vsp 17: 7.

Enligt **R:** *afc* oc *emblo*
Enligt **H:** *Ask ok Emblv*

Snorra Eddan omskriver str. 17 med en prosabit, i vilken det säges:

Sn. E. I s. 52: *hėt karlmaðrinn Askr, en konan Embla,* . .
W s. 14: *het karlmaðren*n *Askr en konan Embla* . .
T s. 11: *het kallm*adr*inn ascr enn konan embla,* . .
U s. 258: *þors synir skopvþv ask ok emlv.* . . . .
het maþr askr en konan emla.

U avviker här avgjort från alla de övriga handskrifterna. Åsikterna om värdet av handskriften **U** äro som känt mycket delade, men den har haft och har fortfarande varma försvarare. I Ark. VII s. 171 talar Hellquist om 'den goda Ups. hdsn af Snorre-Eddan', och i PBB 49, sidd. 402—414 gör Mogk gällande, att **U** är en avskrift av en förlaga, som företräder en ålderdomligare text än den vi möta i **r** och i **W**.

[1] Nordén s. 32 omtalar ett *Järvalla* i Ö. Husby. Ifall detta *Järvalla* = *Iǫruvellir,* visar Norrköpingstrakten samma ortnamnsförbindelse (**Øringsstadhe* ~ *Järvalla*) som Vsp 14 (*Aurvanga siǫt* ~ *Iǫruvellir*), och anknytning mellan Vsp 14 och Helgediktningen vinnes också på annan väg än genom namnet *Suarinshaugr.*

[2] Åtskilligt av det, som här sagts angående Vsp 4 och 14, samt en del av kommentaren till Vsp 19, har tidigare framlagts av mig i ett föredrag, som numera är tryckt under titeln 'Eddaforskning'. Se Toinen määräaikainen tutkijakokous. Andra periodiska forskarmötet. 11—14 jan. 1926. I. Redogörelse, förhandlingar och allmänna föredrag. Helsingfors 1926. Sidd. 103—119.

Utan att vilja uppträda som skiljedomare mellan Mogk och hans vedersakare[1], måste jag betrakta det som konstaterat, att U på en del punkter har företrädet framför alla andra handskrifter. Finnur Jónsson, som i allmänhet ej ger U något högt vitsord, kan i sin litteraturhistoria a. st. icke förneka, att U med rätta tillskriver Ulfr Uggason en vers, som i r och W säges vara författad av Brage. I Eddastudier I sidd. 37—45 tror jag mig ha visat, att den läsning *mavtvþr*, *mavtoþr*, som anträffas i U s. 311, förklarar gåtor, som de övriga handskrifternas läsarter lämna olösta. Redan dessa exempel torde visa, att en läsning icke får skjutas å sido såsom mindervärdig, blott på den grund, att den anträffas endast i U.

Under sådana omständigheter synes det mig, att man om möjligt bör söka en förklaring av namnet *Embla*, som icke tvingar oss att betrakta skrivningarna *emlv*, *emla* i U som felaktiga.

När Sperber[2] sammanställer *Embla* med det fht. kvinnonamnet *Embila* och med gr. *ἄμπελος*, diskuterar han alls icke läsarten *emlv*, *emla* i U. Ifall Sperber lagt märke till den, har han måhända tänkt sig, att fvn. *-mbl-* alltid kan växla med *-ml-*. Det skall icke förnekas, att en sådan växling i en viss utsträckning är belagd[3], men reglerna för denna växling äro knappast ännu funna. Etymologien för fvn. *kum(b)l* n. 'märke', 'gravvård' är omtvistad[4], och detsamma gäller fvn. *sum(b)l* n. 'dryckeslag',

---

[1] Inlägg i striden om värdet av handskriften U jämfört med värdet av andra handskrifter finner man exempelvis på följande ställen:

Finnur Jónsson Aarbøger 1898 sidd. 283—357.

Finnur Jónsson Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. Første Bind. København 1894. S. 424 noten.

Fr. Kauffmann Balder. Strassburg 1902. S. 37.

R. C. Boer Die Edda. Erster Band. Haarlem 1922. Sidd. XXXVII f. Acta Philologica Scandinavica I sidd. 54—150. Aarb. f. nord. Oldk. årg. 1924 (tryckt 1926). Sidd. 145—272.

G. Neckel Die Überlieferungen vom Gotte Balder. Dortmund 1920. Sidd. 6—13.

G. Neckel Anm. av Boer, Die Edda, i Herrigs Archiv CXLIX sidd. 85 f.

Magnus Olsen Arkiv XL s. 150.

W. Braune PBB XL s. 440 med not 1.

[2] Hans Sperber PBB XXXVI sidd. 219—222. Jfr John Loewenthal Arkiv XXXII s. 290, Brate Sämunds Edda sidd. 283 f., Alexander Jóhannesson Íslenzk tunga í fornöld. Reykjavík 1924. S. 215. § 344. 2.

[3] Se Adolf Noreen Abriss der urgermanischen lautlehre, Strassburg 1894 s. 168, § 47 anm., samt Namn och Bygd VI (1918) s. 170.

[4] Se Hellquist Sv. et. ordb. sidd. 366 f. och där citerad litteratur.

'dryck'.[1] Om Adolf Noreen[2] tolkat namnet *Auðhum(b)la* riktigt, föreligger här intet bortfall av *b* utan ett alternativt *b*-inskott, som svårligen kan förklaras annorlunda än genom antagandet, att detta namn på något håll upptagits i den fvn. litteraturen ur ett fön. språk.[3]

Angående det av Bugge konstruerade norska älvnamnet **Embla*[4] säger Bugge (No. Elv. s. 42), att *b* här bör förklaras på samma sätt som *b* i *Auðhum(b)la.* Då Bugge fem år tidigare sagt, att *b* i *Auð(h)um(b)la* beror på danskt inflytande, är det väl hans mening, att *b* i *Æmblodal* också bör betecknas som en danism. Jag vill icke uttala mig om sannolikheten av detta sistnämnda antagande, men i fråga om namnet *Embla* i Vsp 17 tror jag, att Bugge anvisat den rätta vägen till dess tolkning. *Embla* har lånat sitt *b* från östnordiskan — kanske dock icke från danskan, såsom Bugge trott, utan från svenskan. Egendomligt nog påpekar Bugge icke, att den äkta fvn. formen *Emla* är belagd i **U**.

Redan länge har det varit vanligt att sammanställa *Embla* med trädnamnet *alm.* I vissa detaljer oriktigt utförd anträffas denna tanke hos Mannhardt, som säger[5]: 'zwei ··· Bäume [Askr und Elmja(?)], Esche und Ulme(?) ····.' Riktigare anges utvecklingsgången av Bugge, som säger[6]: 'I believe *Embla* to have arisen from a Danish *Elmbla*, formed from *almr*, »elm».' I No. Elv. s. 42 heter det (vid fråga om älvnamnet **Embla*): '**Embla* kunde være = **Elmla*, avledet med Endelsen *-la* af *almr*, idet det første *l* kunde være faldet bort ved Dissimilation ····.'

Med en lindrig ändring av Bugges framställning skulle jag vilja ansätta följande utvecklingsgång. Urn. **Almilōn* > samn. **Ælmla* > **Æmla* (genom dissimilation). Härav fick man fvn. *Emla*, belagt i **U**, och fön. **Æmbla*, som efter inlåning i fisl. ej kunde heta annorlunda än *Embla.*

Antagandet att **Ælmla* genom dissimilation gett **Æmla* är — trots Sperber[7] — fullt berättigat. Det ges i german-

[1] Se S. Bugge Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie. Christiania 1894. Sidd. 29 och 159.

[2] Adolf Noreen Namn och Bygd VI (1918) sidd. 169—172.

[3] Denna förklaring har givits av S. Bugge The Home of the Eddic Poems. London 1899. S. XXVIII: '*Auðumbla* is ·· Danish'.

[4] Se O. Rygh Norske Elvenavne. Kristiania 1904. Sidd. 41—42. O. Rygh Norske Gaardnavne XIII. Kristiania 1908. S. 130. Märk särskilt formerna *i Æmblodale, Embedall, Embdall.*

[5] W. Mannhardt Wald- und Feldkulte. Zweite Auflage I s. 8.

[6] S. Bugge The Home etc. s. XXVIII.

[7] Hans Sperber PBB XXXVI s. 219.

skan talrika belägg, i vilka förbindelsen t o p p l j u d + t r e s i d o l j u d, a v v i l k a d e t f ö r s t a ä r = d e t t r e d j e förenklas genom bortfall av det första sidoljudet.[1]

Om östnordiska former i Vsp se Eddastudier I sidd. 46 med not 5, 47 och 51 samt längre fram i denna uppsats.

D e t t e r - H e i n z e l II s. 26 lämna en del upplysningar av obestridligt intresse för den, som vill övertänka problemet *Askr-Embla,* men jag finner ej, att någon av dessa upplysningar kan begagnas som invändning mot mina åsikter om det ifrågavarande namnparet.

Vsp 19.

Enligt **R**:	*Aſc ueıt ec ſtanda*	*heıtır yɢðraſıll*
	hárbaðmr auſıɴ	*huíta aúrı.*
	þaþan coma dꜹɢvar	*þęrs ıðala falla*
	ſtenðr ę ẏſır grǫɴ	*vrðar brvɴı.*
Enligt **H**:	*Ask ueit ek standa*	*heitir Yggdrasill*
	har (haar?) baðmr ausinn	*huita auri*
	þaðan koma dǫggvar	*þęrs i dala falla*
	stendr æ yfir grænn	*Vrðar brunni.*
Enligt **r**: (s. 76)	*Ask veit ek ausinn,*	*heitir Yggdrasils*
	hár badmr heilagr,	*hvita auri;*
	þaðan koma döggvar	*er i dali falla,*
	stendr hann æ yfir grunn	*Urðar brunni.*
Enligt **W**: (s. 18)	*Ask ueit ek ausinn*	*heiter Yggdrasill*
	har badmr heilagr	*huita auri*
	þaða koma dogguar	*þærs i dali falla*
	stendr æ yfer grænn	*Urðar brunni.*
Enligt **U**: (s. 264)	*Ask veit ek standa*	*heitir ygdrasill*
	har borinn heilagr	*hvita avri.*
	Þaþan koma davggvar	*þær i dali falla*
	stendr yfir grein	*vrþar brvnni.*

[1] Jfr P i p p i n g SNF XII. 1 sidd. 62 ff. P i p p i n g Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära. Helsingfors 1922. Sidd. 99 (7 anm. 3), 103 [(14 d), 106 (15 a). I v a r L i n d q u i s t Skrifter utg. av Svenska Litt. Sällsk. i Finland CLXXV sidd. 345 ff. Jag hoppas längre fram kunna återkomma till frågan om detta slag av dissimilation och därvid också beröra en del inkast mot dissimilationsregeln, som gjorts av C. J. S. M a r s t r a n d e r i hans uppsats 'Klodvignavnet og den germanske dissimilationslov'. Avhandlinger utgit av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II Historisk-Filosofisk Klasse 1925, No. 1.

Enligt **T**: *Asc veit eg ausinn* *heitir ygdrasill*
(s. 17) *harbadmr heilagr* *huita auri*
þaðan koma dauguar *er j dala falla*
stendr hann e fyrir grøn *vrdar brunni.*

I den andra halvversen visa fem handskrifter formen *Yg(g)drasill* och blott en (**r**) *Yggdrasils.* Vid första påseendet kunde det därför tyckas, som om man utan tvekan borde välja läsningen *Yggdrasill.* Emellertid har redan Egilsson[1] påpekat, att namnet *Yggdrasill,* frånsett Vsp 19, aldrig förekommer utanför förbindelsen *askr Yggdrasils.* Beläggen för denna förbindelse äro mycket talrika. Med ledning av Egilssons hänvisningar är det lätt att förteckna följande fall[2].

R 4: 3, 19: 16, 19: 20, 19: 21, 19: 22 *(ygðrasıls)*, 19: 25, 19: 28, 20: 13. **H** 190: 29. **AM 748, 4to** 9: 5, 9: 8, 9: 8, 9: 10, 9: 12, 9: 14—15, 9: 29. **r** 68 *(ydrasils)*, 72 *(Ydrasils)*, 74, 74, 132, 190, 192. **W** 17, 17, 18, 18, 31, 47, 48. **U** 261, 263, 263, 278, 291, 292. **T** 15: 14, 16: 10, 17: 3—4, 17: 6 *(ygdrasins)*, 33: 8, 53: 28 *(igdrasils)*, 54: 19. Härtill komma några belägg ur mindre viktiga källor, som anföras i Sn. E. I s. 68 not 8 (**756**), s. 72 not 1 (**756**, **H**), s. 132 not 7 (**Res.**), s. 190 not 14 (**756**), s. 192 not 15 (**756**).

Olyckan fogar nu, att uttrycket *askr Yggdrasils* är tvetydigt. Rent formellt taget kan *Yggdrasils* lika väl vara en genitivus definitivus som en genitivus possessivus. Det är visserligen sant, att beläggen för genitivus definitivus i fornspråken icke torde vara synnerligen många, samt att icke ens alla de belägg, som anförts, äro oomtvistade. Som parallell till *askr Yggdrasils* = 'asken *Yggdrasill*' hava Schullerus[3] och S. Bugge[4] anfört *Fenrisulfr* = 'vargen *Fenrir*'. Senare hava emellertid S. N. Hagen[5] och Axel Kock[6] velat göra gällande, att *Fenrisulfr* icke betyder 'vargen *Fenrir*' utan 'vargen i sumpmarkens småskog' (**Fen-hris-ulfr*). Schullerus nämner dock även andra belägg för genitivus definitivus än *Fenrisulfr,* och under inga omständigheter kan man bortresonera fallet

---

[1] Sv. Egilsson Lexicon poëticum s. 899.
[2] Smärre avvikelser i stavningen såsom *Ygdrasils* i st. f. *Yggdrasils* antecknas icke.
[3] A. Schullerus PBB XII s. 226 not 2.
[4] S. Bugge Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. S. 393 not 2.
[5] S. N. Hagen Om navnet *Fenrisulfr.* Maal og Minne 1910 sidd. 57 ff.
[6] Axel Kock Arkiv XLII s. 73 noten.

vǫll (ack.) *víðrar Gnitaheiðar* Akv 5, som anföres av Nygaard.[1]

Från konstaterandet av, att genitivus definitivus förekom i fornspråket, är det emellertid ett långt steg till påståendet, att *Yggdrasils* i sammanställningen *askr Yggdrasils* från början varit en genitiv av detta slag.

Icke ens en undersökning av frekvensen för genitivus definitivus kan vara oss till någon nämnvärd hjälp. Ifall denna genitiv är mycket vanlig, kan man visserligen säga, att *Yggdrasils* med en viss grad av sannolikhet kan betecknas som en sådan genitiv. Men i den mån genitivus definitivus var vanlig, i samma mån växte också benägenheten för att tolka genitiven *Yggdrasils* i den fasta förbindelsen *askr Yggdrasils* som en definitiv genitiv, även om den från början var av rent possessiv natur. En sådan feltolkning måste sedan leda till uppfattningen, att askens namn var *Yggdrasill*, och förklarar på ett tillfredsställande sätt uttrycket *heitir Yggdrasill* i Vsp 19, handskrifterna **R**, **H**, **W**, **U** och **T**. Men då den possesiva genitiven naturligtvis var mycket vanlig, kan man å andra sidan icke förneka möjligheten av, att en definitiv genitiv feltolkats och uppfattats som en possessiv sådan. En sådan feltolkning kan hava gett upphov åt genitiven *Yggdrasils* i Vsp 19, cod. **r**.

Jag ser ingen möjlighet att på rent formella grunder träffa valet mellan de två ovan angivna alternativen.[2] Allt beror i sista hand på, genom vilketdera antagandet man vinner en rimligare tolkning av namnet.

Då *Ygg-drasill* allmänt tolkats som 'Óðins häst', är det klart, att den som gör *(askr) Yggdrasils* till en definitiv genitiv, därmed betecknar världsträdet som 'Óðins häst'. Så gör redan Egilsson, vilken a. st. säger:

'*Yggdrasill* m. nomen arboris mundanæ universalis — — — *(Yggr* Odin, *drasill* equus, quasi jumentum Odinis, quod forte ex ea suspensus fuerit, cf. Hávam. 141)'.

Bugge Studier sidd. 393 ff. har resonerat som Egilsson. Världsträdet heter *Ygg-drasill* 'Óðins häst' och kallas så, emedan Óðinn hängde i trädet. Galgen plägade ju betecknas som den hängdes häst.[3]

---

[1] M. Nygaard Norrøn syntax. Kristiania 1905. S. 130 § 123.

[2] Med Eiríkur Magnússon Yggdrasill Óðins hestr (se ovan s. 26 not 3) s. 12, är jag dock benägen att betrakta det som mindre sannolikt, att *Yggdrasill* i Vsp 19 felaktigt ersatts med *Yggdrasils* än att ett fel begåtts i den motsatta riktningen.

[3] S. Bugge Studier s. 396. Längre fram (sidd. 399 ff.) jämföres asken Yggdrasill med Kristi kors.

De forskare, som i *askr Yggdrasils* sett en förbindelse innehållande en possessiv genitiv, hava icke alla tolkat detta uttryck på samma sätt.

E. Mogk (se ovan s. 26) översätter *askr Yggdrasils* med 'der baum, wo Óþins ross weidet'. Eiríkur Magnússon (se ovan s. 26) resonerar på följande sätt. Óðins häst, *Sleipnir*, hade åtta fötter, motsvarande de åtta väderstreck, med vilka fornskandinaverna räknade (s. 53). Magnússon sätter därför likhetstecken mellan *Sleipnir* och vinden. Vinden hade sitt hem i världsträdet, vars grenar överskyggade himlen och bredde sig ut över hela världen. Därför kunde världsträdet kallas (Sleipnirs =) Yggdrasils ask. (sidd. 55 f.). Uno Holmberg har (se ovan sidd. 25 f.) betecknat Yggdrasils ask som det träd, vid vilket Óðins häst är bunden.

Valet mellan alla dessa olika uppfattningar måste naturligtvis i hög grad bliva beroende av det sammanhang, i vilket ordet *Yggdrasill* och sammanställningen *askr Yggdrasils* förekomma.

Vi göra början med Vsp. I hela denna dikt finnes icke den minsta antydan om Óðinn i galgen eller om Kristi kors. Däremot avspeglas här tydligt en föreställning om världsträdet ~ världspelaren, som synes hava varit vida spridd i Europa och Asien. Samma örn, som sitter i toppen av dolganernas världspelare, skriar i Vsp 50, sedan elden förtärt det världsträd, i vars topp han suttit.[1] Ormen, som i Vsp 50 piskar vågorna, har hos kalmuckerna sin motsvarighet i en drake, som uppehåller sig i ett hav vid foten av Zambu-trädet[2]. Hos burjaterna motsvaras den av ormen Abyrga, som bor i en mjölksjö vid foten av livsträdet[2]. Den av världspelaren uppburna himmeln är beströdd med stjärnor, som av mongoler och av fornskandinaver jämfördes med en hästhjord, tjudrad vid en påle = världsaxeln eller världsträdet. Denna föreställning avspeglas bl. a. i Vsp 5, där stjärnbilderna kallas *himinióðýr* 'himlahästdjuren' (se ovan sidd. 21—26). Vad är då naturligare än att Óðins häst *Yggdrasill* i de kretsar, ur vilkas mytologiska föreställningar Vsp framgått, tänktes som bunden vid världsträdet och att detta träd i Vsp bär namnet *askr Yggdrasils*?

I Grímnismǫl finnes lika litet som i Vsp någon episod, som ansluter sig till föreställningarna om Kristi kors och om Óðinn i galgen. Då jag påstår detta, har jag icke förbisett, att Óðins

[1] Se Eddastudier I s. 28 med not 1 samt planschen fig. III.
[2] Se Holmberg Der Baum des Lebens s. 67 och nedan under Vsp 50.

namn *Vǫfuðr* förekommer i Grímn 54 och att detta namn ansetts kunna betyda 'han der hænger og dingler i Galgen'.[1] Men denna tolkning av namnet *Vǫfuðr* är sannolikt oriktig, eftersom det i Alvíssmǫl 20 säges, att vinden bland gudarna kallas *Vǫfuðr*.[2]

Däremot finna vi i Grímnismǫl täta spår av urgamla föreställningar om vissa naturfenomen. Berättelsen om *Valhǫll*, de i strid fallnes hem[3] och om einheriarna, som varje dag kämpa med varandra och sedan stiga upp från valplatsen för att fira gemensamma dryckeslag[4], vidröres i Grímn. 14 och 23, fastän det där ej står någonting om einheriarnas inbördes kamp. Nu har Uno Holmberg[5] på ett för mig övertygande sätt visat, att denna föreställningsgrupp ingalunda är av sentida ursprung[6] utan har sin rot i en tolkning av norrskensfenomenet, som måste vara urgammal, eftersom den avsatt spår både hos lapparna och hos tlingiterna i Alaska. Hos båda dessa folkgrupper finner man den föreställningen, att norrskensflammorna äro själar, som tillhöra de i strid fallne. För dem finnes ett särskilt dödsrike, de hava icke gemensam bostad med sådana, som ljutit döden på annat sätt. Jag kan icke neka mig nöjet att ur Holmbergs uppsats utplocka följande citat:

S. 339 f.: '... Veniaminov, som skrivit ett värdefullt arbete (Zapiski ob Atchinskich Aleutach i Koloschach, 1840, III) om tlingiternas religion, berättar att enligt detta folks föreställningar de aflidnas andar uppehålla sig både i »underjorden» borta i norr och på himlen. De andar, som vistas på himlen kallas *kieki* och »äro tappre män, som dödats i krig». Stundom öppnar sig himlen för att emottaga nya andar. För shamanen uppenbara sig dessa andar »alltid i krigarskepnad i full rustning». De, »hvilka dö sotdöden och icke falla i krig», upptagas icke i de tappra kämparnas krets, utan hamna i det vanliga dödsriket. Vi få vidare veta att »de i krig stupades själar ofta visa sig såsom norrsken». Eller med andra ord, norrskenet betraktas af tlingiterna som en uppenbarelseform af döda krigare, »i

---

[1] S. Bugge Studier etc. s. 296.
[2] Påpekat av Bugge själv a. st.
[3] Sn. E. I s. 124.
[4] Sn. E. I sidd. 130, 132.
[5] Uno Holmberg Valhall och världsträdet. Finsk Tidskrift. Tom 83. Sidd. 337 ff.
[6] Enligt A. Schullerus PBB XII sidd. 221—271 är Valhǫlltron en produkt av vikingatiden. Schück Studier I s. 99 säger detsamma. Senast behandlas ämnet av J. Götlind i 'Folkminnesstudier tillägnade H. Celander', Göteborg 1926, sidd. 69—84. S. 71 beröres Neckels åsikt.

synnerhet sådana norrskensflammor, som framträda som stolpar eller kärfvar och röra sig hit och dit, stundom springa förbi eller byta plats med hvarandra, hvilket mycket påminner om tlingiternas krigsmanér.» »Ett starkt norrsken tros förebåda en stor blodsutgjutelse, därför att *kiekerna* då önska sig kamrater.»'

'Men', tillägger Holmberg, 'vi behöva icke gå öfver ån efter vatten'.

'Även hos skandinavernas grannfolk, lapparna, påträffa vi dylika föreställningar. I dr Itkonens till mitt förfogande ··ställda anteckningar omtalas bl. a., att »enligt Koltalapparnas tro norrskenet är i krig stupade döda, hvilka i luften ännu som andar kämpa med hvarandra.» Detsamma berättar Charuzin i sitt stora arbete öfver de ryska lapparna (Russkie lopari, s. 197—198). Norrskenet är enligt deras föreställningar »de dödades andar». »De bo i en stuga, där de allt emellanåt samlas och börja sticka ihjäl hvarandra så att golfvet i deras stuga fylles af blod.» De äro »rädda för solen och dölja sig för den». Norrskenet uppenbarar sig på himlen, »då de mördades själar börja sitt slaktande». Såväl tlingiterna som lapparna hysa därför fruktan för norrskenet.'

Genom dessa meddelanden av Holmberg torde det vara bevisat, att Valhǫlltron hör hemma i polarländerna och måste räknas bland de arktiska och subarktiska folkens mest ursprungliga föreställningar. Då Óðinn var en kampgud, föll det sig naturligt att förknippa *kiekernas* (= einheriarnas) kamp med hans person.

Eftersom Óðinn är en av huvudpersonerna i Grímnismǫl, kan det ju sägas, att omnämnandet av Valhǫll och einheriarna — sedan Valhǫlltron en gång knutits vid Óðinn — icke bevisar, att hela föreställningskretsen i Grímnismǫl är av mycket primitiv natur. Men då det gäller att utröna den betydelse, som ordet *Yggdrasill* haft i Grímnismǫl, kan man icke sluta sina ögon för följande fakta:

1. Det namn *Himinbiǫrg*, som i Grímnismǫl 13 tillägges Heimdalls bostad hör, likasom namnet Heimdallr, hemma i en grupp av primitiva föreställningar om världsalltet. Se Eddastudier I s. 30.

2. *Askr Yggdrasils* uppträder i Grímnismǫl även under namnet *Léráðr*, som enligt min framställning i Eddastudier I sidd. 31—34 betyder 'den som råder över himlavalvet'. Detta namn ansluter sig alltså till de primitiva föreställningar om världsträdet ~ världsaxeln, som på ett så ingående och träffande sätt skildrats av Holmberg.

3. Örnen i världsträdets topp är likaledes en föreställning med djupa rötter i forntiden. Denna örn omtalas flerstädes i Grímnismǫl. Se Eddastudier I s. 28 med not 1.

4. Níðhǫggr, som enligt Grímnismǫl 35 gnager på världsträdet nedtill, hör till samma grupp av föreställningar som örnen i trädets topp. Se ovan s. 45 med not 2.

5. De behornade djur på Valhǫlls tak, som omtalas i Grímnismǫl 25 och 26, höra likasom tron på einheriarna till polarfolkens äldsta föreställningar. Se Eddastudier I sidd. 33 f.

Under dessa omständigheter anser jag, att namnet *Yggdrasill,* som ju också anträffas i Grímnismǫl, helst bör förklaras med ledning av de arktiska folkens begrepp om kosmos. Denna fordran fylles av Holmberg. Med rätta påpekar Holmberg[1], att det i Grímnismǫl (29 och 30) skildras, huru gudarna komma ridande till foten av Yggdrasils ask för att där hålla ting. Och (som en isländning muntligen framhållit för mig) när gudarna redo till tings, så måste de hava haft en påle att binda hästarna vid. Denna påle var världsträdet ~ världsaxeln, som därför också kunde kallas 'Óðinshästens träd'.

I Gylfaginning nämnes *askr Yggdrasils* endast i citat ur Vǫluspǫ́ och Grímnismǫl eller i omskrivningar av innehållet i dessa dikter. Studiet av Gylfaginning kan därför icke rubba de slutsatser, till vilka vi nu kommit. Riktigheten av dessa slutsatser bekräftas ytterligare av följande omständighet.

Det är icke nog med, att *askr Yggdrasils* omtalas i dikter, som innehålla uttryck för de arktiska folkens kosmiska föreställningar men sakna varje antydan om Óðinn i galgen och om Kristi kors. Härtill kommer, att Hǫ́vamǫ́l, där Óðinn i galgen omtalas, icke känner namnet *Yggdrasill.*

En omständighet, som vilselett Bugge under diskussionen av namnet *Yggdrasill,* är tron på, att *drasill* m. 'häst' uteslutande är ett poetiskt ord. 'Der er intet Spor til, at det nogensinde har været brugt i Prosa i denne Betydning', säger Bugge a. st. s. 394. Denna fråga måste här upptagas till förnyad diskussion.

Utgående från Bugges iakttagelse (s. 394 not 8), att en nom. *drǫsull* ej är belagd förrän på 1600-talet, har Adolf Noreen[2] visat, att ordet *drasill* i äldre tider böjts på följande sätt:

*drasill, drasils, drǫsli, drasil, *drǫslar, drǫsla, drǫslum, drǫsla.*

---

[1] Uno Holmberg Der Baum des Lebens s. 67.
[2] Adolf Noreen IF XIV sidd. 396 f.

Med stöd av Noreens beläggsamling kunna vi alltså till nsg *drasill* m. föra gpl *drǫsla (dravsla)*, som anträffas i Brage den gamles Ragnarsdrápa 8: 7[1]. Gsg *drasils* anträffas i Ynglingatal 16 (21)[2].

Om den tidpunkt, vid vilken de ifrågavarande dikterna författats, säger Bugge (a. st. s. 395, not 8 till s. 394): 'Hverken de Brage tillagte Digte eller *Ynglingatal* kan paa langt nær være saa gamle, som de efter de Gamles Beretninger om deres Tilblivelse skulde være, men maa være forfattede langt ind i 10de Aarhundred.' Sina åsikter om dessa dikters ålder har Bugge senare utförligt utvecklat i 'Bidrag etc.'[3] F. Jónsson, som försvarar äktheten av Brage den gamles verser, förlägger (a. st.) Brages liv till tiden omkring 800—850. Om Ynglingatal säger F. Jónsson[4]: 'Digtets tilblivelsestid kan ikke bestemmes; dog hører det vel snarest til det 9. årh.'

Bugges försök att omdatera de verser, som tillskrivits Brage den gamle, måste väl betecknas som förfelade, sedan Eggjum-stenen kommit i dagen och bevisat, att den samnordiska synkopen är äldre än man tidigare trott.[5] Vi kunna därför lugnt påstå, att omskrivningen *drasill* för 'häst' begagnats av en skald, som levde under förra hälften av 800-talet. Detta ord fanns alltså tillräckligt tidigt för att kunna bilda ett led i det mytiska namnet *Yggdrasill.* Det återstår nu endast att gendriva föreställningen om *drasill* som ett ord, vilket ej förekommit utanför konstdiktningen. Denna vår uppgift är icke svår. Axel Olrik[6] har visat, att åtskilliga av de utbytesnamn, som förtecknas i Alvíssmǫl, hava sin motsvarighet i det shetländska fiskarspråket. Enligt Alv. 26 kallas elden hos människorna *eldr,* hos asarna *funi* och hos dvergarna *forbrennir.* På Shetland kallas elden dels *fona,* dels *brener.* Andra likartade fall anföras. S. 343 säger Olrik med rätta: 'Der åbner sig

---

[1] F. Jónsson Den norsk-islandske Skjaldedigtning I A s. 2, I B s. 2.

[2] F. Jónsson a. st. I A s. 12, I B s. 11.
Anders Grape och Birger Nerman Ynglingatal I—IV. Uppsala 1914. S. 10.
Adolf Noreen Ynglingatal. K. Vitt. Hist. och Ant. Ak. handlingar XXVIII. 2. Stockholm 1925. S. 204.

[3] S. Bugge Bidrag till den ældste Skaldedigtnings Historie. Christiania 1894.

[4] F. Jónsson Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. I. København 1894. S. 444.

[5] Jfr F. Jónsson Nordisk tidsskrift for filologi. Fjerde række. IX. S. 35.

[6] Axel Olrik Nordisk tidskrift 1897. Sidd. 339—344.

her en simpel forklaring for store dele af det oldnordiske forråd af skjaldeord (af *ókend heiti*, som skjaldene siger). De er i mange tilfælde gamle ord, der er bevarede i det overtroiske ordforråd — — —.'

Slumpen kunde naturligtvis foga det så, att en omskrivning av denna typ, som från folkspråket kommit in i skaldespråket, bevarades i detta senare, men bortglömdes i den omgivning, där den först uppstått. Ordet *drasill* 'häst' kan mycket väl hava haft ett sådant öde, och det vore mycket orätt att med B u g g e *e silentio* draga den slutsatsen, att det icke tillhört prosaspråket.

Sidd. 397 f. säger B u g g e: 'Af namnet *Yggdrasill* »Odens Hest» tør drages endnu en vigtig Slutning. Dette Navn er aabenbart en *kenning*, som maa være skabt af en Kunstdigter, en for sin Tid lærd Digter, der kvad for Fyrster eller Høvdinger. Men nu er Yggdrasel eller Yggdrasels Ask Verdenstræets egentlige Navn i Stropher, der er optagne i *Vǫluspá* og *Grímnismál*, samt i *Gylfaginning*. Dette Navn viser alltsaa, a t M y t h e n o m V e r d e n s t r æ e t, s o m d e n m e d d e l e s i d e F r e m s t i l l i n g e r, h v o r f r a v i b e d s t k j e n d e d e n, e r u d g a a e t f r a K u n s t d i g t n i n g e n o g i k k e ø s t a f A l m u e n s F o r t æ l l i n g e r, a f d e n f o l k e l i g e T r a d i t i o n.'

Den av B u g g e kursiverade tesen har dels genom H o l m b e r g s undersökningar, dels — som jag hoppas — också genom min framställning visat sig vara fullständigt oriktig. Föreställningen om världsträdet, sådan den möter oss i Eddorna (och icke minst i Vsp och Grímn) har sin rot i en folktro, som varit spridd över snart sagt hela Eurasien. Under dessa omständigheter böra vi om möjligt söka ursprunget till namnet *askr Yggdrasils*, där världsträdsmyten framträder i ålderdomlig form. Detta krav fylles bäst av H o l m b e r g, vilken anknyter sin tolkning vid mongolernas föreställningar om stjärnhoparna som en hästhjord tjudrad vid världsträdet — en föreställning, som enligt min övertygelse funnit ett uttryck också i Vsp 5: 4. Mot dessa reala skäl väger det fjäderlätt, att ordet *drasill* 'häst', som mycket väl k a n vara ett folkligt ord, råkar vara belagt endast hos skalder.

Beträffande tolkningen av dsg *auri* hava olika meningar gjort sig gällande.

V i g f u s s o n An Icelandic-English Dictionary s. 34 säger: '.. the purling water of the well of Urda is called aurr', men i Corpvs Poeticvm Boreale I s. 195 översättes *aurr* dock med

loam (= 'sandblandad lera'). Müllenhoff, som redan i DA I s. 34 uttalat som sin mening, att *aurr* i Vsp 19 betyder 'Nass', vidhåller denna mening i DA V s. 100 och är därvid påverkad, dels av sammanställningen *ausa auri*, dels av den felaktiga föreställningen, att *aurigr* i Vsp 27 och Lokas 48 måste betyda 'feucht', 'nass'. Bugge Studier s. 394 översätter *aurr* med 'Vand'.

Däremot har Erik Brate med rätta fasthållit vid betydelsen 'grus', frånsett smärre nyanser den enda som eljes är belagd för fvn. *aurr* m.[1] I sin 'Sämunds Edda' s. 3 ger han översättningen 'med vita sanden' och i anmärkningarna s. 284 tillfogar Brate: 'Då »vita sanden» 19: 4 har bestämd form, synes den blott kunna tillhöra det hav, som 17: 5 förutsätter; asken Yggdrasil har alltså tänkts växa vid världshavets strand, vars bränningar sköljde den vita sanden upp på dess stam och grenar, från vilka vattnet åter dröp som dagg på jorden'. Även i Arkiv XXX s. 50 understryker Brate, att *hutta auri* har bestämd form: 'med den vita sanden'. Med hänsyn till Sn. E. I 76, där det säges, att nornorna vid Urðar brunnen ösa över asken både vatten ur brunnen och det grus, som ligger kring brunnen, meddelar Brate, att no. dial. *öur* (= fvn. *aurr)* enligt prof. Hægstad betyder 'våt sand och grus'.

Ett nytt uppslag har givits av docenten Rolf Pipping, som intresserat sig för min hypotes, att *askr Yggdrasils* i Vsp tänkts som en idegran. Docenten Pipping har fäst min uppmärksamhet vid, att det i Vsp 19 (och 27) kan vara fråga om någon företeelse, som framträder under idegranens blomningstid. Därjämte har docenten Pipping påpekat, att färgen på *aurr* torde hava tänkts som rödbrun — detta med hänsyn till uppgifter, som meddelas av Hj. Falk[2].

Då det gällde för mig att taga reda på förhållandena vid idegranens blomning, hade jag lyckan att kunna rådfråga doktor Harald Lindberg. Dr Lindberg har icke blott lämnat mig en rad av värdefulla upplysningar utan även förevisat torkade kvistar av idegran — dels blommande kvistar, tagna från hanträd, dels honträdskvistar med påsittande frukter.

Blommorna på hanträdet äro efter torkningen brungula men torde i färskt tillstånd hava en något ljusare gul färg.

---

[1] Se Fritzner I s. 99 och jfr Alf Torp Nynorsk etymologisk ordbok. Kristiania 1919 s. 9.

[2] Hj. Falk Arkiv XLI s. 119: 'öfris. *ūr* (holl. *œr*) »rödbrun jernholdig sand, ferrum cæspitosum». Den oprindelige betydning av gno. *aurr* er åpenbart den som foreligger i no.dial.: jernholdig sand, smieslagger'.

De äro ordnade i klumpar, som äro nästan trinda och likna korn av grovt grus. Klumparna sitta ganska ymnigt på u n d e r-s i d a n av kvistarna, varför de måste vara väl synliga för en betraktare, som står under trädet.

Dessa upplysningar hava varit mig till nytta bl. a. vid mina försök att tolka Lokas 48, som i **R** lyder:

þegı þv heımðallr *þer* var *íárðaga*
ıþ lıóta lıf vm *lagıt.*
aurgo bacı þv mvnt ę vera
oc *vaca vorþ*r *goða.*

Över denna strof faller det nytt ljus, så snart man antager, att *Heimdallr* är = världsträdet och att detta världsträd tänkts som en idegran.

I Lokasenna framställas gudarna antropomorfiserade, och Loke utslungar mot sina kamrater vid dryckeslaget sådana beskyllningar, som äro sårande för människor. Men vare sig att diktaren av Lokasenna känt till den gudadyrkan, som föregick antropomorfiseringen, eller blott de ordalag, i vilka guden kunde skildras på ett äldre kultstadium, så har han i fråga om Heimdallr lagt sina ord så, att de äro lika träffande, vare sig man tänker sig Heimdallr som världsidegranen eller som en människoliknande varelse. Detta resultat har han åstadkommit genom att i str. 48 infläta orden *aurigr* och *vǫrðr*, som båda kunna tolkas på två olika sätt.

Av orden *it lióta lif* (48: 3) och av hela tonen i Lokasenna framgår, att denna strof, riktad till ett antropomorft väsen, måste innehålla ett skymfligt tillmäle. Denna fordran tillgodoses icke av B u g g e, som i NFkv s. 401 säger: '*aurgo* forstaar jeg nu som *örgu* = *örðgu* Dativ av *örðugr*[1]: »du skal altid staa med ret Ryg og vaage», du skal aldrig faa lægge dig til Hvile — — —.' Det är visserligen sant, att tjänaren ansågs och anses ringare än den han tjänar, men någon s k a m var det ju dock icke att fylla en väktares värv. Ej heller K r o h n[2] synes hava fattat den rätta innebörden av Lokasenna 48, då han talar om Heimdalls örstänkta rygg och menar, att fukten kom från regnbågen. Lokes mening är givetvis, att den *aurr*, som täckte Heimdalls bak, icke kom utifrån, och jag tager här *aurr* i den betydelse, som ordet *ǫrr*, utläst *aurr*, anses hava i Rígsþula 10: 3, d. v. s.

[1] Till frågan om adj. *ǫrðugr* se E v a l d L i d é n Bezz. Beitr. 21: 113, B r u g m a n n I. 1 s. 323, § 360 anm., N i e d e r m a n n IF XV 119, K o c k Arkiv XXXIX 133 f.

[2] K. K r o h n Skandinavisk mytologi s. 114.

'smuts'. Den, som oavbrutet står vakt, kan i längden icke uppfylla alla renlighetens fordringar.

Denna smädelse fås fram, när man översätter *vǫrðr* med 'väktare' och *aurigr* med 'smutsig'. Men den ursprungliga anledningen till, att dessa ord kommo till användning, då Heimdallr skulle få ovett, ligger däri, att de, tagna i annan mening, hade sin tillämpning på världsidegranen.

Som vi skola finna vid diskussionen av stroferna 46 ff., inledes världens undergång därmed, att världsträdet Heimdallr fattar eld och slukas av lågorna. Med andra ord, världsträdets förintelse förebådar gudarnas fall.

Nu är det känt, att man i den germanska världen och icke minst i Sverge föreställde sig, att enskilda personers eller hela människogruppers liv voro knutna vid s. k. vårdträd. Om ett vårdträd nedhöggs, ansågs detta medföra våda för den person eller släkt, som hade samband med trädet. När en gren av släkten dog ut, vissnade stundom en gren på dess vårdträd.[1]

M a n n h a r d t såg i vårdträdet en urbild för tempelträdet i Uppsala och för världsträdet. Han säger[2]: 'Es läge also nach unserer Auslegung bei Meister Adam ein Fingerzeig vor, dass im 11. Jahrh. neben dem Hause der Götter (ebenso wie neben dem Privathause) ein Vårdträd stand, womöglich neben einem Quell, in den man Gaben für die Gottheit versenkte. Solche Bäume aber waren nicht Nachbildungen, sondern Vorbilder des in norrönen und isländischen Liedern des 10. und 11. Jahrh. und [läs: *uns*] entgegentretenden Weltbaums.'

Vi, som tack vare Holmbergs undersökningar veta, att föreställningen om världsträdet framsprungit ur tanken på en världspelare, som uppbär himlavalvet, kunna naturligtvis icke godkänna M a n n h a r d t s teori om tron på vårdträdet som en källa till föreställningen om världsträdet[3]. I detta sammanhang är det emellertid alldeles likgiltigt för oss, huruvida det finnes något historiskt samband mellan vårdträdet och världsträdet eller icke. Ingen torde vilja bestrida, att båda dessa begrepp sedan urminnes tider levat i den skandinaviska norden. Om detta medges, torde rimligheten av det resonemang jag nyss förde vara uppenbar. Eftersom världsträdets

---

[1] Se M a n n h a r d t a. st. sidd. 49—54 med hänvisning bl. a. till H y l t é n-C a v a l l i u s.

[2] M a n n h a r d t a. st. sidd. 57 f.

[3] L ä f f l e r Det evigt grönskande trädet s. 670 säger redan: 'Den nu så moderna vårdträdsteorien till förklaring av världsträdsmyten är för övrigt i dess helhet enligt min mening föga rimlig.'

brand föregick gudarnas fall, likasom vårdträdets död föregick släktens, så kunde världsträdet liknas vid gudarnas vårdträd.

Orsaken till, att människors öden voro bundna vid träd, ansågs uppenbarligen vara den, att varje människa hade en skyddsande, en 'vård', som gärna tog sin boning i ett träd[1]. Mannhardt säger[2]: 'Die als Abbild oder Doppelgänger eines menschlichen Einzellebens oder des Lebens einer menschlichen Gemeinschaft gedachte Baumseele — — mit Baum und Menschen zugleich verbunden und zugleich von beiden als selbständig hypostasiert, sodann als schützender, helfender Genius aufgefasst ist der Vård.'

Begreppet Heimdallr behövde icke glida långt på vägen från träd till personlig gud, för att Heimdallr skulle kunna kallas gudarnas *vǫrðr* 'vård' i stället för deras 'vårdträd'. Gränsen mellan 'vårdträdet' och 'vården' var kanske icke mycket skarp.

'Vården' var den väktare, som vakade över människans lycka. Lokasennas uttryck *ok vaka vǫrðr goða* är sålunda lika väl tillämpligt på 'vården', som bodde i världsträdet, som på en gårdsvakt. Tillämpat på gårdsvakten hade uttrycket *aurgu baki* obetingat en skymflig betydelse. Tillämpat på världsidegranen betydde det ingenting annat än att grusliknande klumpar sitta på undersidan av idegranens kvistar.

Mot den framställning jag nu givit av upphovet till uttrycket *vǫrðr goða* kunna ett par invändningar göras. Den, som först liknat världsträdet vid gudarnas 'vård', har varit tänkare och skald snarare än ett språkrör för naiv folktro. Härtill kommer, att Heimdallr i Húsdrápa, str. 2[3] kallas *ragna reinvári* 'gudarnas gränsvakt'[4]. Denna föreställning kan icke leda sitt ursprung

---

[1] Hyltén-Cavallius I sidd. 356 f.

[2] Mannhardt s. 52.

[3] F. Jónsson Den norsk-islandske Skjaldedigtning I A s. 136, I B s. 128, där Húsdrápa dateras till år 983. Hos F. Jónsson Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie I (København 1894) s. 514 anges årtalet något mindre bestämt (c. 985).

[4] Det har blivit vanligt att uppfatta *ragna rein* såsom en omskrivning för *Bifrǫst*. Så redan hos Egilsson s. 651. Detta kan icke vara riktigt. Enligt Fritzner III s. 66 betyder *rein* f. 'græsgroet Jordstrimmel, som ikke maa brydes op med Plov eller Spade, men derimod skal tjene til Grænse for Ager eller Grænseskjæl mellem to Jordeiendomme . . .'. En bro — och som en sådan tänktes *Bifrǫst* — kan icke liknas vid en gränsstrimma. Men den *flod*, över vilken bron leder i vinkelrät riktning, kan på ett mycket träffande sätt jämföras med en *ren*, som åtskiljer två områden. Att *Bifrǫst* ansågs leda över floder, framgår av Sn. E. I 60. En annan sak är, att den vakt, som skall hindra fienderna från att övergå gränsfloden, måste fatta posto vid broändan eller på själva bron och därgenom samtidigt blir brovakt.

från tron på *Heimdallr* (med två *l)* = världsidegranen men anknyter sig osökt till tron på *Heimdalr* (med ett *l)* = världskupolen [1].

Identiteten mellan *Heimdalr* och himlavalvet torde vara fastslagen genom min framställning i Eddastudier I. I sin egenskap av himlavalv kallades *Heimdalr* också *Vindhlér* = 'vindskyddet'. Utgående från sådana beläten, som anträffats hos dolganerna och som finnas avbildade på fig. III, gav man *Heimdalr* binamnet *Hialmskiði*. Träbelätets *hialmr* var en avbild av himmeln. När Bifrǫst i HH II 48 kallas *vindhialms brú*, är det en smaksak, huruvida man med Gering vill översätta detta uttryck med 'himmelsbrücke' eller föredrager översättningen 'Heimdals bro'. Ty *vindhialmr* är = *vindhlér*. Båda dessa ord beteckna himmeln, båda beteckna Heimdalr, som var = himmeln. Himmelns bro var också Heimdals bro. Men i och med detsamma som Heimdalr personifierades, förvandlades han från den kupol, på vilken himmelsbron avtecknar sig, till himmelsbrons ägare d. v. s. dess väktare.

Även 'brovakten' *Heimdal(l)r* kan sägas *vaka vǫrðr goða*. Min tolkning av Lokasenna 48 kan sålunda godtagas också av dem, som icke vilja tro, att myterna om vårdträdet och om världsträdet kontaminerats med varandra.

Efter den långa exkurs, i vilken jag behandlat Lokasenna 48, återkommer jag nu till Vsp 19, där *askr Yggdrasils* säges vara *ausinn huita auri*, ett uttryck, varmed man givetvis bör sammanhålla Vsp 27: 5—6 *á sér hon ausask aurgum forsi* samt en viktig uppgift, som anträffas hos Snorre. Det heter i Snorra Eddan [2]:

Enn er þat sagt, at nornir þær, er byggia við Urðar brunn, taka hvern dag vatn í brunninum, ok með aurinn, þann er liggr um brunninn, ok ausa upp yfir askinn, til þess at eigi skyli limar hans trèna eðr fúna. En þat vatn er svâ heilagt etc.

Denna sistnämnda uppgift av Snorre synes vid första påseendet enbart hänföra sig till mytologien. Men när vi veta, att Aristoteles omtalar en undergörande källa, vars vatten kom trädstycken, som doppats däri, att åter grönska [3], synes mig den slutsatsen oundviklig, att Snorres uppgift om verkningarna av vattnet i *Urðarbrunnr* framgått ur en rit, som plägade utföras vid undergörande källor.

---

[1] Se Eddastudier I sidd. 30 f.
[2] Sn. E. I s. 76.
[3] Segerstedt a. st. s. 5.

En av magiens grundprinciper är ju, att man kan påverka ett väsende genom lämplig behandling av dess avbild. Många av de heliga träd, som dyrkades, ansågos utgöra avbilder av världsträdet[1]. Fasan för, att världsträdet skulle taga skada och ej längre förmå uppbära himmeln, framkallade försök att hålla det friskt genom att ösa vatten över dess avbild, kultträdet. Till kultträd utsågos naturligtvis träd med samma egenskaper som dem man tillskrev världsträdet. Där världsträdet tänktes som en idegran, där utsågos också idegranar till kultträd.[2] Men på samma gång som de mytologiska föreställningarna påverkade kulten, på samma gång återverkade även kulten på mytologien. Berättelsen om nornorna, som öste vatten och *aurr* över världsträdet, är en myt, framgången ur en kult, som bestod däri, att kultträden begötos med vatten. Men vad var den *aurr*, som låg på marken kring brunnen vid kultträdets fot? Ja detta är icke svårt att förstå, sedan man insett, att världsträdet tänktes som en idegran och att kultträden följaktligen även voro idegranar. Idegranens hanblommor bilda[3] trinda klumpar, som likna korn av brungult eller gult grus. Marken kring en källa, som står vid foten av trädet, måste tidtals vara översållad med sådant 'grus'. I fall man ansåg, att dessa blommor innehöllo en livgivande kraft — och detta är väl troligt — kan man förstå, att kultträden överöstes också med detta blomstergrus och icke enbart med vatten.

Användningen av bestämd form i uttrycket *huita auri* står icke i strid med den tolkning av stället, som jag givit. I en trakt, där idegranens blomningsförhållanden voro kända, kunde skalden utan fara för missförstånd kalla de hopgyttrade hanblommorna 'det ljusa gruset'.

Det är kanske nu på tiden att sammanställa bevisen för, att världsträdet hos skandinaverna mycket ofta tänktes som en idegran.

Den förste, som länkat uppmärksamheten på, att en sådan föreställning framträder i Eddamytologien, är L ä f f l e r. En av grunderna för sin åsikt har han bl. a. hämtat från Fiǫlsuinnsmǫl 22 (16), och jag har i Eddastudier I sidd. 40 ff. sökt ytterligare styrka L ä f f l e r s uppfattning och försvara den gentemot dr I. R e i c h b o r n-K j e n n e r u d, som påstått

---

[1] Jfr nedan sidd. 64 f.
[2] Jfr nedan s. 64.
[3] Se ovan sidd. 51 f.

att *Mimameiðr* i Fiǫlsuinnsmǫl tänkts som en *juniperus*, icke som en *taxus*. I SNF XVII. 2 har dr Reichborn-Kjennerud sökt bemöta min uppfattning av den ifrågavarande Eddastrofen. Jag ser mig föranlåten att här besvara dr I. Reichborn-Kjenneruds nya inlägg i frågan.

I Fiǫlsuinnsmǫl 20 (14) säges det, att *Mimameiðr* fälles varken av eld eller järn. Dr R. K j. visar, att enen av gammalt haft rykte om sig att stå sig bäst mot eld. Härtill vill jag genmäla följande.

En erfaren forstman — herr A. W. Granit — som intresserat sig mycket för idegranen och bl. a. undersökt museiföremål för att utröna, i vilken utsträckning de äro tillverkade av idegran, har meddelat mig, att virket av en och virket av idegran likna varandra på ett förvillande sätt. Genom undersökning med blotta ögat kan man icke avgöra, om ett föremål är tillverkat av en eller av idegran, och olikheterna framträda ej ens, om man med kniv täljer en spåna av föremålet. Det är först under mikroskopet, som olikheter visa sig. Sålunda kan det icke anses förvånande, om idegranen troddes äga samma motståndskraft mot eld och järn som enen.

Beträffande min tolkning av versen 22 (16):

Út af hans aldni skal á eld bera
fyr kélisiúkar konur

— — — — — — — — — — — —

Sá es hann með mǫnnum miǫtuðr.

gör dr R. K j. — samtidigt betonande, att han icke är filolog — några anmärkningar, som jag icke kan godtaga.

Mot dr R. K j.'s tolkning av denna vers hade jag i Eddastudier I s. 42 anfört, att man icke torde få uppfatta *Út af* såsom likvärdigt med *af*, emedan en sådan konstruktion icke synes vara belagd på den tid (och jag kunde ha tillagt i den stilart), om vilken här är fråga. Dr R. K j. säger nu, att jag betecknat *út af* = *af* som en betänklig anakronism 'dog uten at beviset herfor kan sies å være gitt'. Härtill svarar jag, att bevisningen åligger den, som påstår, att *út af* = *af* kan användas i en Eddadikt — icke mig, som påstår, att ett sådant uttryck är stilvidrigt och obeläggbart.[1]

Vidare säger dr R. K j. 'Men jeg finner strax store betenkeligheter ved som P. gjør, å urgere *út* og hermed betegne at de gamle skulde sette sig til å plukke ut frøet av hvert bær, før

[1] Gerings Wb upptager icke något annat *út af* än det, som läses i Fjǫlsuinnsmǫl 22: 1 (16: 1).

de la bærene på ilden (barlinden har nemlig bare ett frø i hvert og ikke flere som P. sier).'

Antalet frön, som finnas i vart bär, spelar icke någon roll i min framställning. Att jag på s. 43: 3 talar om 'de fasta fröna' beror på en mekanisk överflyttning från ett uttryck hos Amato och Capparelli, som tala om att taxin finnes 'in the seeds'. Om blott ett frö finnes i vart bär, är den av mig postulerade uttagningen av fröna så mycket enklare. Min uppfattning av den ifrågavarande proceduren har av dr R. Kj. refererats alldeles oriktigt. Jag har aldrig sagt, att man tog ut fröna, innan man lade bären på elden, utan jag har sagt, att man tog ut fröna och lade fröna på elden. Denna möda gjorde man sig helt enkelt, emedan frömanteln var välsmakande. Man brukar ju också tröska säden, innan man använder halmen som underlag i bädden. Dr R. Kj. säger vidare: 'Den mat en kan få av de små tørre barlindbær, blir ingen mett av'. Den oriktiga uppgiften, att idegransbären äro torra[1] spelar ingen större roll i detta sammanhang[2], men dr R. Kj. glömmer — och detta är värre — att forntidens människor i stor utsträckning tillgodogjort sig födoämnen, som man i våra dagar försmår. Detta, samt att idegransbärets frömantel enligt Kirchner är 'essbar', har uttryckligen framhållits af Läffler och borde icke hava lämnats obeaktat av dr R. Kj. Jag bestrider bestämt det berättigade i dr R. Kj.'s påstående (s. 3): 'Å lese *mǫtuðr*, mattre, er det ··· liten mening i'. Lika oberättigat är hans tal om 'den meningsløse utplukning av frøene'.

Mycket oöverlagt är också dr R. Kj.'s uttalande: 'At dativen *mǫnnum* skulde stå i motsetningen til *konur* ovenfor og oversettes med »menn» og ikke med »mennesker» er søkt, her hvor det gjelder lægeråd for kvinner.' Härtill genmäler jag följande. I stroferna 19—24 (= 13—18) skildras trädet Mimameiðr i frågor och svar, och där talas om mycket annat än om läkarråd för kvinnor. I strof 21 (15) frågas enligt Brates översättning[3]:

vad av frukten blir på det frejdade trädet.

---

[1] Hos Läffler a. st. sidd. 686 f. hade dr R. Kj. kunnat se, att Höfler betecknar idegransbären som ett omtyckt 'durstlöschendes Mittel', att en författare i Pharm. Zeit. talar om 'der saftige — Samenmantel' och att Kirchner säger: 'Der Samenmantel besteht aus einem sehr saftigen . . . essbaren Gewebe.'

[2] Jag har dock i Eddastudier I s. 43 betonat, att den saftiga delen av frukten var mindre lämplig att användas vid rökning.

[3] Erik Brate Sämunds Edda s. 248. Jfr Vigfússons tolkning, omnämnd av S. Bugge i NFkv s. 346 noten samt framför allt Läffler a. st. s. 680.

Strof 22 (16) ger på denna fråga ett svar, som bl. a. innehåller orden *konur* och *mǫnnum*. Jag tror icke, att dr R. Kj. skall kunna övertyga någon språkvetenskapsman om, att det är 'sökt' att ställa dessa ord i motsats till varandra. Svaret innehåller en fullt naturlig upplysning om, att frukten begagnades av kvinnor för ett ändamål, av män för ett annat.

Jag måste nu återkomma till betydelsen av *út* i den första halvversen. Dr R. Kj. menar, att man — ifall han översatt *út af* oriktigt — kan följa Läffler och sammanställa *út* med *bera*. Man har enligt R. Kj. föranstaltat rökningen i det fria. Jag tror icke, att Läfflers sammanställning av *út* och *bera* är riktig. Jag har redan i Eddastudier I s. 42 påpekat, att man vid denna tolkning får en alltför invecklad ordföljd, och jag kunde ha åberopat ett uttalande av en annan språkman som stöd för detta påstående. Då jag på en föreläsning vårterminen 1925 hade framlagt min översättning: 'Det som tages ut ur hans frukt etc.', påpekade en infödd isländing, cand. mag. Stefán Einarsson, som åhörde mina Eddaföreläsningar, att Läfflers sammanställning av *út* och *bera* icke är förenlig med den naturliga ordföljd, som eljes iakttages i Eddan.

Jag anser mig ha goda grunder att fasthålla vid min översättning av orden

Út af hans aldni skal á eld bera,

och därav följer, att jag måste hålla före, att det är fråga om en frukt, som bestod av en inre och en yttre del, vilket för menige man icke gäller om enbäret men väl om idegranens bär.

Dr R. Kj. håller i sin nya skrift strängt på, att rökning med enbär varit så förhärskande vid behandlingen av hysteri, rökning med andra örter så sällsynt, att man här icke får tänka på andra bär än enens. Men om man vill bevisa, att det i Fiǫlsuinnsmǫl 22 (16) ej kan vara fråga om en annan växt än enen, är det icke nog med att visa, att enen är 'folkemedisinens viktigste røkemiddel fra oldtiden av', i synnerhet icke, när man själv i en tidigare uppsats[1] påpekat, att »røg aff adskillig wrt hold op under moderen stiller den». Ej heller är Söderwalls visserligen med frågetecken försedda antagande, att den *malath soot*, som behandlades med *sinaps rökir*, kan hava varit hysteri[2], vederlagt genom en hänvisning till fakta, som Söderwall kände lika väl som någon annan. På samma sida, där Söder-

[1] Reichborn-Kjennerud MoM 1923 s. 54.
[2] Se mina Eddastudier I sidd. 41 f.

w a l l uttalar sin förmodan, att *malath soot* i LB 4: 345 kan hava betecknat hysteri, omnämner han både, att fvn. *máláttusótt* betecknade spetälska och att *malatus soth* i LB 2: 59 hade denna betydelse.

Framför allt bör det emellertid märkas, att R. K j. i sin iver att göra *Mimameiðr* till en *juniperus* utgår från tvenne obevisade antaganden. För det första är det icke säkert, att *kélisiúkr* ej kunnat ha en annan betydelse än 'hysterisk',[1] och för det andra betyder *bera á eld* ingalunda med nödvändighet 'röka'. Jag har i Eddastudier I velat taga så mycken hänsyn som möjligt till dr R. K j.'s inlägg i denna fråga — kanske på grund av min klockarkärlek för naturvetenskapsmännen — och har villigt medgivit, att denna översättning är rimlig. Men jag kan icke medge, att den är den enda rimliga, och i f a l l den leder till ett tvång att uppfatta *Mimameiðs aldin* som ett namn på enbär, måste den vika för en annan tolkning av orden *bera á eld*, till exempel den L ä f f l e r s k a[2], enligt vilken här avses bärets (jag säger fröets) rostande eller brännande till aska och därpåföljande förtäring som medicin. Det är fullt naturligt, att denna procedur ansågs påverka livmodern, eftersom idegranens blad enligt C o n w e n t z 'seit den frühesten Zeiten als Abortivmittel angewendet sind',[3] och R. K j.[4] säger: 'Barlinden tillhører dog den germanske folkemedisins abortivmidler i vår tid'. I sin sista skrift säger dr R. K j. visserligen: 'Jeg vil også strax sette fingeren på at jeg i k k e er enig med Läffler i at barlinden spiller stor rolle som middel til å fremkalle abort. P. har misforstått mig når han sier dette. Jeg har nevnt en eneste forekomst i den nyere folkemedisinske litteratur herom — — —. Man kan med rette heller si at barlinden praktisk talt er uten folkemedisinsk betydning, — —.'

Jag skall gärna stryka ordet *stor* i det referat av R. K j.'s uttalande, som jag givit på sid. 43 i mina Eddastudier I. Men jag fasthåller vid, att idegranens blad enligt C o n w e n t z av gammalt använts som abortivmedel och att dr R. K j. ej kunnat förneka, att denna användning är känd. Dr R. K j.'s bestridande av, att idegranens frö innehåller samma gift som bladen[5] är betydelselöst i bredd med de positiva resultat, som

---

[1] Se L ä f f l e r a st. sidd. 682 f.
[2] L ä f f l e r a st. s. 681.
[3] L ä f f l e r a. st. s. 688.
[4] R e i c h b o r n-K j e n n e r u d MoM 1923 s. 54.
[5] R e i c h b o r n-K j e n n e r u d MoM 1923 s. 54 med not 2.

erhållits av A m a t o och C a p p a r e l l i m. fl. och refererats av L ä f f l e r[1], vars uppsats dr R. K j. icke måtte ha läst med nödig uppmärksamhet.

Sedda från min synpunkt bliva stroferna 15 (21) och 16 (22) fullt begripliga. I strofen 15 (21) frågas, vad det blir av frukten på *Mimameiðr*. Svaret, som ges i strof 16 (22), är, att det med abortivgift laddade fröet användes som medicin för kvinnor, medan trädet för männen är ett matträd. Den enda frihet jag tagit mig är ändringen av *miǫtuðr* till *mǫtuðr*, men denna frihet är fullt tillåtlig, då Snorra-Eddans handskrifter i ett annat sammanhang visa vacklan mellan *miǫtuðr* och *mǫtuðr* samt cod. **R** i Vsp 2 lämnar oss i ovisshet om den rätta läsningen är *miǫtvið* eller *mǫtvið*.[2]

Den av mig föreslagna, såvitt jag förstår tillfredsställande tolkningen synes möjlig, endast om *Mimameiðr* tänkts som en idegran. Härtill kommer nu, att sierskan i Vsp 2 säger sig minnas 'nio världar, nio idegranar', varvid det icke kan betvivlas, att dessa idegranar ansågos föreställa världsträdet. Slutligen tror jag mig ovan sidd. 42—56 ha visat, att ett nytt och klarare ljus faller över Vsp 19 och 27, Lokas 48 och Sn. E. I s. 76, om man utgår från, att världsträdet *Heimdallr*[3] tänktes som en idegran. Helt utan betydelse är det kanske icke heller, att Yggdrasils träd i **r** av Snorra-Eddan två gånger kallas *askr Ydrasils*[4]. Kompositionsformen av *ýr* 'idegran' lydde *ý-*. Jfr appellativet *ýbogi* m. 'Bue af Taxtræ eller Barlind'.

L ä f f l e r är — såsom tidigare nämnts — den förste, som påvisat, att föreställningen om världsträdet på några ställen i litteraturen uppvisar drag, som återfinnas hos idegranen men icke hos asken. Främst anför L ä f f l e r[5] ur Gylfaginning citaten: *En IIII hirtir renna i limum asksins ok bita barr*[6] och *Geit sú er Heiðrún heitir stendr uppi á Valhöll, ok bitr barr af*

---

[1] L ä f f l e r a. st. s. 686. I mina Eddastudier I sidd. 43 f. har jag dessutom påpekat, att bladens giftverkan lätt kunde leda till tron, att frukterna voro farliga.

[2] I samma strof kallas de träd, som föreställde världsträdet, *íviði* 'idegranar'.

[3] Vissa skäl tala för att *dallr* betytt 'idegran'. Se Eddastudier I sidd. 7—11.

[4] Sn. E. I sidd. 68 och 72: *at aski Ydrasils.*

[5] L ä f f l e r a. st. s. 672.

[6] Sn. E. I s. 74. Cod. **U** (Sn. E. II s. 263) har på motsvarande ställe *bita bast*, ett uttryck som väl lämpar sig, då fråga är om idegranen, vilken på grund av sitt bast på norska kallas 'barlind'. Jfr L ä f f l e r s enligt min mening onödigt försiktiga uttalande i Ark. XXX s. 123 not 2.

limum três þess, er mjök er nafnfrægt, er Leraðr heitir . . . . [1]. Vidare säger Läffler:[2] 'I Fjǫlsvm. 19 läses:

Segðu mér ... *hwat þat barr heitir,*
es breiðask of lǫnd ǫll limar?

Svaret är: *Mimameiðr* o. s. v.'

Det sista av de litteraturställen, vilka Läffler[3] anför som stöd för sin mening, är den nyss utförligt diskuterade strofen 22 (16) i Fiǫlsuinnsmǫl.

Läfflers åsikt, enligt vilken världsträdet åtminstone ställvis i norden tänkts som ett barrträd, icke som en ask, har efteråt fått stöd, som Läffler icke kände till och delvis icke kunde känna till. Jag har här åberopat Vsp 2, 19 och 27 samt Lokas 48. Men dessutom må nämnas en omständighet, som helt visst skulle ha undgått mig, om icke professor Holmberg fäst min uppmärksamhet vid densamma. I en uppsats av Edgar Reuterskiöld och K. B. Wiklund[4] påpekas (s. 160), att tecknet 38 i fig. 1 (s. 134), som föreställer en trolltrumma, med lätthet kan tydas som en med toppen i jorden nedsatt gran (barrträd hade visst varit ett försiktigare uttryck). Samtidigt påpekas, att — enligt Jens Kildal — ett blodbesmort träd med toppen i jorden skall uppsättas vid Tjorve-radiens offeraltare[5]. Hammarstedt[6] anser det för otvivelaktigt, att Tjorve-radien egentligen är samma gud som Maylmen-radien, och dennes identitet med världsträdet är icke omtvistbar.

Om det nu är säkert, att världsträdet i den skandinaviska norden i stor utsträckning tänkts som en idegran, frågar man sig ovillkorligen, huru det kommer sig, att det så ofta benämnes *askr Yggdrasils.* Denna fråga skulle jag vilja besvara annor-

[1] Sn. E. I s. 128. Läfflers mening, att *barr* på de ifrågavarande ställena i Sn. E. icke har någon annan betydelse än den, som vanligen tillkommer ordet, har framkallat en vidlyftig polemik med Lindroth. Se Hj. Lindroth Ark. XXIX s. 274 not 3, Ark. XXX sidd. 218—226, Läffler Ark. XXX sidd. 112—123. Ju mera bevisen hopat sig för, att *askr Yggdrasils* tänkts som en idegran, desto överflödigare synes det vara att söka bortförklara Snorra-Eddans tal om *barr* och *bast* hos detta träd.

[2] Läffler Det evigt grönskande trädet s. 677.

[3] Läffler a. st. sidd. 679 ff.

[4] Edgar Reuterskiöld och K. B. Wiklund Linnés lapska trolltrumma 2. Fataburen 1912 sidd. 129—169.

[5] Hammarstedt Feilbergs festskrift s. 514 meddelar dock efter Reuterskiöld, att ett med rötterna uppgrävt lövträd med uppåtvänd rot på hösten restes åt Tjorve-radien.

[6] Hammarstedt a. st.

lunda än L ä f f l e r. L ä f f l e r[1] understryker kraftigt, att världsträdet enligt uppgifter i Vsp och andra källor är en a s k. För min del kan jag icke tillmäta detta n a m n någon avgörande betydelse. I Vsp står namn emot namn, ty i strofen 2 kallas de träd, som symbolisera världsaxeln för *iviði* 'idegranar'. I samma strof (19) av Vsp, där världsträdet kallas *askr*, peka orden *hutta auri* (jfr *aurgum forsi* i str. 27) på företeelser, som kunna iakttagas vid idegranens blomning men icke synas hava någonting med askens liv att skaffa. Då härtill kommer:

1. att Gylfaginning, som kallar världsträdet för *askr Yggdrasils*, samtidigt omnämner dess *barr* (och *bast*).
2. att Fiǫlsuinnsmǫl omtalar världsträdet som ett *barr* och beskriver dess frukter så, att man måste tänka på taxusbären,
3. att en lapsk trolltrumma avbildar världsträdet som ett barrträd,
4. att Eddornas beskrivning av träden *askr Yggdrasils*, *Lérǽðr* och *Mimameiðr* på intet enda ställe innehåller något ord för 'löv' eller eljes någon antydan om egenskaper som utmärka lövträden till skillnad från barrträden,[2]

synes det mig, att problemet löses enklast genom antagandet, att idegranen även burit namnet *askr*. L ä f f l e r har själv snuddat vid denna tanke. Han framhåller[3], att ags. *iw*, *éow* betyder både o r n u s och t a x u s. Han påpekar[4], att idegranen, som i likhet med asken var grovstammig, kan ha fått namnet **barr-asken* lika väl som den på grund av sitt bast kallas *bar(r)lind* i Sverge och Norge (i Norge även *barløn*). Slutligen omtalar L ä f f l e r, att ett träd, som uppges ha grönskat både vinter och sommar[5] och sannolikt var en idegran[6], hos S t r e l o w går under namnet *Bare-Asken*. Trädet skall år 1452 hava flyttats av Ivar Axelsson (Tott) från 'Bahrebierg' på Gottland till Visborgs slott. Av alla dessa fakta drager jag den slutsatsen, att idegranen även kallats *ask*, äldst måhända **bar(r)-ask*. Huruvida det finnes något samband mellan namnen *Bare-*

---

[1] L ä f f l e r a. st. sidd. 667 och 677.

[2] Man genomläse Sn. E. I sidd. 68, 70, 72, 74, 76, 128, 132, 190, 192, Vsp 19, 27, 46, 47, Grímnismǫl 25, 26, 29—35, 44, Fiǫlsuinnsmǫl 13—18. Om det dunkla *hǽfingar*, *hæfingiar* i Grímn 33 säger L i n d r o t h (Ark. XXIX s. 275, not 3 till s. 274), att det genom en emendation snarast kan fås att vittna till förmån för barrträdshypotesen. För andra gången upptager L i n d r o t h detta ord till behandling i Ark. XXX s. 226 not 2.

[3] L ä f f l e r a. st. s. 647.

[4] L ä f f l e r a. st. sidd. 676 f.

[5] L ä f f l e r a. st. s. 689.

[6] L ä f f l e r a. st. s. 692.

Asken och **bar(r)-asken*, är en fråga, som jag icke anser mig behöva besvara. Läffler, som berör densamma [1], anser, att ordet *barr* på Gottland hetat **barr* (icke **bar*), emedan nygottländskan, där grundordet saknas, har kollektivformen *bärre*. Läfflers slutsats är måhända icke bindande, men behöver ej diskuteras av den, som i likhet med mig icke bygger på ett eventuellt samband mellan **barr(-asken)* och *Bare(Asken)*.

Läffler förmodar, att gottlänningarna genom förmedling av Södermanland, där *barr* heter *bar*, lärt känna en uppländsk sägen om den evigt grönskande *Bar-asken* = världsträdet [2]. Men upphovet till detta namn på världsträdet tänker Läffler sig annorlunda än jag. Läffler tror, att man i Norden ursprungligen föreställt sig världsträdet som en ask, men att denna föreställning under inflytande av den evigt grönskande idegranen i Uppsala modifierats så, att vissa för idegranen utmärkande egenskaper insmugit sig i bilden av världsträdet, som därigenom förvandlats till något slags mellanting mellan ask och idegran. Annorlunda kan jag åtminstone ej förstå Läfflers framställning [3]. Jag ser saken på följande sätt. Det var i Norden en allmänt spridd föreställning, att världsträdet var en idegran. Vilket annat träd än det, som hade det starkaste virket, kunde väl duga att uppbära himlavalvet? Alldeles såsom Altai-tatarerna och burjaterna i sina tält uppställa träd, som tvivelsutan föreställa världsträdet [4], och likasom schamanen hos åtskilliga folkslag för sin himmelsfärd utväljer nio växande träd, vilka symbolisera det genom nio världar gående världsträdet [5], alldeles på samma sätt utvalde man i Skandinavien vissa växande träd och lät dem gälla som symboler för världsträdet. Och emedan världsträdet tänktes som en idegran, utsågos naturligtvis idegranar till centra för världsträdskulten [6]. Ett sådant centrum var den både vinter och sommar gröna idegranen 'Bare Asken' på det gottländska Baraberget. Ett annat, ännu förnämligare centrum var den evigt grönskande idegran i Uppsala, som beskrivits av mäster Adam.

Tanken på, att Uppsala trädet uppfattats som en avbild av världsträdet, är icke ny. Den synes hava uttalats redan av Nyerup och försvarats av Thaasen, av en anonym för-

---

[1] Läffler a. st. sidd. 690 f.
[2] Läffler a. st. s. 690 samt ett lindrigt avvikande alternativ s. 692.
[3] Läffler a. st. sidd. 671 och 676.
[4] Uno Holmberg Der Baum des Lebens s. 28.
[5] Uno Holmberg a. st. sidd. 137—144.
[6] Jfr ovan s. 56.

fattare i Quarterly Review 1863, av Müllenhoff, E. H. Meyer och Henrik Schück. Huruvida alla dessa författare haft klart för sig, att Uppsalaträdet verkligen funnits till och utgjort centrum för en världsträdskult är i någon mån osäkert[1]. Med bestämdhet har Uppsalaträdets existens bestritts av Daniel Bruun och F. Jónsson[2]. Läffler har på ett för mig övertygande sätt visat, att trädet funnits och varit en idegran. Det som återstått för mig att söka bevisa är, att Läfflers tankegång rört sig i orätt riktning. Det är icke, emedan Uppsalaträdet var en idegran, som Eddornas skildring av världsträdet innehåller drag, vilka utmärka idegranen, utan världsträdsdyrkarna i Uppsala gjorde en idegran till föremål för sin kult, emedan man tänkte sig världsträdet som en idegran.

Härmed vill jag ingalunda förneka, att idegranen dessutom kan hava varit föremål för dyrkan i sin egenskap av matträd, samt att den kult, som utövades vid Uppsalaträdet, kan hava återverkat på föreställningen om världsträdet och dess omgivningar. Särskilt då det gäller omnämnandet av *Urðar brunnr* i Vsp 19 och i Sn. E., är jag benägen att tänka på en sådan återverkan.

En förbindelse av trädkult och källkult synes hava varit förhanden i många olika delar av vår kontinent. Flere hithörande fall omtalas av Segerstedt[3]. Till källkulten hörde på en del håll dränkning av människor i den heliga källan. Segerstedt[4] meddelar, att i en av de kulter, som voro förbundna med dyrkan av Zeus lykaios, ingick ett förfarande, som bestod däri, att en man skulle simma över en damm och gå bort i ödemarken. Innan han sam över vattnet, skulle han hänga sina kläder i en ek. Bestämningen, att den man, som tagit sig ett bad i den heliga källan, skulle gå bort i ödemarken, synes böra förstås antingen som en eufemistisk formulering av ett dränkningspåbud eller snarare som en förmildrad rest av ett tidigare bruk, enligt vilket människor dränktes i den heliga källan. Mäster Adam omtalar i fullt tydliga ord bruket att dränka män-

[1] Se Läffler a. st. sidd. 618—620.
[2] Se Läffler a. st. s. 621.
[3] Torgny Segerstedt Ekguden i Dodona. Lunds universitets årsskrift. Ny följd. Första afdelningen I 1905 (Lund 1905—1907). Sidd. 5, 10, 14, 20, 21, 27. Jfr Uno Holmberg Der Baum des Lebens s. 66 med fig. 25 samt sidd. 56 f. Motiven för kombinationen av trädkult och källkult hava på ett träffande sätt klarlagts av Segerstedt a. st. sidd. 50 f.
[4] Segerstedt a. st. s. 10, jfr s. 14.

niskor i den källa, som stod nära det grönskande trädet i Uppsala[1], och Läffler har med rätta yrkat, att Adams uppgift bör betraktas som trovärdig[2].

Denna av Adam omtalade dränkningsceremoni synes mig egnad att kasta ljus över namnet *Urðar brunnr.*

Bugge[3] betraktar det som obestridligt, att *Urðar brunnr* enligt nordbornas uppfattning hade sitt namn av ödesgudinnan *Urðr* och anför som skäl för detta påstående, att strofen 20 i Vsp, som följer omedelbart efter orden *Urðar brunnr* i strofen 19, handlar om nornorna.[4]

Det är uppenbarligen en urgammal folktro, att ödesgudinnor funnos och uppehöllo sig i närheten av världsträdet — följaktligen också i närheten av källan vid trädets fot[5]. Men därav följer icke, att nornornas namn *Urðr, Verðandi* och *Skuld* äro ålderdomliga. De smaka onekligen mera av mytologisk spekulation än av folktro[6]. Jacob Grimm[7] försöker visserligen göra troligt, att de varit samgermanska, men har på sin höjd lyckats i fråga om namnet *Urðr,* som synes hava haft motsvarigheter både i fsax. och i ags. I Vsp 20 hava namnen på de tre nornorna ursprungligen icke ingått. De äro infogade efteråt i två överloppsverser, som äro författade i *málaháttr*[8], icke i fornyrðislag, och sålunda bjärt sticka av mot alla de äkta verserna. Ej heller i någon annan strof av Vsp ingår något namn på en norna.

På samma gång som jag medger, att nornorna i Vsp 20 tänkas som knutna vid *Urðar brunnr* i Vsp 19, samt att namnet *Urðr* redan i samgermansk tid synes hava begagnats som en personifikation av ödet, betraktar jag det icke som en avgjord sak, att förleden i sammanställningen *Urðar brunnr* från början tänkts som namn på en norna.

Hos Fick-Torp[9] finna vi följande uppgifter om betydelseväxlingarna hos den germanska stam, till vilken fisl. *urðr* hör.

---

[1] Läffler a. st. s. 619.
[2] Läffler a. st. sidd. 626—630.
[3] S. Bugge Studier s. 402.
[4] Jfr ock Kormáks ord: *Komst Urðr at brunni* Sn. E. I s. 428.
[5] Jfr Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 66 och 132.
[6] Jfr Holmberg a. st. sidd. 66 och 100 f. Krohn Skandinavisk mytologi s. 112.
[7] Jacob Grimm Deutsche Mythologie. Zweite Ausgabe. Göttingen 1843. Sidd. 376—378.
[8] Sievers Proben etc. s. 21.
[9] Fick-Torp Wortschatz s. 398. Jfr Bugge Studier s. 402.

'vurdi (vurþi) f. Schicksal, Schicksalsgöttin. an. *Urðr* f. eine der drei Nornen; as *wurth, wurð* f. Schicksalsgöttin [1], Schicksal, Tod, ags. *wyrd* f. Schicksal, Geschick, Verhängnis; ahd. *wurt* f. fatum, fortuna, eventus ···.'

Vad jag här närmast vill stryka under är, att fsax. *wurth, wurð* f. bl. a. betyder 'död', en betydelse, som också kan inneligga i lat. *eventus*, varmed fht. *wurt* översättes. Och jag vill tillägga, att även fisl. *urðr* är belagt i betydelsen 'död'. Enligt Gíslason [2] anträffas flerstädes i litteraturen ett *urðr* ~ *yrðr* m. med betydelsen 'undergang', 'död'. Till Gíslasons belägg önskar jag foga ännu ett. Jag syftar på den kända berättelse i Eyrbyggia Saga kap. LII, där det heter [3]:

Þá er menn sátu við málelda at Fróðá, þá sá menn á veggþili hússins, at komit var tungl halft; þat máttu allir menn siá, þeir er í húsinu váru; þat gekk ǫfugt um húsit ok andsølis. Þat huarf eigi á brott, meðan menn sátu við elda. Þóroddr spurði Þóri viðlegg, huat þetta mundi boða. Þórir kuað þat vera urðarmána — 'mun hér eptir koma manndauði', segir hann. Þessi tiðendi bar þar við viku alla, at urðarmáni kom inn huert kueld sem annat.

I de följande kapitlen berättas om en stor dödlighet, framkallad dels genom en epidemi, dels genom en sjöolycka. Gering a. st. översätter *urðarmáni* med 'unheilsmond', men eftersom månen ansågs båda manna-död [4], är den riktiga översättningen helt visst 'dödsmåne'.

Likasom *urðarmáni* betydde 'dödsmåne', så betydde *urðarbrunnr* 'dödskälla'. Den källa i närheten av det evigt grönskande trädet i Uppsala, där människor dränktes, var en sannskyldig dödskälla. Från offerkällan kan namnet *Urðarbrunnr* senare ha överförts till den källa, som ansågs springa fram vid foten av världsträdet.

Utöver det, som redan sagts, bör följande omständighet tagas

---

[1] Även tolkningen 'Todesgöttin' har givits. Se J. Grimm a. st. s. 377, O. Schade Altdeutsches Wörterbuch II s. 1218. Halle 1872—1882.

[2] K. Gíslason Aarbøger 1881 sidd. 242 f. Jfr Gering Wörterbuch sp. 1065, F. Jónsson Heimskringla (Kbhvn 1893—1901) IV s. 20, Adolf Noreen Altisländische Grammatik, vierte auflage, § 390.1, § 392.3, Ynglingatal (K. Vitt. Hist. och Ant. Ak. Handlingar 28: 2) s. 244 (s. 207: 'katastrof').

[3] Jfr Eyrbyggja saga herausgegeben von Hugo Gering. Halle 1897. S. 191.

[4] Jag har ej förbisett, att det fi. lånordet *tauti* betyder 'sjukdom' (jfr sv. *digerdöden*). Gering ger av *manndauði* översättningen 'seuche die viele opfer fordert'. Men den dödlighet, som inträdde, sedan *urðarmáni* visat sig, framkallades delvis genom drunkning. Fritzner översätter *manndauði* med 'Mandedød', 'stor Dødelighed blandt Mennesker'.

i betraktande. Äldre än föreställningen om ödesgudinnorna är troligen seden att utforska framtiden genom att rådfråga heliga källor [1]. Denna sed har bl. a. varit känd i trakten av Dodona. Segerstedt [2] lämnar oss följande meddelande: 'Han (Servius grammaticus) förtäljer, att vid denna eks fot rann en källa upp, som genom sitt sorl på gudens ingivelse gaf människorna orakelsvar'. På germanskt håll voro vattenorakel ävenledes i bruk. Müllenhoff [3] säger härom: 'von einem der ersten zeugen für unser altertum, von Asinius Pollio stammt die nachricht in Plutarchs Cæsar c. 19 — — — dass die weisen frauen der Germanen aus den wirbeln der flüsse, den windungen und dem geräusche der strömungen weissagten.' Om vattenorakel på nordiskt område se NE [4], NG [5] och Hellquist [6]. Beträffande frändeorden till fvn. *frétt* f. 'Frage', 'Erforschung', som spelar en stor roll vid bedömandet av några i noterna 4—6 citerade ortnamn, se Fick-Torp [7] men även Meissner [8].

Segerstedt [9] påminner om en berättelse av Saxo, enligt vilken Halvdan, då hans gemål förblev ofruktsam, begav sig till Uppsala för att söka råd och där fick till svar, att ingen efterkommande kunde väntas, förrän han försonat sin broders skugga. [10] Segerstedt synes närmast tro, att här varit fråga om ett trädorakel [11], men det är naturligtvis möjligt, att

---

[1] B. Salin i Nordisk Familjebok, andra upplagan, artikeln *källkult* tror, att dyrkan av vatten har sina rötter i den paleolitiska stenåldern.

[2] Segerstedt a. st. s. 5.

[3] Müllenhoff DA V s. 106.

[4] Norske Elvenavne samlede af O. Rygh . . . udgivne . . . af K. Rygh. Kristiania 1904 s. 58: **Frétta*, s. 318: Bugge om **Frétta*, s. 328: Bugge om *Nysnen*.

[5] Norske Gaardnavne II (O. Rygh) Kristiania 1898 s. 272: *Fletstein;* XI (O. Rygh och M. Olsen) Kristiania 1910 s. 76: *Frette*.

[6] Elof Hellquist Studier öfver de svenska sjönamnen. Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folkliv. Stockholm 1903—06. Band XX.6 s. 9: *Fräjen*.

[7] Fick-Torp Wortschatz s. 246.

[8] R. Meissner Ganga til fréttar. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde XXVII 1917. Berlin 1917—1918. Sidd. 3—4. Meissners uppgift, att *frétt* återgår till ett äldre **friht-*, är naturligtvis oriktig. Vokalen *e* är den ursprungliga, och *i*-omljud behövde icke inträda i alla kasusformer. Dessutom kan *ō*-stamsböjningen i singularis vara av mycket gammalt datum. Jfr Hugo Pipping SNF XII. 1 sidd. 39 f. och 'Inledning etc.' s. 117.

[9] Segerstedt a. st. s. 52.

[10] Se t. ex. Saxo Grammaticus Danmarks Krønike. Oversat af Dr. Fr. Winkel Horn. København 1907. S. 294.

[11] Om trädorakel se även Mrs. J. H. Philpot The sacred Tree. London 1897. Sidd. 93—108.

det var den heliga källan i Uppsala, som rådfrågades. Ifall den anlitades som spådomskälla, kan den givetvis också på denna grund hava fått namnet *Urðarbrunnr* 'ödeskällan'. Men vare sig att vi översätta *Urðarbrunnr* med 'ödeskällan' eller med 'dödskällan', erbjuder vår översättning en anslutning till riter, som utövades vid jordiska källor. Då riterna äro handgripligare än mytologien, synas de av mig föreslagna översättningarna — i främsta rummet 'dödskällan' — vara att föredraga framför översättningen '(nornan) Urðs källa'.

Mitt antagande, att namnet *Urðarbrunnr* ytterst har sin rot i en kulthandling och icke i en mytologisk föreställning, går väl ihop med den förklaring jag tidigare[1] givit av uttrycken *ausinn huíta auri* i Vsp 19 och *á sér hon ausask aurgum forsi* i Vsp 27 samt av Snorres uppgift om nornorna, som ösa vatten och *aurr* över Yggdrasils ask. Även i dessa fall har myten sin rot i kulten, icke omvänt.

Den förklaring av namnet *Urðarbrunnr*, som jag givit, utesluter icke ett erkännande av, att skalden *Eilífr Goðrúnarson* associerat detta namn med namnet på Jordan floden[2]. Men namnet *Urðarbrunnr* har naturligtvis icke s k a p a t s genom ombildning av namnet *Jordan*. Förhållandet mellan namnen *Jordan* och *Urðarbrunnr* är utan tvivel riktigt angivet av O l r i k, som a. st. säger:

'At man i den allerførste kristne tid tyr til det hedenske udtryk for at anskueliggøre sig netop den ny tros religiøse værdier, er naturligt nok; jeg behøver blot at minde om Eilif Gudrunsøns »Krist sidder i syd ved Urds brønd». De egenlig kristne forestillinger var fremmede, vakte ingen umiddelbar genklang i sjælen; først paa et senere stade stræber man bevidst at undgaa det særlig hedenske'.

Vsp 22.

Enligt **R**:	*Heiðı hána heto*	*hvarſ tıl hvſa com*
	uólo uel ſpá	*uıttı hon ganda*
	ſeıð hon kvɴı	*ſeıþ hon leıkıɴ*
	ę var hon angan	*ıllrar brvðar* (se s. 76).
Enligt **H**:	*Heiði hana hetv*	*huars til hvsa kom*
	ok vǫlu vel spa	*uiti hon ganda*
	seið hon hvars[3] hvn kunni	*seið hon hvgleikin*
	æ var hon angann	*illrar brvðar.*

[1] Se ovan sidd. 55 f.

[2] Se om denna fråga: S. B u g g e Studier s. 403; E l a r d H u g o M e y e r Völuspa s. 89 noten, K. K r o h n Skandinavisk mytologi s. 112, A x e l O l r i k MoM 1910 s. 6.

[3] *h* rättat från *k*.

Betydelsen av *vitti* är enligt min mening i huvudsak riktigt angiven hos Falk-Torp[1], där det heter: 'Kausativ betydning har ogsaa oldn. *vîta* (Vǫluspå) »fremmane» (sv. dial. *vîta* i s. bet.) < **wîtian.*' Dock skulle jag giva översättningen 'genom trolldom påverka', icke 'frammana'. Av de uppgifter rörande ordets användning i svenska dialekter, som stå oss till buds, framgår, att betydelserna 'skrämma bort genom trolldom' och 'locka fram genom trolldom' båda äro belagda. Jag skall här anföra några citat.

Rietz[2]: '*Vita* 3, v. a. *1* tjusa, förgöra, trolla på, med trolldom sätta på, skaffa fram. »Vita bórt vargar», säges om de s. k. kloke, som genom några hemliga medel laga att vargarne fly. »Vita på, vita fram», genom signeri förorsaka något ondt. Sm., vg., dls.[3]'

Hyltén-Cavallius[4]: 'Således när gladan ses fara i luften, tros hon kunna »vitas bort», att hon ej gör skada på höns och kycklingar, i fall någon till henne ropar — — —'. K. Rob. V. Wikman[5]: 'Från Västergötland berättas — följande historia. En flicka, som misstänkte en dräng för att vilja vita henne till sig, tog om kvällen och drog sitt linne kring »huggekubben», då fick drängen denna till sig i stället.'

Hugo Pipping[6] finner formen **uitu** = *uītu* 'lockade fram' i runinskriften på Rök-stenen.

Alla belägg för verbet *vīta* 'påverka genom trolldom' härstamma från det östnordiska området (Östergötland, Småland, Västergötland, Dalsland), om man undantager formen *vitti* i Vsp 22. Man kan därför med skäl säga, att denna form, ställd vid sidan av andra former, som peka i samma riktning, utgör ett skäl för antagandet, att åtminstone vissa delar av Vsp ursprungligen diktats på en östnordisk dialekt.

Beträffande betydelsen av *gandr* m., som i apl *(ganda)* utgör objekt till *vitti*, hava olika meningar gjort sig gällande.

---

[1] Hj. Falk og Alf Torp Etym. ordb. II sp. 443 a (artikeln *vide*). Jfr samma författares Norw.-dän. etym. wörterb. s. 1374: 'verzaubern, beschwören'. Andra tolkningar av handskrifternas *uit(t)i* hos Gering Wörterbuch sp. 1164 *(*vitta)*, Neckel Ztschr. f. d. Alt. XLIX s. 316 (*vita* = got. *witan*), Egilsson-Jónsson Lex. poeticum s. 621.

[2] J. E. Rietz Svenskt dialekt-lexicon. Malmö etc. 1867. Sp. 816 b.

[3] D. v. s. Småland, Västergötland, Dalsland.

[4] Hyltén-Cavallius Wärend och Wirdarne. Stockholm 1863, 1868. I s. 214.

[5] K. Rob. V. Wikman Veden och trädet s. 3. Särtryck ur 'Etnologiska studier tillägnade N. E. Hammarstedt $19^{8}/_{3}21$.

[6] Hugo Pipping SNF III.8 sidd. 11 ff. och Acta Societatis Scientiarum Fennicæ Tom. XLIX n:o 1 sidd. 26 ff.

Bugge[1] har sökt gendriva den eljes gängse meningen, att *gandr* i Vsp 22 är etymologiskt identiskt med *gandr* m. 'käpp,' 'stake'. Bugge stöder sig främst på en uppgift i Historia Norvegiæ, enligt vilken *gandus* (= *gandr*) är en ond ande, av vilken lapparna betjäna sig. Enligt Bugge har det *gandr*, som uppträder i Vsp 22, uppkommit ur ett äldre **ga-andaʀ* och betyder 'den med Aande eller Aand (oldn. *ǫnd*) begavede.' Emellertid säger Bugge själv om lapparnas *gandus:* 'Den onde Aand »Ganden» kan selv optræde i forskjellige Skikkelser, vise sig som en Hval eller som *en spids Stage*[2]'. De kursiverade orden synas möjliggöra antagandet, att den lapska anden kallats *gandus* = *gandr*, emedan den stundom uppträdde i skepnaden av en käpp. Jag finner ingen som helst anledning att skilja trollmedlet *gandr* från *gandr* m. 'käpp', 'stake'.[3]

Härmed vill jag dock icke hava påstått, att *gandr* i Vsp 22 helt enkelt bör översättas med 'käpp'. Tvärtom tror jag, att ordet här har den sekundära betydelse, som bevisligen tillkommit diminutivet *gǫndull* m., d. v. s. 'manslem'.

Att *gǫndull* m. haft betydelsen 'manslem' är ställt utom allt tvivel genom Gerings[4] hänvisning till texten i Bósa saga 40^9. Tidigare hade Fritzners[5] med tvekan framlagda översättning *gǫndull* = 'virga virilis' dels utan vidare godtagits[6], dels betecknats som osäker[7].

Det belägg för *gǫndull* m. = 'virga virilis', som antecknats av Fritzner, är hämtat från DN IX 93[8]. Ordet ingår i en *incantatio* av följande lydelse: *Ritt ek i fra mer gondols ondu. æin þer i bak biti annar i briost þer biti þridi snui uppa þik hæimt oc ofund, oc sidan þesse ord ero lesen skall spyta uppa þan er till syngzst.* En kvinna vid namn *Ragnhildr Tregagás* hade begagnat

---

[1] S. Bugge Aarbøger 1895 sidd. 130 ff.

[2] Kursiverat av H. P.

[3] Om etymologien för *gandr* 'käpp' se Elof Hellquist Etymologische Bemerkungen, Gefle 1893, Sidd. V f., Evald Lidén Språkvet. Sällsk. i Uppsala förh. 1891—94 sidd. 65 ff., Elis Wadstein IF V sidd. 30 f., Axel Kock Ark. XI sidd. 344 f., Ark. XXVII s. 118. Om *gandr* 'trolldom' se även Hj. Falk Ark. V s. 269 not 2.

[4] Hugo Gering Ark. XIII s. 374 (där dock ordet *um* framför *gǫndulinn* är överhoppat i citatet). I förbigående må nämnas, att fisl. n s *lunga*, som i grammatiker och ordböcker uppges vara obelagd, anträffas i Bósa saga 41^9. Jiriczeks utgåva, Strassburg 1893.

[5] Fritzner Ordbog I s. 671. Jfr nedan s. 72 not 2.

[6] Hellquist Ark. VII s. 148.

[7] Lidén a. st.

[8] Icke IX 73, som Fritzner uppger. Diplomet härstammar från Bergen och är daterat den 8 februari 1325.

denna trollformel för att upplösa äktenskapet mellan hennes älskare *Bárðr* och en kvinna vid namn *Bergliót.* Meningen var uppenbarligen, att den upplästa förbannelsen skulle drabba den äkta makens könsorgan. Detta framgår av följande uppgift om Ragnhilds vidare åtgöranden: 'Jtem quod secundo die nupciarum sponsum subsannando in hec verba prorupit, arridet meus[1] mens quod genitalia Barderi ut maleficiata non plus valerent ad coitum quam zona ad manum meam revoluta.'

Tyvärr erbjuder tolkningen av den i diplomet citerade trollformeln vissa svårigheter[2]. Formeln uppvisar emellertid så viktiga beröringspunkter med Vsp 22, att vi måste söka övervinna svårigheterna.

Till en början vill jag framhålla, att formen *ondu* måste höra till ett maskulint substantiv. Formen *æin* kan naturligtvis vara likvärdig med *æinn*, *þridi* kan svårligen uppfattas annorlunda än som maskulinum,[3] och *annar* (= fisl. *annarr)* kan icke vara n s f. Att döma av orden *gondols*, *ondu* och *ofund* skulle n s f av *annarr* i formulärets språk lyda *ǫnnur*. Omljudet i den andra stavelsen kan under inga omständigheter saknas i n s f av *annarr*. Till och med i fgottl., där *u*-omljudet är ytterst sällsynt, finner man undantagslöst (6 ggr) n s f och n p n, a p n *annur*.

Emellertid känner fvn. icke någon form *ǫndu* hörande till ett maskulint substantiv. Till nöd kunde man visserligen antaga, att det funnits ett ord, svarande mot fsv. *and* m.[4], men då här är fråga om t r e andar, måste *ondu* vara en plural form. Maskulina pluralformer på *-u* finnas blott i *u*-stamsböjningen (a p l) och det synes mig osannolikt, att ett fem. *ǫnd*, som sekundärt antagit maskulint kön, i a p l fått den ändelse *-u*, som var stadd i tillbakagång hos de ursprungliga *u*-stammarna. Formen *ondu* måste bero på felläsning eller felskrivning för *ondum*, en form i vilken *m* kunde tecknas med ett lätt förbisett nasal-

---

[1] Läs *mea.* Felet anmärkt av P. A. Munch i Samlinger til Det Norske Folks Sprog og Historie V, Christiania 1838, s. 482.

[2] I likhet med M. Olsen Runeindskrifterne i Urnes kirke i Sogn, (särtryck) s. 150, kan jag icke godtaga den tolkning av formeln, som givits av A. Chr. Bang i Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge, Ny Række X, Christiania 1885, sidd. 202 f. En riktig översättning, dock icke föregången av någon grammatisk analys, ges av P. A. Munch i Samlinger V s. 481, där det heter: 'Jeg slænger fra mig Ganduls Aander; Een bide dig i Ryggen, en anden bide dig i Brystet, den tredie paaføre dig Had og Avind.' I en not tillfogas: '»Gandul» skal hos Islændingerne betegne *virga virilis.*'

[3] I fsv. användes motsvarande form i en del handskrifter som n s f. Se Noreen Aschw. Gr. § 491 och § 462.1.

[4] Söderwall Ordbok I s. 35.

streck. Dpl. *ǫndum* hör naturligtvis till *andi* m. 'andeväsen'.[1] Härav följer, att formen *ritt* måste hänföras till ett verbum, som styr dativus. Jag sammanställer *ritt* med fisl. *hrinda* 'stöta'. Av detta verb lydde 1, 3spret. *hratt* och 2 simp. *hritt*. På dessa former kunde 1spres. **hritt* = fno. *ritt* lätt nybildas.[2]

Detta, att *hrinda frá sér gǫnduls ǫndum*, har helt visst varit en underart av den trolldom, som kallades att *vita ganda* 'genom trolldom påverka könsorganen hos män'. *Ragnhildr Tregagás* begagnade sin trollmakt för att beröva *Bárðr* hans mannakraft, *Heiðr* i Vsp 22 synes framför allt ha plägat utöva en trolldom, som verkade stimulerande på männens könsorgan.

Trolldom som ett medel att påverka det erotiska livet är väl känd både från runinskrifterna[3] och från sagolitteraturen[4]. Min övertygelse om, att uttrycket *vita ganda* i Vsp 22 hänför sig till denna grupp av trolldom, stöder sig bl. a. på följande omständigheter.

I samma strof, där *Heiðr* säges *vita ganda*, omtalas, att hon *seið hug leikinn*. Hj. Falk[5] har med rätta framhållit, att detta betyder 'med sin trolldom uppväckte hon kärleksraseri'. Härtill kommer ytterligare, att verbet *siða* uppenbarligen företrädesvis hade betydelsen 'genom trolldom påverka männens könsorgan'. Detta påstående stöder jag på följande fakta.

I Heimskringla k. 7[6] säges det om *seiðr: 'En þessi fiǫlkyngi, er framið er, fylgir suá mikil ergi, at eigi þótti karlmǫnnum skammlaust við at fara, ok var gyðiunum kend sú iþrótt.'*

Homosexualitet och framför allt passiv homosexualitet innebar den största nesa en man kunde ådraga sig[7]. Ifall sejden bestod i att *vita ganda* i den mening jag tagit dessa ord, kunde den ej utövas av män, utan att de blevo misstänkta för passiv homosexualitet. Därför måste denna art av trolldom överlämnas åt kvinnor.

---

[1] Fritzner I sidd. 53 f. mom. 6.

[2] Jfr Hellquist Sv. etym. ordb. s. 846 om verbet *spricka*.

[3] Se Magnus Olsen Runeindskrifterne i Urnes Kirke i Sogn sidd. 148 ff. Jfr Magnus Olsen Om Troldruner = Fordomtima II, Uppsala 1917. Om inskriften på kammen från Trondhjem se även Hugo Gering Ark. XXXIII s. 63.

[4] Ett bekant belägg från Níals saga omnämnes av Fritzner under artikeln *göndull*.

[5] Hj. Falk Ark. V s. 269 not 3: 'Tilföielsen: *æ vas angan / illrar brúðar* turde muligens udsige, at det især var elskovsraseri, hun opvakte ...'

[6] F. Jónssons utgåva, Kbhvn 1893—1901, I s. 19.

[7] Jfr Nat. Beckman Nordisk tidsskrift for filologi. Fjerde række, 9. Bind, sidd. 103—108, särskilt s. 106 not 2.

Runlitteraturen lämnar oss bevis för att *siða* i själva verket använts i den betydelse jag här tillagt detta ord.

I v a r L i n d q u i s t[1] har sammanställt fem runstensinskrifter, i vilka en förbannelse nedkallas över den, som skadar runstenen; nämligen inskrifterna på stenarna från Saleby, Tryggevælde, Glavendrup, Glemminge och Skærn. Förbannelsen har följande, något växlande form.

I Saleby: **uarþiat + rața + auk | + atark | | ʀi + | | kunu····.**
II Tryggevælde: **sa | uarþi | at | rita···.**
III Glavendrup: **at | rita | sa | uarþi···.**
IV Glemminge: **uirþi : at : rata : ···.**
V Skærn: **siþi : sa : manʀ···.**

L i n d q u i s t har med rätta framhållit, att alla förbannelser, som uttalas i de nämnda runinskrifterna, synbarligen åsyfta skadegörarens förvandling till en liderlig person.

Runsättningen **atark | | ʀi + | | kunu** i I bör utläsas *at argʀi kunu* och översättas 'till en liderlig kvinna[2]', varvid orden 'liderlig kvinna' snarast böra fattas som en omskrivning för *vir muliebria passus.*[3]

Då sejdkarlar behandlades som passiva homosexuella förbrytare[4], förstår man, att optativen[5] **siþi** = *siði* i V kan uppfattas som en önskan, att skadegöraren måtte komma att hänföras till samma kategori som passiva homosexuella män[6].

De i I, II, III och IV uttalade önskningarna, att skadegörare måtte förvandlas **at rita** eller **at rata**, hava av L i n d q u i s t betecknats som hörande till samma kategori som önskningarna 'må han bedriva sejd' eller 'må han förvandlas till en liderlig kvinna', men L i n d q u i s t har icke vågat sig på någon förklaring av formerna **rita, rata,** dem han i alla fall med rätta betecknar som hörande till ett nomen agentis[7].

Jag vill då påminna om, att fsax. *rihtian* betydde 'erigere'[8].

---

[1] I v a r L i n d q u i s t Galdrar sidd. 175—177. Göteborg 1923.
[2] L i n d q u i s t a. st. s. 177: 'till et liderligt stycke'.
[3] I huru hög grad sådana män ansågos vara förkvinnligade, framgår bäst av Lokasenna 23, där Óðinn icke blott beskyller Loke för att hava mjölkat kor utan även för att hava fött barn.
[4] L i n d q u i s t a. st. s. 178.
[5] L i n d q u i s t a. st. s. 177.
[6] I Lokasenna 24 betecknas utövandet av sejd som *args aðal.*
[7] L i n d q u i s t sidd. 179 f. Jfr B e c k m a n Fornv. 1925 sidd. 134 ff.
[8] F i c k-T o r p Wortschatz s. 334.

Fvn. *rétta* betydde 'gjøre ret'[1] och *rétta upp* 'rette eller reise noget saaledes opad, at det faar en paa det nærmeste lodret Stilling, Retning'[2]. Östsvenska dialekter känna verbet *rīt(a)* 'uppresa'[3]. Likasom man till verbet *søkia* i fsv. hade ett nomen agentis *(sak)søki*[4], kunde man till det samnordiska verbet **rēt(t)a* eller **rīt(t)a* 'erigere' bilda ett nomen agentis **rēt(t)i* eller **rīt(t)i* 'erector'[5]. Det synes mig, att 'erector' var ett lämpligt öknamn för den, som genom trolldom plägade framkalla erektion hos män.

Samnordiskt **rēt(t)i* gav över vidsträckta delar av det fön. språkområdet ett förlitterärt **rǣt(t)i*, medan **rīt(t)i* förblev oförändrat. Lindquist menar[6], att **rata** i I och IV, **rita** i II och III snarast böra anses beteckna samma ord, stavat på olika vis. Måhända skulle Lindquist dock icke finna det betänkligt att tolka **rata** som *rǣt(t)a* < **rēt(t)a* och **rita** som *rīt(t)a*. **Rǣt(t)i* och **rīt(t)i* betydde ju precis detsamma, och verbet *rīta* 'erigere' kan hava varit känt på Själland och Fyen lika väl som i Finland, fastän det icke efterlämnat andra spår än det tillhörande nominet *rīt(t)i*, som en tid fortlevde i en alldeles speciell betydelse.

Kort sagt, då jag i Vsp 22 översätter *vitti hon ganda* med 'penes incantavit', så vågar jag påstå, att denna översättning icke blott är formellt möjlig utan dessutom står i bästa överensstämmelse med trolldomsbruk, vilkas förekomst i olika delar av den skandinaviska norden är betygad genom många dokument. Om min tolkning är riktig, lämnar den ett bidrag till kännedomen om de etiska begreppen i norden. Att 'incantatio penis' vanärade en manlig utövare av denna trolldom, kunde vi tänka oss i förväg. Men då det i Vsp 22 säges om den *vǫlua*, som drev detta hantverk,

---

[1] Fritzner III s. 85.

[2] Fritzner III s. 87.

[3] Vendell Ordbok över de östsvenska dialekterna s. 750. Om vokalväxlingen fvn. *rétta* ~ östsv. *rīt(a)* se min 'Inledning' s. 117. Växlingen *tt* ~ *t* förklaras alldeles såsom några likartade fall förklarats av O. v. Friesen [Om de germanska mediageminatorna, Upsala Universitets Årsskrift 1897, s. 16 not 1]. Den (alternativa) starka böjning, som Vendell anger för verbet *rīt(a)*, är givetvis sekundär.

[4] Emil Olson De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Lund 1916. S. 14.

[5] Olson a. st. s. 10 anser, att bildningar av den typ, till vilken jag för **rētti*, åtminstone till allra största delen uppkommit i särspråklig tid. Denna omständighet utgör icke något hinder för uppträdandet av en samn. grundform **rētti*.

[6] Lindquist anf. st. s. 180.

ǽ var hon angan illrar brúðar,
synes det, att sådan trolldom ansågs tadelvärd, även då den utövades av en kvinna med bistånd av en annan kvinna. Dock må här påpekas, att läsningen *brúðar* icke är oomtvistlig. I **R** står *þıoðar*, men bokstäverna *brv* hava tecknats ovanför *þıo-*. Ehuru **H** har *brvðar*, hava åtskilliga utgivare[1] föredragit att läsa *þióðar*. Ifall man följer deras exempel, kan man tänka sig, att det i *illrar* inneliggande tadlet åtminstone i första hand varit riktat mot homosexuella män.

Vsp 25: 5—8.

Enligt **R**:	*hverır hefði lopt alt*	*lęvı blanðıt*
	eþa ętt ıotvnſ	*oþſ meẏ gefna.*
Enligt **H**:	*hverr hefði loft allt*	*lęvi blandit*
	ę(ða) ætt iǫtuns[2]	*Óðs mey gefna.*
Enligt **r**[3]:	*hverr hefði lopt allt*	*læfi blandit*
	eða ætt jötuns	*Óðs mey gefna.*
Enligt **W**:	*huerr hefði loft allt*	*læui blandit*
	eða ætt iǫtuns	*Oðs mæy gefna.*
Enligt **U**:	*hverr hefþi lopt*	*levi blandit.*
	eða ætt iotvns	*osk mey gefna.*
Enligt **T**:	*huer hefdi lopt alt*	*leui blandit*
	eda ett jotuns	*sods mey gefna,*

Strofen 25 (jämte 26) anföres av Snorre som en källa till den i Gylfaginning, kap. 42[4] meddelade berättelsen om jätten, som byggde en borg åt Asarna, samt om Sleipnirs härstamning. Emellertid stämmer innehållet i Vsp 25: 5—8 icke fullständigt överens med Snorres prosaberättelse. Enligt Snorre hade gudarna åt en jätte lovat gudinnan Freyia samt solen och månen, ifall jätten lyckades uppföra åt dem en borg före sommarns inbrott, men genom ett av Loke åstadkommet störande ingrepp blev arbetet på borgen fördröjt och lönen aldrig utbetalad. Enligt Vsp 25: 5—8 hade Óðs mey = Freyia blivit utlämnad, och det hade inträtt atmosfäriska störingar, som väl ansågos bero på solens och månens försvinnande. Denna motsägelse mellan Vsp 25 och Snorres prosa har tydligt framhållits av Detter-Heinzel[5].

[1] Se Hildebrand-Gering s. 8, noten till Vsp 22.
[2] *tuns* otydligt.
[3] Sn. E. I s. 138.
[4] Sn. E. I sidd. 132—138.
[5] Detter-Heinzel II sidd. 34 f. (26: 1—8). Annorlunda F. Jónsson, se s. 78 not 2.

För att med trygghet kunna godtaga Snorres sammanställning av Vsp 25 med den av honom refererade myten, bör man lämna en antaglig förklaring av fabelns differentiering. Jag tror att en sådan förklaring kan givas, och vägen till densamma finnes lättast, ifall man främst tar i betraktande, att solen och månen av asarna bortlovades till en fientlig makt. Freyias roll i fabeln får naturligtvis icke glömmas bort. Jag skall diskutera den efteråt.

Över hela jorden ha förmörkelser av sol och måne satt folkfantasien i rörelse. Exempel från tropikerna hava anförts ovan sidd. 10 f. Men vad betyder ett flyktigt försvagande av himlaljusen, vad betyda de korta dagar, under vilka månen är i nedan, mot polarnattens mörker, då alla de himlakroppar, som röra sig i ekliptikan — solen, månen och planeterna — äro skymda för människan under långa tider? Ett vältaligt vittnesbörd om de känslor polarnatten framkallat hos den arktiska urbefolkningen, har lämnats av Prokopios. Jag citerar Martin P:n Nilsson[1].

'En grekisk historieskrifvare, Prokopios, har på kejsar Justinianus' tid (midten af 500-talet) skrifvit goternas historia. I denna kommer han också att tala om det yttersta Thule, som ligger långt upp mot norr ute i hafvet. Han talar om en ort, som ligger så långt norrut, att solen om sommaren står på himmelen fyrtio dagar utan att gå ned och om vintern är borta i fyrtio dagar. På den trettiofemte dagen skickas folk upp på ett högt berg, och när dessa därifrån se solen, återvända de med det glada budskapet, att solen snart skall lysa nere i dalen också; thuliterna fira därpå en glädjefest, och den är deras största fest. Prokopios tillägger en förnumstig och för öfrigt fullt berättigad anmärkning, att thuliterna måste frukta, att solen helt och hållet skall bli borta.'

Prokopios' skildring hänför sig, såsom Nilsson framhåller, till en ort belägen på staden Tromsös breddgrad. Men även hos folk, som bo långt söderom polcirkeln, har man säkert kunnat finna spår av likartade känslor. Naturfolken ge mycket noga akt på himlakropparnas rörelser — mycket mera noga än vår bildade stadsbefolkning med alla sina insikter i astronomi gör det. I subarktiska nejder kunde de icke undgå att se, huru sol, måne och planeter, när vintersolståndet närmade sig, begynte röra sig i allt kortare och allt lägre bågar

---

[1] Martin P:n Nilsson Årets folkliga fester. Stockholm 1915. S. 158.

över horisonten. Tack vare sina förbindelser med polarfolken — infödingarna i subarcticum måste givetvis hava haft livligare sådana än Prokopios — visste de också, att ekliptikans himlaljus k u n d e försvinna för långa tider, utan att lämna människan några garantier för sin återkomst. Var, om icke här, skulle det uppstå en myt om, att gudarna lovat bort de största himlaljusen till mörkrets makter? Norr om polcirkeln och så långt nedom densamma, som polarnattens rykte trängt och var levande, måste fabeln innehålla en uppgift om, att gudarna överlämnat himlaljusen åt andra[1]. Längre söderut, där man ej sett ekliptikans dalande rörelse utmynna i en verklig polarnatt och blott sällan hört polarnatten omtalas, låg det närmast till hands att låta myten om himlakropparnas försvinnande inskränka sig till ett tomt hot. Om detta resonemang är riktigt, företräder Snorres prosamyt en sydligare variant av myten i Vsp 25: 5—8.

Det *lǽ* 'fördärv',[2] med vilket hela luften enligt Vsp 25: 5—6 hade uppblandats, var givetvis m ö r k r e t. För den, som studerat fysik, är mörkret ingenting positivt utan blott frånvaro av ljus, men naturfolken tänkte sig mörkret som en rök, vilken uppfyllde luften och skymde himlakropparna.

Jag kommer nu till frågan om Freyias roll i myten. För att kunna förstå den, måste vi kasta en blick på 27—29 och på en del uttalanden i Snorra-Eddan, som ansluta sig till dessa strofer.

Till en början gäller det att uppklara några missförstånd, som Snorre gjort sig skyldig till, då han sökt omskriva dessa strofer på prosa — missförstånd, som tyvärr gått igen hos en del av vår tids mytologer.

I 27: 7 och 29: 7 talas om *veð Valfǫðrs* 'Valfaders pant'. Detta uttryck har Snorre uppenbarligen sammanställt med orden 'allt vet jag Óðinn, var du har dolt ditt öga' (28: 7—8), eftersom Snorre uttrycker sig som följer:[3]

þa kom alfavþr ok beiddiz eins dryckiar af brvnninvm. en hann lagþi avga sitt i veð. sva segir i volv spa.

---

[1] Även finnarna känna en myt om solens bortrövande och befriande. Se K r o h n Skandinavisk mytologi s. 201 noten.

[2] Om betydelsen av *lǽ* n. se O t t o v. F r i e s e n Till den nordiska språkhistorien sidd. 29 f. Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. VII. 2. F. J ó n s s o n s översättning (Völu-spá s. 46) *blanda lopt lævi* 'at pønse på svig' saknar varje berättigande och utgör ett led i denna forskares fruktlösa och ändamålslösa försök att bortförklara avvikelserna mellan mytens gestaltning hos Snorre och i Vsp.

[3] Sn. E. II s. 262. Jag citerar Snorres text enligt U, som i prosa-avsnittet synes mig förete den bästa läsarten.

Allt veit ek oþinn — *hvar þv avga falt*
i þeim envm mæra — *mimis brvnni*
dreckr mioð mimir — *morgin hverian*
af veþi valsfavþr[1] — *viti þer enn eða hvat.*

Snorre har sålunda ansett, att 'Valfaders pant' var lika med 'Oðins öga', en åsikt som leder till de besynnerligaste konsekvenser. Enligt Vsp 29 (här ovan citerad efter U) skulle Mímir använda Óðins öga som dryckeskärl, och enligt Vsp 27: 5—7, som lyder 'på trädet ser hon ösas en grusblandad fors från Valfaders pant', skulle Óðins öga ha tjänat som skopa.[2]

Dessa konsekvenser hava naturligtvis icke undgått någon och hava framkallat många uttalanden — somliga av ironisk art. Schück[3] säger: 'både i värkligheten och i sagan är det absolut omöjligt att *dricka* ur ett öga', och R. C. Boer[4] gör reflexionen: 'ob *á* bedeutet »darauf», d. h. »auf den baum», ist sehr fraglich, denn *Valfǫðrs veð* liegt im brunnen und wird kaum als schöpfnapf gebraucht — — —'.

En tanke, som leder till absurda konsekvenser, måste vara oriktig. Schück[5] har också insett, att texten i stroferna 28 och 29 avspeglar mera än en myt och att man måste söka skilja dessa myter åt. Dock har Schück enligt min tro ej sett, vilka dessa myter äro. Jag skall här upptaga denna fråga till förnyad behandling.

Nyckeln till uppgifterna om ögat, som Óðinn gömt, söker jag i en känd folktro, enligt vilken den källa, som under julnatten beviljar vandraren en efterlängtad dryck, i gengäld fordrar den drickandes öga. Hos Martin P:n Nilsson[6] läsa vi: 'En bonde, som julnatten var ute och gick »årsgång» drack ur en källa och i öfverraskningen utbrast han: »vattnet är nu vin!»[7] Han fick till svar ett rop ur djupet: »och dina ögon äro nu mina!». Han förlorade sin syn.' Denna folktro är visserligen uppblandad med beståndsdelar, som höra hemma i de kristnas föreställningskrets, men vilar säkert på gammalt hedniskt skrock, som anslöt sig till källkulten.[8] I Vsp 28 omtalas,

[1] r *Valföðrs*, W *Ualfoðrs*, T *valfaudrs*. Läs *Valfǫðrs*.
[2] Jfr Detter-Heinzel II s. 37. Schück Studier I s. 134 noten.
[3] Schück Studier I s. 130.
[4] R. C. Boer Die Edda II s. 12.
[5] Schück Studier I s. 136.
[6] Martin P:n Nilsson Årets folkliga fester s. 221.
[7] Under julnatten och den natt, då bröllopet i Kana firades, förvandlar sig vattnet i källor och brunnar till vin.
[8] Jfr van Hamel Ark. XLI sidd. 293—305.

att Óðinn som så mången annan fått betala drycken ur en källa med förlusten av sitt öga. Men denna myt har ingenting att skaffa med 'Valfaders pant'.

Brate[1] har säkert rätt i sitt antagande, att uttrycket 'Valfaders pant' syftar på den i stroferna 25—26 behandlade historien, enligt vilken gudarna som lön för uppförandet av en borg utlovade jätten-byggmästaren en rad av klenoder. Men i motsats till Brate tror jag icke, att man med denna pant närmast bör förstå solen, tänkt såsom Óðins öga. För det första märkes, att solen i kenningar icke plägar liknas vid ett öga[2], och för det andra tyder ett viktigt faktum på, att här icke är fråga endast om solen utan om alla de bortlovade dyrgriparna.

Då en grusblandad fors kunde ösas från 'Valfaders pant' och Mímer kunde dricka mjöd ur 'Valfaders pant',ligger det nära till hands att tänka sig, att en skopa, prydd med avbildningar av de föremål, som bortlovats av asarna[3], spelade en roll i skandinavernas källkult. Strängt taget kunde ju ett liknande resonemang ha förts i fråga om Óðins öga, med vars bild en skopa kan ha varit prydd. Men här föreligger den skillnaden, att jag icke hört talas om någon rituell skopa, prydd med ett öga, men väl om en skopa, på vilken funnits tecknade bilder av sol, måne och stjärnor, d. v. s. av minst två bland de föremål, som asarna lovade jätten-byggmästaren i arbetslön.

Hos Holmberg[4] återges en stor del av en mordvinsk visa, som i något fullständigare form finnes avtryckt hos Ahlqvist[5], till vilken författare Holmberg även hänvisar. I denna visa ingå bl. a. följande satser:

'Eine Birke, eine Birke, eine weisse Birke, wo ist der Birke Geburtsort, wo ist der Birke Wachsthumsort? — In einem grossen Walde, in des Waldes Mitte, auf einem Hügel. Um die Erde (gehen) ihre Wurzeln, um den Himmel ihre Zweige ....

Unterhalb der Birke (ist) ein Quellbrunnen, der Brunnen ist bedeckt mit gehobelten Brettern, längst den Bretten ist ein

---

[1] Erik Brate Sämunds Edda s. 287.

[2] Egilsson i Lex. poët. s. 712 anför från 1300-talet kenningen *himna siáldr* = 'solen', men F. Jónsson Den norskislandske Skjaldedigtning II A s. 415, noten till 16: 8, läser *skjaldar*, icke *sialldar*.

[3] Att föremål, som bortlovats som ersättning för en arbetsprestation, kallats *veð*, är fullkomligt i sin ordning. Se Fick-Torp Wortschatz s. 386 under *vadja* n. Ffris. *wed* n. betydde 'Vertrag', 'Bürgschaft' och mht. *wette* n. bl. a. 'Pfandvertrag'.

[4] Uno Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 56 f.

[5] August Ahlqvist Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik. St. Petersburg 1861. Sidd. 133 f.

weisses Tischtuch, auf dem Tischtuch ist eine rothe Holzkanne, in der Kanne ein kostbarer Trank, wohlschmeckendes Honigbier, im Honigbier ein silbernes Schöpfgefäss, Sonne und Mond sind (abgebildet) auf dessen Boden, kleine Sterne auf dessen Griff; wohin die Sonne sich wendet, wendet sich dessen Griff.

Wer spaziert, stolziert dort? — Ein alter Murza spaziert, ein alter Murza stolziert, seine Gemahlin (ist) mit ihm; sie haben aufgegeben ihre Verbeugung vor Gott. Sie gingen heim, zu Hause starben ihre neun Söhne, ihre neun Töchter, ihre neun Enkel; da fingen sie an sich vor Gott zu verbeugen.'

Då den sista strofen i visan innehåller en skildring av de olyckor, som drabba den ogudaktige, synes det mig otvivelaktigt, att de tidigare stroferna ge en bild av riter, som utförts av troende mordviner. Björken, vars rötter omsluta jorden, medan grenarna omsluta himmeln, är världsträdet, och dess jordiska avbild har likasom Uppsalaträdet i sin närhet en källa. Likasom Mímer varje morgon dricker mjöd ur 'Valfaders pant', så finnes här ovanpå brunnens brädtak ett kärl med mjöd, som kan ösas med tillhjälp av en skopa, och på skopan äro tecknade bilder, som leda tanken till de föremål, som förpantats av asarna. Den enda skillnaden är, att asarna lovat jätten solen, månen och Freyia, medan mordvinernas skopa var prydd med bilder av solen, månen och ett antal stjärnor. Men denna olikhet är kanske icke så väsentlig, som man vid första ögonkastet kunde tycka.

Jag har tidigare framhållit, att det, som asarna pantsatte, var himlakroppar, vilkas banor lågo i ekliptikan och som därför voro skymda under polarnatten. Sådana himlakroppar äro solen, månen och planeterna, och jag tager för givet, att teckningen på mordvinskopans skaft föreställde planeterna. Dessa irrande himlaljus stodo ju på visst sätt i samma kategori som sol och måne och hava av gammalt sammanställts med dem. Härom vittna bl. a. namnen på veckodagarna.

Bland de kraftigast lysande planeterna är Venus den, vars gång är strängast bunden vid solens. Den tanken ligger då nära till hands, att Freyja, som bortlovades jämte sol och måne, helt enkelt var planeten Venus.

I raden av namnen på veckodagarna har Venus' roll övertagits av den tyska motsvarigheten till gudinnan Frigg[1]. Men gränsen mellan gudinnorna Frigg och Freyia synes delvis

[1] Se Hellquist Sv. etym. ordb. s. 155. Munch-Kjær Norrøne Gude- og Helte-Sagn. Christiania 1880. S. 29.

ha varit flytande[1], och i varje fall var Freyia i norden en kärlekens gudinna,[2] likasom Venus var det hos romarna. Det förefaller mig ingalunda otänkbart, att fornskandinaverna ägt kunskap om, att planeten Venus i medelhavsländerna bar kärleksgudinnans namn, och då föll det sig naturligt för dem att kalla den Freyia. Mitt antagande, att planeten Venus i detta sammanhang fått sig tilldelad en mera betydande roll än någon av de övriga planeterna, torde icke få anses obefogat, då man vet, att mongolerna giva Venus en ledande ställning bland himlaljusen. Tšolbon = Venus är för dem himlahästhjordens beridne väktare[3]. Det väsentliga i min framställning är emellertid icke bundet vid hypotesen om Venus = Freyia. Det är möjligt, att naturmyten om de förlorade himlakropparna förbundits med en byggmästarsägen, enligt vilken en man lovade byggmästaren en ung flicka (sin dotter) i arbetslön.[4]

Högst anmärkningsvärd är den mordvinska visans uppgift om, att skopans handtag vänder sig med solen. Redan tidigare[5] har jag yttrat mig om förhållandet mellan denna notis och Snorres skildring av Mímirs verksamhet. Men jag önskar nu upptaga frågan till förnyad behandling och kan härvid draga nytta av en tanke, som uttalats av docenten N o r d l i n g. N. har påpekat för mig, att skopans buk, på vilken sol och måne voro tecknade, säkert ansågs utgöra en avbild av himlavalvet.

Skopans vridning kan icke hava åstadkommits annorlunda än genom täta ingrepp av en väktare. Uppenbarligen är här fråga om en rituell handling. Likasom man fruktade, att himlavalvet en gång skulle störta ned, och därför offrade till de stolpar, som föreställde världspelaren[6], så fruktade man också, att himlavalvets rotation skulle avstanna, ty om detta skedde under natten, måste jorden bliva försänkt i ständigt mörker. För vidmakthållande av rotationen fanns det intet kraftigare medel än kringvridningen av ett föremål, som liknade himlavalvet och på sin yta bar teckningar av de förnämsta himlakropparna.

Under dagen var det en lätt sak för den magiker, som hade

---

[1] Se M ü l l e n h o f f Ztschr. f. d. Alt. XII s. 303. B u g g e PBB XII s. 77. M u n c h - K j æ r s. 29.

[2] Jfr M u n c h - K j æ r s. 28. Enligt Heimskringla kap. 4 (s. 13) var det Freyia som lärde asarna att bedriva sejd.

[3] Jfr H o l m b e r g Der Baum des Lebens s. 23 samt ovan s. 22.

[4] Se härom K r o h n a. st. s. 196 och E. H. M e y e r Völuspa sidd. 110 f.

[5] H u g o P i p p i n g Valfaders pant. Nylänningen 1925. Sidd. 3 f.

[6] Se Eddastudier I s. 13.

skopan om hand, att tid efter annan justera dess ställning, ty skaftet skulle ständigt peka mot solen. Svårare var hans uppgift om natten, och dessutom behövde han själv nattvila. Det var då helt naturligt, att det kraftigaste ingreppet skedde på morgonen. Skopans handtag vreds då från det väderstreck, där solen gått ned, till väderstrecket för solens uppgång. I fall samtidigt en libation ägde rum, vilket ej synes osannolikt, eftersom skopan stod i ett mjödkar, ledes tanken ofrivilligt till Vsp 29: 5—7.

drekkr miǫð Mímir morgin huerian
af veði Valfǫðrs.

Trädet, som stod ovanför källan, måste naturligtvis hållas friskt, för att världspelaren, som det avbildade, icke skulle mista sin bärkraft. Detta åstadkoms genom att vatten ur källan — försatt med nedfallna grusliknande hanblommor från trädet — östes med skopan över trädets grenar. Här finna vi förklaringen till

Vsp 19: 2—4. *hǿr baðmr ausinn huita auri;*
Vsp 27: 5—7. *á sér hon ausask aurgum forsi af veði Valfǫðrs,*
samt till Snorres uppgift[1] om, att nornorna ösa vatten ur *Urðarbrunnr* jämte *aurr* över Yggdrasils ask.

En del av denna förklaring är redan given ovan sidd. 55 f., men den utläggning av frågan, som läses där, har krävt en komplettering, bestående i en tolkning av uttrycket *veð Valfǫðrs*. Den mordvinska visa, som jag citerat efter A h l q v i s t och H o l m b e r g, har lärt oss, att 'Valfaders pant' var en med bilder av pantsatta himlakroppar smyckad skopa, som begagnades vid den rituella ösningen av vatten över kultträdet.

Vattenösningen av trädet omtalas dock icke i den mordvinska visan, och man förstår därför utan vidare, att någon *aurr*, som följde med vattnet, ej heller nämnes. Men tystnaden på denna punkt kan även ha en annan orsak. Hos mordvinerna företräddes världsträdet av en björk, vars hängen icke kunna liknas vid grus med samma skäl som idegranens hanblommor.

Då jag nu ansett mig kunna styrka B r a t e s mening, enligt vilken uttrycket *veð Valfǫðrs* i Vsp 27 och 29 samt stroferna 25 och 26 anknyta sig till den av Snorre refererade myten om byggandet av asarnas borg, är jag tvungen att nämna några ord också om denna myt. Trovärdigheten av min framställning är naturligtvis i viss mån beroende av den ålder, som kan tillmätas

[1] Sn. E. I s. 76.

byggnadsmyten. Denna behöver visserligen icke vara lika gammal som de uråldriga föreställningar, ur vilka mordvinernas riter framgått, ty omskrivningen 'Valfaders pant' för himlaljusen anträffas icke hos mordvinerna utan blott i Eddorna. Men den måste vara äldre än stroferna 25—27 och 29 i Vsp.

Här uppställer sig den viktiga frågan. Vilka väldiga byggnader har man haft i tankarna, när den ifrågavarande myten skapades? C. W. v. Sydow[1] förnekar icke möjligheten av, att man före kyrkornas byggande haft byggnader av ganska stora proportioner, men hänvisar till, att egendomliga naturbildningar, t. ex. bergåsar, kunna likna människoverk och kunna ha gett upphov åt sägner av samma typ som berättelsen om byggandet av asarnas borg. Jag önskar då påpeka, att väldiga byggnader — och just sådana byggnader, som kallas borgar — bevisligen uppförts massvis i Götaland under 400- och 500-talen.[2] Enligt min tro är det minnen från dessa tider, som dyka upp i sägnen om byggandet av asarnas borg. Härvid har jag icke förbisett frändskapen mellan Snorres myt och sagan om den kyrkobyggande jätten Finn.[3] Jag finner ingen anledning att med K. Krohn[4] härleda Asgårdsmyten ur legenden om en jätte, som byggde en kyrka åt ett helgon. Krohn åberopar bl. a. ett uttalande av Schück[5], ävensom v. Sydows åsikt, att sägnen om den kyrkobyggande jätten Finn är lånad från Irland.[6]

v. Sydow uppställer detta påstående under hänvisning till sina tidigare nämnda artiklar i Fataburen. I Fataburen 1908 sidd. 23 f. omnämnes i själva verket en irländsk sägen, som erbjuder likheter både med Finn-sägnen och med Asgårdsmyten, men v. Sydow fäster här ingen större vikt vid den irländska versionen. Schücks uttalande synes mig en smula obestämt och är icke grundat på någon ingående analys av Asgårdsmyten.

Jag finner det icke nödigt att här taga ställning till tvisterna om Finnsägnens förhistoria. I detta sammanhang nöjer jag mig med konstaterandet av, att de partier i Asgårdsmyten, som

---

[1] C. W. v. Sydow Fataburen 1908 s. 26. Jfr v. Sydow Folkminnen och Folktankar VI. Malmö 1919. S. 74.

[2] Se härom Birger Nerman Det svenska rikets uppkomst. Stockholm 1925. Sidd. 179 f.

[3] Om denna saga se v. Sydow Fataburen 1907 och 1908, Folkminnen och folktankar VI samt v. Sydow Två spinnsagor. Svenska Landsmål och svenskt folkliv. B. 3. Stockholm 1909—10.

[4] K. Krohn Skandinavisk mytologi s. 202.

[5] H. Schück Studier I s. 21.

[6] v. Sydow Folkminnen och folktankar VI s. 74.

bevisligen varit kända för diktaren av Vsp, icke innehålla någonting, som måste härstamma från kristen tid. Myten om himlakropparnas överlämnande till fientliga makter är en naturmyt, framkallad av fruktan för polarnattens mörker, och sägnen om ett byggnadskontrakt, uppgjort med jättar, har uppstått vid åsynen av mäktiga fornborgar, som utgöra minnen om strider utkämpade under medlet av det första årtusendet efter Kristus.

Vsp 32: 1—4.

Enligt **R:** *Ec ſa balðrı bloðgom tıvor*
oðınſ barnı or log folgıɴ

Den förklaring av formen *tivor* l. *tivur*, som jag givit i min skrift 'Völuspa och Sverge',[1] skall här utläggas i detalj.

Formen *tivor* har betraktats som ett *ἅπαξ λεγόμενον* och man har ansträngt sig rätt mycket för att förklara densamma men, såvitt jag kan finna, utan framgång.

G e r i n g[2] skriver '**tivorr* m. gott' och menar påtagligen, att ordet är en avledning av stammen **tīu̯a-*. Denna åsikt var emellertid i förväg vederlagd av S. B u g g e[3], som yttrat: 'There is not sufficient analogy for the derivation of *tivorr* from the stem **tīwa-*, »god». If the word were very old in Norse, *w* would have fallen out before *o*.'[4] I anslutning till J. G r i m m och G. V i g f ú s s o n översätter B u g g e *tivorr* med 'offer', men uppställer ett viktigt tilläggspåstående, i det han vill göra gällande, att *tivorr* 'offer' är ett lån från engelskt språkområde. I sin rätt invecklade framställning av vandringsordets historia nämner B u g g e som en tänkbar urgermansk stam **tīwabora* 'what is borne forward to the gods'.

B u g g e har enligt min mening i många stycken kommit sanningen nära. *Tivurr* är helt säkert ett lånord, men icke från engelskan utan från östnordiskan, som även avsatt andra spår i Vsp. Vidare är *tivurr* en sammansättning, vars andra led sammanhänger med verbet *bera*. Men denna andra sammansättningsled betyder icke 'det som burits fram' utan 'den som fötts'. Ordets urgermanska grundform är **tīu̯a-buriz* 'gudasonen'.

---

[1] H u g o P i p p i n g Völuspa och Sverge s. 8.
[2] H u g o G e r i n g Wb sp. 1041.
[3] S. B u g g e The Home of the Eddic Poems. London 1899. S. XL not 1.
[4] De åsikter om utvecklingen av *b*, som jag kommer att framlägga längre ned, hindra mig icke att instämma i B u g g e s åsikt om bortfallet av *u̯*.

Förleden **tiu̯a-* måste på östn. område antaga formen *tī-*[1] och **-ƀuriz* i postvokalisk ställning gav som andra led i en sammansättning regelrätt *-vurr.*

Då jag uppställer detta påstående, är jag beredd på en invändning. I sin Altisländische Grammatik säger A d o l f N o r e e n,[2] att en övergång *ƀ* > *u̯* > noll undantagslöst ägt rum framför *u.* I diskussionen av denna ljudregel har paradigmet *iǫfurr* spelat en stor roll. N o r e e n s åsikt om dess förhistoria har utlagts i detalj av H e l l q u i s t[3], som säger: 'Den ljudlagsenliga utvecklingen av det allmänna germanska ordet för vildsvin **eƀura-* ger ett isl. *jór-*, fsv. *iūr-*, alldeles som **beƀura-* »bäver» blivit isl. *bjór-*, fsv. *biūr-*. — — — Från de synkoperade kasus komma däremot som bekant isl. *jǫfurr* »furste» och fsv. personnamnet *Iuvur*, liksom t. ex. fda. *biæver* från motsvarande former av urn. **ƀeƀura-*.'

Jag har länge förvånat mig över, att sådana påståenden någonsin kunnat uppställas och vinna tilltro. När det gäller att avgöra, huru *ƀ* utvecklat sig i de synkoperande formerna av paradigmet **eƀura-*, bör man naturligtvis efterse, huru *ƀ* behandlats i sådana paradigm, där detta ljud genomgående stått framför vokal, som synkoperats. Ett sådant paradigm är fisl. *Giúki* < **ʒeƀukan-*, som mycket riktigt omtalas hos N o r e e n a. st. Men om **ʒeƀukan-* gett *Giúki*, kan d s g **eƀurē* ej giva annat än **ióri*, och den faktiskt belagda formen *iǫfri* måste alltså ha lånat sitt *f* (= *v*) från n s g *iǫfurr.* N o r e e n s regel är påtagligen oriktig. Urg. *ƀ* har genomgående fallit framför *u*, endast om detta *u* ej överskred en viss betoningsgrad, och har stått kvar framför ett levisbetonat *u*[4]. A fortiori kvarstod *ƀ* (modifierat till *v*) framför ett *u* med den betoningsgrad, som tillkom ett *u* i rotdalen av en sammansättningsled.

Kort sagt, urg. **tīu̯a-ƀuriz* gav regelrätt östn. *tivurr* 'gudason'. D s g *tivur* i Vsp 32: 2 är helt enkelt en parallell till *Óðins barni* i den följande halvversen.

Jeg behöver väl ej säga, att jag sluter mig till dem, som låta adjektivet *blóðgum* stå orubbat[5]. Om *folgin* se ovan s. 23.

---

[1] Se Eddastudier I s. 46 med not 6.

[2] A d o l f N o r e e n Altisländische und altnorwegische Grammatik. Halle 1923. § 235.2. Sidd. 171 f. Om Vånga-stenens **haukoþuʀ** se numera O. v. F r i e s e n Rö-stenen i Bohuslän etc. Uppsala Universitets Årsskrift 1924. Sidd. 39 f. Här förordas läsningen **harkoþuʀ**.

[3] E l o f H e l l q u i s t Namn och Bygd 1923 s. 33.

[4] En detaljerad utredning av den betoningsgrad, som erfordrades för att *ƀ* ej skulle bortfalla, finner man i min 'Inledning' sidd. 80 f. och 159 f.

[5] Jfr t. ex. S. B u g g e a. st. s. XL not 1. F. J ó n s s o n Völu-spá s. 47.

Vsp 35: 1—4.

Enligt **H:** *Þa kna Vala* *vigbond snua*
helldr varu *harðgior* *hǫft or þǫrmum*

I likhet med Detter-Heinzel [1] och H. Schück [2] ändrar jag *Vala* till *Váli*. Då de båda föregående orden sluta på *-a*, är felskrivningen lätt förklarlig. Envar, som gett akt på sina egna skrivfel, torde ha funnit, huru benägen man är att låta närliggande ord sluta på samma bokstav. Jag har ertappat mig själv på följande felskrivningar: 'en kvinna*r* kommer ut och hälsar dem', 'Me*n* den flickan' i st. f. 'Med den flickan' och 'Me*n* en' i st. f. 'Med en'.[3] I alla dessa fall är assimilationen regressiv, icke progressiv som i fallet *Vala* för *Váli*. En i progressiv riktning gående likdaning av ordslut torde föreligga i Jǫfraskinna, som har *folginn lokinn* [4] i st. f. *folginn, lokins.* Gíslason [5] betecknar detta som ett skrivfel av mycket vanligt slag. E. Olsons [6] och Adolf Noreens [7] bemödanden att låta *lokinn* stå synas mig överflödiga.

I. Lindquist [8] har visat, att *vigbǫnd* betyder 'hållfasta band'.

Trots det myckna som skrivits om denna halvstrof [9], har jag icke lyckats anträffa något uttalande, som ställer formen *harðgiǫr* i dess rätta ljus. *Harðgiǫrr* betyder här icke 'firmiter factus', såsom Egilsson säger, [10] utan 'qui firmus factus est'. Vi måste hålla i minnet Snorra Eddans uppgift om de vargtarmar, med vilka Loke bands: *urðu þau bönd at járni* [11].

---

[1] F. Detter und R. Heinzel Sæmundar Edda II s. 48.

[2] H. Schück Studier etc. II sidd. 23—26.

[3] Det vore önskvärt, att man finge till stånd en samling av bevisliga skrivfel. En sådan samling vore nyttig att ha, då det gäller att bedöma, i vilken utsträckning man får operera med skrivfel i gamla dokument.

[4] Anders Grape och Birger Nerman Ynglingatal I—IV. Uppsala 1914. S. 11.

[5] K. Gíslason Aarbøger 1881 s. 235.

[6] Emil Olson Ark. XXXI s. 222 not 2.

[7] Adolf Noreen Ynglingatal sidd. 204 och 239. K. Vitt. Hist. och Ant. Ak. Handl. XXVIII. 2.

[8] Ivar Lindquist Galdrar. Göteborg 1923. Sidd. 37—41. Jfr E. A. Kock Notationes Norrœnæ § 802. Lunds Univ. Årsskrift Bdd. 19—22. 1923—1926.

[9] Se t. ex. E. Jessen T. f. Phil. VIII s. 240, Ztschr. f. d. Phil. III s. 72, Bj. M. Ólsen Ark. XXX sidd. 134 f., E. A. Kock Ark. XXXV sidd. 23 f., Notationes Norrœnæ § 6 och § 802, F. Jónsson Ark. XXXVII s. 317, Ivar Lindquist a. st., R. C. Boer Die Edda II s. 13.

[10] Egilsson Lexicon poëticum s. 300.

[11] Sn. E. I s. 184.

Jag översätter den omtvistade halvstrofen på följande sätt: 'Då kan Váli sno kraftiga band. Från att ha varit (mjuka) tarmar hade fjättrarna gjorts mycket hårda.'

Vid denna översättning kommer halvstrofen icke att innehålla någon inskjuten parentes. E. A. Kocks fordran på, att inskjutna parenteser icke få omfatta 'en och en kvarts kortvers',[1] har ingen tillämpning på Vsp 35.

Vsp 40: 1—2.

Enligt **R**:	*Avſtr ſát ın alꝺna*	*ı ıarn uıþı*
Enligt **H**:	*Austr byr hin alldna*	*i iarnviði*
Enligt **r**[2]:	*Austr býr en aldna*	*í Járnviði*
Enligt **W**:	*Austr byr hín alldna*	*i Iarnviðiu*
Enligt **U**:	*Avstr byr in arma*	*i iarnviþi.*
Enligt **T**:	*Austr byr inalldna*	*j jarnuidiom*

Omskrivningar av denna vers finnas också i Snorres prosatext. Jag citerar:

r[3]: *Gýgr ein býr fyrir austan Miðgarð, í þeim skógi er Járnviðr heitir; í þeim skógi byggja þær tröllkonur er Járnviðjur heita.*
W: *Gygr æín byr firi austan Miðgarð i þeim skogi er Iarnviðr heiter. I þeim skogi byggia þær trollkonur er iarnuiðiur heita.*
U: *Gygr ein byr fyrir avstan miðgarþ i skogi þeim er iarnviðr heitir. ok sva heita þær trollkonr er þar byggia.*
T: *Gygr ein byr firi austan midgard j þeim skogi er jafn viðr heitir j þeim scogi byggia þer trollkonr er jarnvidir heita.*

Trots ett par förväxlingar, som framträda i några av de citerade texterna, torde man kunna fastslå, att *Iárnviðia* är namnet på ett slags trollvinna[4], *Iárnviðr* namnet på en skog.

Där ortnamn anträffas i forntida dokument, torde det alltid vara skäl att efterse, om de hava någon motsvarighet i verkligheten. Nu har Müllenhoff[5] fäst uppmärksamheten vid, att det funnits en skog *Isarnho*, som sträckte sig från Slien (= die Schlei) ända till Trave, samt att den västliga delen av detta område av danskarna kallats *Iarnwith*[6].

---

[1] E. A. Kock Ark. XXXV s. 24.
[2] Sn. E. I s. 58.
[3] Sn. E. I s. 58.
[4] *Járnviðja* och *Íviðja* upptagas bland 'tröllkvenna heiti', Sn. E. I s. 552.
[5] K. Müllenhoff DA V s. 122.
[6] Se Kong Valdemars Jordebog udgivet af Samf. t. Udg. af g. nord. Litt. ved Svend Aakjær. 1. Hæfte. København 1926. S. 26: *Jarnwith.*

Jag har svårt att tro annat än att *Iárnviðr* i Vsp 40 åsyftar denna samma skog. Då trollkvinnan säges ha bott österut i *Iárnviðr*, få vi på samma gång en anvisning om, var strofen 40 författats. Strax väster om *Iárnviðr* låg på 900-talet ett betydande svenskt kulturcentrum, Hedeby, som givetvis hade livliga förbindelser med Mälartrakten, där kulten av världsidegranen Heimdallr kulminerat.

Jag har flere gånger uttalat som min mening, att vissa delar av Vsp måste vara författade på svenska och att dikten till stor del är uppbyggd på motiv, som hänföra sig till idegranskulten i Uppsala [1]. Men Vsp är bevarad i en form, som till största delen är västnordisk. Då uppställer sig frågan, på vilka vägar dikten vandrat från Sverge till Norge (och Island). En möjlighet är ju att tänka på direkta förbindelser över land [2], men på en tid, då skogarna skilde människorna åt, medan haven förenade, voro genvägar över land oftast senvägar i bredd med mångfalt längre sjövägar. Det sannolikaste är väl, att Vsp på sina vandringar följt de stora handelsvägarna. Diktens uppdelning i partier, av vilka man älskat att utmönstra några som 'oäkta', beror helt enkelt därpå, att nya verser infogats i nya trakter, dit skaldestycket funnit väg. Från Mälarnejden har den ursprungliga kärnan av Vsp vandrat till Hedeby, och där lyssnade norrmän till valans visdom.

Om det svenska 900-talsväldet i Hedeby finnes det en så pass omfattande litteratur, [3] att jag icke behöver styrka dess existens. Min tanke, att Vsp 40 och möjligen några andra strofer utformats i Hedeby, stöder sig icke enbart på förekomsten av ortnamnet *Iárnviðr*. I viss mån pekar användningen av *tungl* n. (40: 7) i samma riktning.

Enligt gängse mening betyder *tungl* i de nordiska språken företrädesvis 'måne', medan dess motsvarigheter i vgerm. (fsax. *tungal*, ags. *tungol* etc.) och got. (*tuggl*) betyda 'himlakropp'. Dock

---

[1] Se Hugo Pipping Völuspa och Sverge, samt Eddastudier I sidd. 32, 46 och 51 f., Eddastudier II passim.

[2] Traditionen om det norska kungahusets härstamning från Uppsala vilar trots sin otillförlitlighet säkert på minnen om gamla förbindelser mellan Uppsala och Norge, och sådana förbindelser kunna ju hava upprätthållits långt efter den tid, då de voro livligast. Jfr E. Wessén Namn och Bygd 1925 sidd. 58 f. Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria. Uppsala Universitets Årsskrift. 1924. Sidd. 63 f.

[3] Se t. ex. G. Storm (Norsk) Historisk Tidsskrift III. 3. Kristiania 1895. Sidd. 354—378. L. F. A. Wimmer De danske Runemindesmærker I. 2. København 1895. Sidd. 71 f. O. v. Friesen Fornvännen 1909 s. 84. Elias Wessén Namn och Bygd 1925. Sidd. 54 f.

betyder fvn. *himintungl* n. 'himlakropp'.[1] Müllenhoff[2] framhåller med stort eftertryck, att *tungl* i Vsp 40: 7 betecknar solen och att vi sålunda här möta en betydelseskiftning, som står närmare till ordets allmängermanska betydelse än till den betydelse, som eljes anträffas på skandinaviskt område.

Jag är icke övertygad om, att Müllenhoffs resonemang i alla punkter är tadelfritt. För det första kan det — trots parallellen *ennimáni* — diskuteras, huruvida *tungl* i Brages kenning *ennitungl* verkligen betyder 'måne' och icke 'stjärna'[3]. För det andra bestrider Müllenhoff, att *tungls tiúgari* kan syfta på en månvarg, under hänvisning till, att månen överallt anses som ett ringare himlaljus än solen. Detta påstående håller icke obetingat streck, såsom framgår av sidd. 10 f. ovan. För det tredje avfärdar Müllenhoff väl hastigt den omständigheten, att Snorre[4] kallar den mäktigaste bland trollkvinnans ättlingar för *Mánagarmr*. Synbarligen har Müllenhoff tagit det för en avgjord sak, att detta namn skapats av Snorre själv och att denne varit bunden av senare tiders ekvation *tungl* = *máni*.

Trots vissa svagheter i Müllenhoffs bevisföring är det möjligt, att han har rätt i huvudsak. Då är det icke otänkbart, att användningen av *tungl* i betydelsen 'himlakropp' bör ställas i samband därmed, att Vsp 40 diktats i Hedeby, nära gränsen till det västgermanska språkområdet. Naturligtvis är här icke fråga om något verkligt bevis. Ty användningen av *tungl* i betydelsen 'himlakropp' kan lika väl vara en arkaism som ett lån från västgermanskan.

I str. 42, som synbarligen hör till samma avsnitt av dikten som str. 40, förekommer namnet *Eggþér*. Detta namn har av Bugge[5] sammanställts med ags. *Ecgþeow*, av Müllenhoff[6] dessutom med fht. *Eggi-* eller *Eckideo*. Förekomsten av namnet *Eggþér* i Vsp 42 går sålunda väl tillsammans med antagandet, att denna strof diktats i Hedeby, i närheten av den västgermanska bosättningen. Anmärkningsvärt är också, att motsvarigheter till namnet *Eggþér* använts som personnamn på danska områden, som ligga rätt nära till Hedeby och

---

[1] O. Schade Altdeutsches Wörterbuch s. 1302. Halle 1872—1882.
[2] K. Müllenhoff DA V sidd. 11 och 125. Jfr Gering Wb sp. 1048.
[3] Jfr F. Jónsson Heimskringla IV s. 1.
[4] Sn. E. I s. 58.
[5] S. Bugge NFkv s. 390.
[6] K. Müllenhoff Da V s. 130.

den västgermanska språkgränsen. J. Kok[1] meddelar, att namnet *Ejde*, som kan och bör härledas ur *Egðir*, förekommer i Sønderjylland. Med Sønderjylland stod södra delen av Fyen givetvis i tät förbindelse över vattnet, och här (i Egense socken, Sunds härad, Svendborgs amt) anträffa vi på en dopfunt den latiniserade genitivform **ikkþei**, som av Dyrlund[2] med rätta förts till en äldre nominativ *Eggþér*.

Vikten av de omständigheter jag nyss betonat minskas icke i nämnvärd grad därav, att Saxo nämner en *Egtherus*, konung över Bjarmernas land och en annan *Egtherus*, en finsk sjörövare, som härjade i Sverge[3]. Här får man kanske lägga större vikt på Saxos kännedom om danska namn än på hans hjältars nationalitet. För fullständighetens skull må ytterligare nämnas, att en *Egðir* omtalas i en ättledning[4], samt att *egðir* och snarlika former anträffas rätt ymnigt bland Snorra Eddans *heiti* för örn och varg[5].

Ifall det är riktigt, att vissa delar av Vsp diktats i Hedeby, är det kanske icke en tillfällighet, att benämningen *salar steinar* på marken kan förklaras med ledning av ett byggnadssätt, som bevisligen förekommit i närheten av staden Plön. Avståndet fågelvägen från Schleswig till Plön utgör 70 kilometer.

Om Müllenhoff[6] har rätt i, att uttrycket *Mims hǫfuð* Vsp 47: 6 (46: 8) syftar på ett källsprång, så är det rätt anmärkningsvärt, att benämningen 'huvud' för källsprång, som knappast har sin motsvarighet i den skandinaviska norden, är säkert belagd i Holstein. *Bornhöved*, tidigare *Burnhovede*, som omnämnes av Müllenhoff, ligger knappa två mil från Plön och mindre än 7 mil från Schleswig. Frågan blir dock invecklad därigenom, att *Mims hǫfuð* omtalas även i Sigrdrifumǫl 14.

Också likheten mellan Vsp 3: 5—6 och Wessobrunner bönen[7] bör tagas i betraktande vid diskussionen av uppkomstorten för de olika delarna av Vsp. På samma gång jag fasthåller vid, att likheterna kunna bero på en tradition, som återgår till urgermansk tid, lämnar jag icke ur sikte möjligheten av,

---

[1] J. Kok Det danske Folkesprog i Sønderjylland II s. 14. Khvn 1867. O. Nielsen Olddanske Personnavne. Kjøbenhavn 1883. S. 19.

[2] Dyrlund N. tidsskr. f. fil. 3. R. XIII sidd. 28 f. Wimmer De danske runemindesmærker IV. 1 sidd. 205 ff. och IV. 2 s. XLIII.

[3] Påpekat av Müllenhoff DA V s. 131.

[4] Se Müllenhoff a. st. Fornaldar sögur Norðrlanda. II. Kaupmannahöfn 1829. S. 10. Flateyiarbók I. Christiania 1860. S. 25: 29.

[5] Se Müllenhoff DA V sidd. 128 f.

[6] Müllenhoff DA V sidd. 101 f.

[7] Se ovan s. 13 not 3.

att delar av Vsp tillkommit nära gränsen mellan nordgermanskt och västgermanskt område och under inflytandet av västgermansk diktning. Att *Muspell(r)*, som förekommer i Vsp 51: 2, är ett västgermanskt lånord, har på en del håll påståtts med stor bestämdhet och är troligen riktigt. Men Vsp 51, där Muspell nämnes, synes ha sprungit fram ur föreställningar, som äro bundna vid Mälartrakten [1].

Tanken, att vissa delar av Vsp uppstått i Hedeby på 900-talet, är tilltalande icke minst därför, att den eskatologiska stämning, som genomgår en stor del av dikten, passar väl ihop med denna tid och denna trakt. Jag är ingalunda blind för, att fruktan för världens undergång rått i den hedniska världen oberoende av de kristna missionärernas predikan. Kelterna på Alexander den stores tid fruktade intet så mycket som att himlen skulle störta ned [2] och lapparna offrade till Maylmen Radien för att han icke skulle låta världen ramla [3]. Axel Åkerblom [4] säger: 'Vi veta ju, att den kristna läran om de yttersta tingen ej är ursprunglig för kristendomen'. Jag kan dock icke undgå att med många andra känna en fläkt av kristen eskatologi i vissa partier av Vsp. Därav följer icke, att jag nödvändigtvis vill förlägga diktens upphov till åren omedelbart före år 1000, då skräcken för yttersta domen kulminerade i kristenheten. [5]

Då konungar och missionärer sökte utbreda kristendomen med eld och svärd, försmådde de säkert aldrig att använda talet om den yttersta domen som ett lämpligt hotelsemedel. Det svenska väldet i Hedeby ägde bestånd under en tid, då heta strider mellan kristna och hedningar rasade i dessa samma trakter, och då det fruktade året 1000 — om också icke omedelbart förestående — begynte komma tillräckligt nära för att giva ett visst eftertryck åt profetiorna om världens undergång. Detta torde kunna utsägas med tämligen stor bestämdhet, fastän källornas uppgifter om Poppos predikan och om Ottonernas kamp mot Danmark icke äro samstämmiga [6].

[1] Se nedan sidd. 112 ff.

[2] Axel Olrik Danske studier 1913 s. 231.

[3] Ibidem s. 232 samt Eddastudier I s. 13.

[4] Axel Åkerblom Ark. XXXVI s. 56.

[5] Vigfusson och Powell Corpvs Poeticvm Boreale I s. LXVII säga: 'The apprehension of the near crack of doom.. points to a date near A. D. 1000'. Dessa ord få kanske icke pressas så, att man låter dem syfta på det första millenniets allra sista år.

[6] Beträffande divergenserna se Gustav Storm (Norsk) Historisk Tidsskrift III. 3. sidd. 377 f. samt Snorre Sturlason Kongesagaer, Kristiania 1900, s. 152.

Jag tror, att ett skede i dikten Vsps utveckling genomlupits i det svenska Hedeby. Då det gäller att följa diktens väg vidare till det västnordiska språkområdet, bör man taga hänsyn både till de historiska händelserna och till de likheter mellan Vsp och västnordiska dikter, som kunna iakttagas.

Ifall man närmast tager i betraktande sådana händelser, som kunna ha gynnat diktens vandring mot norden, kan man icke undgå att fästa stor vikt vid Hakon Jarls krigiska företag i trakten av Hedeby och Danevirke.

Trots en del fel, som insmugit sig i Snorres kungasagor[1], torde man icke kunna betvivla hans uppgift om, att Hakon Jarl vid ett tillfälle med en här av norrmän kämpat på danskarnas sida mot tyskarna vid Danevirke[2]. Även om biskop Poppos missionsverksamhet ej infallit vid denna tid[3], kan man ej tvivla på, att minnen om strider mellan kristendom och hedendom levde i denna trakt och fyllde samtalen på de platser i trakten av Hedeby, där Hakon Jarls trupper slagit läger. Det ligger så mycket närmare till hands att tro, att dessa trupper överbragt kunskapen om Vsp till Norge, som det är allmänt erkänt, att fraseologien i Vsp visar några anmärkningsvärda likheter med uttryckssättet hos Hakon Jarls skaldevän Eyvindr Skáldaspillir.

Varken Snorre eller någon annan källa nämner Eyvindr som deltagare i striderna vid Danevirke. Men då man å andra sidan vet, att dessa strider utkämpades omkring år 975[4] samt att inga uppgifter finnas om Eyvinds liv under åren 965—976[5], är det möjligt, att Eyvindr hört Vsp reciteras i Hedeby. Men huru härmed än förhåller sig, har man fullgoda skäl att tro, att Eyvindr plägat umgänge med kämparna från Danevirke. Omsättningen i Hakon Jarls här var väl ej så stor, att icke mången av dem, som följt Hakon till Danevirke, också deltog i jomsvikingaslaget (986)[6]. I denna sistnämnda drabb-

---

[1] Hans Olof Hildebrand Hildebrand Konunga-boken I Örebro 1869. S. 186 noterna 1 och 3. G. Storm a. st.

[2] Enligt Storm Kongesagaer s. 152 not 1 är här fråga om ett krigståg, som Otto II företog mot Danmark på senhösten 974.

[3] Se ovan s. 92 not 6.

[4] Se ovan not 2, Hildebrand Konungaboken I s. 186 not 3. Jfr ock F. Jónsson Litt. Hist. I (1894) s. 544.

[5] F. Jónsson Litt. Hist. I s. 455.

[6] Det förtjänar påpekas, att Einarr Skálaglamm i Vellekla skildrat både försvaret av Danevirke och jomsvikingaslaget. Se F. Jónsson a. st. s. 544.

ning var Eyvindr med på Hakons sida.[1] F. Jónsson[2] medger, att denna uppgift i Fagrskinna kan vara riktig, men tillägger, att den icke är mycket sannolik, emedan Eyvindr vid den tiden var omkring 70 år och redan 20 år tidigare hade klagat över begynnande ålderdom[3]. Härvid förbiser F. Jónsson de omständigheter, som tjugo år tidigare framkallat Eyvinds klagan. Den framfördes i en dikt till kung Harald, som beskyllt Eyvindr för att vara Haralds ovän. Eyvind hyste i själva verket ingen tillgivenhet för Harald och var glad att kunna skylla på åldern, då det gällde att förklara den obenägenhet att tjäna Harald, som han lagt i dagen. Eyvinds varma tillgivenhet för Hakon Jarl kan hava förmått honom att senare följa Hakon trots hög ålderdom. Att Eyvindr, då han som femtioåring klagade över ålderns tyngd, spelade uppenbar komedi, framgår av en omständighet, som påpekats för mig av docenten Nordling. Olof Tryggvason uppställde för det utvalda manskapet på Ormen långe sextio år som övre åldersgräns[4]. Härav framgår, att kämpar, som voro äldre än sextio år, ofta deltogo i strider, och man får väl antaga, att favoritskalder, som hade till sin främsta uppgift att åse och föreviga hövdingarnas bedrifter, icke voro utsatta för en lika sträng gallring som gemene man.

Jag går nu att sammanställa ett antal överensstämmelser mellan Vsp och några av Eyvinds verser.

Minst betydelsefull är väl likheten mellan Vsp 14: 2 *í Dualins liði* och Hǫleygiatal 1: 2 *at Háars liði.* Om denna överensstämmelse se Detter-Heinzel[5] samt ovan s. 20. Men man får ej glömma, att liknande omskrivningar för skaldskap anträffas också på andra håll[6].

Mycket viktigt är däremot, att Eyvindr i Hǫleygiatal 3 (c. 985)[7] kallar *Skaði* för *iárnviðia.* Denna benämning leder ovillkorligen våra tankar till Vsp 40, där 'den gamla' säges sitta *í Iárnviði.* Sammanställningen av dessa litteraturställen

[1] Fagrskinna ··· udgivet ·· af P. A. Munch och C. R. Unger Christiania 1847. S. 48.

[2] F. Jónsson a. st. s. 455.

[3] Se F. Jónsson Den norsk-islandske Skjaldedigtning B s. 64, strof 10: 8. Heimskringla I s. 227: 18.

[4] Heimskringla I s. 424.

[5] Detter-Heinzel II sidd. 2 och 22.

[6] Se Egilsson Lex. poët. s. 524, där de hithörande fallen felaktigt äro upptagna under *lið.*

[7] Se F. Jónsson Den norsk-islandske Skjaldedigtning I B s. 60. Hkr I s. 21.

är gjord för längesedan[1] och är mycket betydelsefull för den, som i likhet med mig tror, att benämningen *iárnviðia* på jättekvinnor uppkommit i trakten av danskarnas *Iarnwith*. Snorra-Eddans *Járnviðia*[2] får icke betraktas som ett självständigt belägg, ty ordet kan helt enkelt hava upptagits ur Hǫleygiatal.

Påfallande är likheten mellan Vsp 50: 2 [**H**] *hefiz lind fyr*(ir?) och Hǫkonarmǫ̨l 11: 6 (år 961) *ok hǫfðusk hlífar fyrir*[3].

Då Hǫkonarmǫl är diktad omkring 14 år innan Hakon Jarl stred vid Danevirke, kunde den sist anmärkta likheten kanske anses peka i den riktningen, att Eyvindr, om han först år 975 gjort bekantskap med Vsp, i viss mån tryckt sin prägel på diktens norska redaktion. En sådan slutsats förefaller mig icke avskräckande i och för sig. 'Skaldefördärvaren', som med friskt mod efterbildade andras dikter, skulle helt visst icke hava skytt att omdikta en svensk sång från Hedeby. Men vi skola längre fram finna, att str. 50 innehåller tydliga minnen av ålderdomlig folktro. Den kan icke i sin helhet vara författad av Eyvindr. Att tillskriva Eyvindr e n halvvers av åtta synes icke heller vara rådligt. Vi torde alltså få lov att betrakta likheten mellan Vsp 50: 2 och Hǫkonarmǫl 11: 6 som tillfällig, såvida vi icke vilja antaga, att Vsp varit känd av norrmän före år 961, således också före Danevirkeslaget år 975. Detta senare alternativ är ju icke orimligt — icke ens om vi fasthålla vid teorien om Hedeby som en mellanstation på diktens väg från Mälartrakten till Norge. Helt säkert hava norrmän och Hedebybor råkats långt före år 975, om också icke i lika stor utsträckning som då.

Jag kan emellertid icke neka till, att jag ogärna uppger tanken på, att Vsp kommit till Norge med Hakon Jarls Danevirketrupper och fått sin västnordiska gestalt i hans omgivning. I f a l l detta är riktigt, hava vi vunnit ett resultat, som — trots viktiga differenser — visar anmärkningsvärda beröringspunkter med E r i k B r a t e s åsikt om Vsps ålder[4].

---

[1] M ü l l e n h o f f DA V s. 122.

[2] Sn. E. I s. 552. Se ock citaten ovan s. 88.

[3] F. J ó n s s o n Den norsk-islandske Skjaldedigtning I B s. 58. Likheten påpekad av D e t t e r-H e i n z e l II s. 64.

[4] E r i k B r a t e Svenska filolog- och historikermötet 1912. Göteborg 1913. Sidd. 79 f. Ark. XXX sidd. 60 f.

Vsp 41: 1—2.

Enligt **R**:	*Fyllız fıorvi*	*feıgra*	*manna*
Enligt **H**:	*fylliz fiǫrfi*	*feigra*	*manna*
Enligt **r**[1]:	*Fyllist fjörvi*	*feigra*	*manna,*
Enligt **W**:	*fylliz fiorui*	*feigra*	*manna*
Enligt **U**:	*fylliz fiorvi*	*feigra*	*manna*
Enligt **T**:	*fyllis fiorui*	*feigra*	*manna,*

I likhet med Müllenhoff[2] och i motsats till Kauffmann[3] anser jag, att *fiǫr* här betyder 'lik'. Ett stöd för denna uppfattning är — synes det mig — Snorres parafras *hann fyllist með fjörvi allra þeirra manna er deyia, ok hann gleypir túngl* etc.[4]. Sammanställningen med *gleypir* visar, att Snorre tänkt sig *fylliz* såsom betecknande uppslukandet av någonting materiellt. Beträffande *feigr* säger Müllenhoff: 'auch »feigr» steht hier in einem aus dem norden, glaube ich, sonst noch unbelegten, im mhd. aber ganz geläufigen, auch dem ags. nicht fremden sinne von »dem tode verfallen = eben getötet, gefallen».' Müllenhoff har här förbisett Rökstenens asm **faikian**, som användes om en avliden man. Med stöd av detta sistnämnda faktum har jag i mitt föredrag Vǫluspa och Sverge[5] betecknat användningen av *feigr* i betydelsen 'avliden' som en i Vsp uppträdande överensstämmelse med östn. språkbruk. Efteråt har jag emellertid observerat, att *feigr* i betydelsen 'avliden' är belagt också i en oblandat västn. urkund. Jag syftar på ordstävet *fé er bezt eptir feigan,* där *feigr* enligt en av F. Jónsson gjord iakttagelse knappast kan betyda annat än 'död'[6].

Vsp 42.

Enligt **R**:	*Sat þar ahaugı*	*oc sló hǫrpo*
	gygıar hırþır	*glaðr egþér.*
	gól vm hanom	*ıgaglvıþı*
	fagr rauðr hánı	*sa er fıalaʀ heıtır.*
Enligt **H**:	*Sat þar aa haugi*	*ok slo hǫrpu*
	gygiar hirðir	*glaðr Egðir*
	gol yfir	*i galguiði*
	fagr rauðr hani	*enn sa Fialaʀ heitir.*

[1] Sn. E. I s. 60.
[2] Müllenhoff DA V sidd. 80 och 126 'fleisch'.
[3] Fr. Kauffmann Balder. Strassburg 1902. S. 263 med not 4.
[4] Sn. E. I s. 58.
[5] Hugo Pipping Vǫluspa och Sverge s. 10.
[6] F. Jónsson Gísla saga Súrssonar. Halle 1903. S. 83. Kap. XXX: 19.

Uttrycket *sitia á haugi* i Vsp 42:1 har varit föremål för rätt mycken diskussion, och man har sammanställt det med andra liknande uttryck, som anträffas i litteraturen. Müllenhoff[1] anser rättigheten att *sitia á haugi* för ett privilegium, som tillkom furstliga personer, och menar därför, att varken den *hirðir*, som omtalas i Skírnismǫl 11, eller Eggþér i Vsp 42 kan hava tänkts som en herde för boskapen. Däremot har Axel Olrik[2] med rätta framhållit, att man icke utan vidare får jämställa alla de fall i litteraturen, där det talas om 'at sidde på höj'. Herden i Skírnismǫl sitter enligt Olrik på en hög för att hava en överblick över sin hjord, och Olrik frågar sig, om icke detsamma är fallet med *gýgiar hirðir* i Vsp 42.[3]

För att kunna bilda oss en föreställning om, vad *sat þar á haugi* i Vsp 42 betyder, måste vi först söka göra klart för oss, huruvida Eggþér tänktes sittande ute eller inne. Denna fråga har berörts av Axel Kock vid diskussionen av ordet *gaglviðr*. Kock betraktar det som en avgjord sak, att hela situationen är förlagd utomhus[4]. Men denna utgångspunkt för Kocks diskussion är enligt min mening oriktig.

Vid första påseendet kan det synas självklart, att den, över vars huvud en tupp gal i ett träd, sitter ute. Men icke desto mindre är slutsatsen förhastad.

Tack vare Holmbergs[5] forskningar veta vi, att både Altai-tatarerna och burjaterna förbereda sina schamanceremonier genom att uppställa ett grönskande träd i mitten av ett tält sålunda, att trädtoppen sticker upp genom rökhålet. Tältet föreställer himmelstältet, och det grönskande trädet föreställer världsträdet = världsaxeln. I fall Eggþér tänkes sittande under ett sådant i hans tält uppställt träd, kan den i Vsp 42 skildrade scenen mycket väl ha försiggått inomhus. Under sådana förhållanden ligger det nära till hands att översätta *haugr* med 'avskrädeshög' eller 'askhög'.

---

[1] Müllenhoff DA V s. 132.

[2] Axel Olrik Danske Studier 1909 sidd. 4 f. Uttrycket *sitia á haugi*, diskuteras även på följande ställen. Bj. M. Ólsen Tímarit XV s. 50, XVI sidd. 72 f. F. Jónsson Tímarit XVI s. 24 noten och Litt. Hist. I (1894) s. 11 not 1.

[3] Olrik a. st. s. 5 not 1. F. Jónsson Völu-spá s. 48 säger om Vsp 42: '»Hyrde» må opfattes i bogstavelig forstand, ligesom i Skírnismål, hvor en hyrde også sidder på en höj —'.

[4] Axel Kock Ark. XXVII s. 112.

[5] Uno Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 27 f. Jfr Eddastudier I s. 20.

I Eyrbyggia saga[1] omtalas en *ǫskuhaugr*. Strax därefter säges *undir hauginn* och ett gott stycke längre fram *undir haugnum*. Där situationen i det hela var given, kunde en askhög sålunda helt kort benämnas *haugrinn*. Den askhög, som omtalas i Eyrbyggia, befann sig utomhus. Men även inomhus uppstaplades askhögar. I Suarfdøla saga heter det[2]: *hann lá milli setstokka sem hann var lángr til; öskuhaugr var á aðra hönd hönum, en eldr á aðra hönd* — —.

Att den askhög, som fanns inomhus, utgjorde en omtyckt sittplats, framgår av Vgl I s. 30 (Arfþær bolkær 19): *Farr annær broþer køpfærþum ok annar hemæ i asku sitær* . . . . Trots sådana uttryck som 'askunge' och 'Aschenbrödel' behöver man icke antaga, att platsen på askhögen var föraktad. Emedan askungen var obetydlig, fick hon icke gå till bys med de äldre systrarna, men då hon en gång stannade hemma, var platsen på askhögen helt naturlig och behöver ingalunda från början ha ansetts draga med sig någon ytterligare skymf. Uttrycket *hemæ i asku sitær* i Vgl I innebär icke någon förebråelse. Att bo i hemmet och sitta på askhögen var samma sak.

Askhögen var eftersökt, emedan den var mjuk och varm[3], delvis väl också, emedan det är bekvämt att sitta på en upphöjning. Men i Vsp 42 har herdens plats på en hög en alldeles särskild betydelse. Han schamanerade och måste såsom schaman intaga en förnämligare plats än tältets övriga invånare. Axel Olrik[4] har påpekat, att sejdkvinnorna plägade sätta sig 'på en træforhöjning, båren af stolper, en *sejðhjallr*'. Att sejden var ett slags schamanism har förut framhållits av Ivar Lindquist.[5]

En ganska klar föreställning om innebörden av Vsp 42 och 43 få vi genom att läsa Kai Donners[6] beskrivning

---

[1] Hugo Gering Eyrbyggia saga. Halle 1897 sidd. 71 f. Kap. XX: 10—12.

[2] Íslendínga sögur II. Kaupmannahöfn 1830. S. 116.

[3] Djuren samla sig gärna kring avskrädes- och askhögarna — kring de förra för matresternas, kring de senare för värmens skull. Därför satt Þrymr (i Þrk 5) på en hög och pysslade om hundar och hästar. Även för människorna betydde värme och bekvämlighet mera än snygghet. Detta framgår med all önskvärd tydlighet av ordet *dyngia*. Se Valtýr Guðmundsson Privatboligen etc. København 1889. S. 245. Fritzner I sidd. 276 f.

[4] Axel Olrik Danske Studier 1909 s. 5.

[5] Ivar Lindquist Galdrar s. 178. Göteborg 1923.

[6] Kai Donner Bland Samojeder i Sibirien. Helsingfors 1915. Sidd. 128 f.

av schamanernas beteende. Donner säger: 'När det hela skall börja, låter man brasan slockna i jurten, schamanen bereder åt sig plats vid baksidan av boningen mitt emot dörren, sätter sig på en speciell renhud, och åskådarna lägga sig i en krets omkring honom. När en fullständig och förväntansfull tystnad inträtt, fattar han stående framför elden sin trumma, sätter sig ned, lutar sig emot instrumentet och börjar genom högljudda gäspningar visa, att han skall somna bort från denna värld. — — — — När han vaknar på nytt är han som förändrad — — — —. Till att börja med trummar han helt sakta och gnolar på melodier utan egentliga ord, eller också inflickar han ord ur något för åhöraren obegripligt språk. Han viskar, så det ekar i trumman, han visslar och gäspar och stånkar. Man hör olika slag av djur springa längs trummans sida, och deras läten genljuda överallt. På detta sätt kallar han till sig alla sina medhjälpare, andar och djur från luften och underjorden. — — — — Schamanen beskriver — — — sin färd till andarnas boningar — — —.'

S. 127 säges, att schamanen i några trakter förtär rusgivande flugsvampar för att lättare kunna försätta sig i trance.

De likheter jag trott mig finna mellan Donners skildring av schamaneringen och Vsp 42—43 äro följande:

1. Schamanen sitter på en förnämlig plats, utmärkt med en renhud, och åskådarna ligga. Han sticker sålunda upp över omgivningen, och detta gör även Eggþér, som sitter *á haugi*. Denna hans placering på en *haugr* utgör ett förstadium till det senare införda bruket att bedriva sejden på en *seiðhiallr*.

2. Likasom schamanen låter trumman ljuda, så trakterar Eggþér sin harpa.

3. Eggþér kallas *glaðr*, emedan han berusat sig, likasom många schamaner göra det.

4. Likasom schamanens omgivning hör läten av olika djur genljuda överallt, så gala kring Eggþér en skara av tuppar.

5. Likasom schamanen kallar till sig andar och djur från luften och underjorden samt beskriver sin färd till andarnas boningar, så gör Eggþér i andanom besök både *at Herjafǫðrs*, där *Gullinkambi* väcker folket, och *fyr iǫrð neðan*, där en annan tupp gal. Likasom en var av de nio världarna hade sitt eget världsträd[1], så hade de alla också sin egen tupp.

Det bästa beviset för, att här verkligen är fråga om schamanering, utgöres av uppgiften om, att en tupp *Fialarr* gal

[1] Se Eddastudier I sidd. 48 f.

över Eggþér *í galgviði*. Jag har nyss[1] påpekat, att Altai-tatarerna och burjaterna, förrän schamaneringen börjar, uppställa grönskande träd i sina tält och att dessa träd föreställa världsträdet. Hos nordborna ansågs världsträdet hysa en tupp, som i Fiǫlsuinnsmǫl kallas *Viðofnir*[2]. Världsträdet kallas *galgviðr*, emedan det var en stång, på vilken himlatältet hängde. En *galgi* kunde uppbära också annat än människor. Mht. *galge* m. betydde bl. a. 'Gestell über einem Schöpfbrunnen zum Heraufziehen des Eimers'.[3] För att förstå uttrycket *í galgviði* behöva vi sålunda icke med Bugge[4] hänvisa till myten om Óðinn i galgen (Hǫvamǫl 139), om vilken inga antydningar finnas i Vsp.

Då läsningen *í galgviði* visat sig giva god mening, är det icke av någon större vikt att utfundera, om även läsarten *í gaglviði* kan göras begriplig. Litteraturen i denna fråga finnes till största delen sammanställd hos Axel Kock[5], som översätter *gaglviðr* med 'porsskog'. Se dessutom Viktor Rydberg[6], E. H. Meyer[7], Emmy Sachs[8] och S. Nordal[9]. Jag skall f. ö. strax återkomma till denna fråga.

Likheten mellan Eggþér och schamanerna kan ådagaläggas även på annat sätt än jag hittills gjort det.

Jag har redan nämnt, att *galgviðr* i Vsp 42 motsvarar den björk, som hos burjaterna uppställes i mitten av tältet och föreställer världsträdet. När den burjatiske schamanen företager sin himmelsfärd, klättrande uppför björkens stam, bär han ett svärd i handen[10]. *Eggþér* betyder som bekant 'svärdstjänare'. Då Eggþér kallas *hirðir*, sammanhänger detta därmed, att schamanen hos jakuterna anses leda ett offerdjur till himmeln[11]. Hos burjaterna bindes ett offerdjur vid en björk, när schamaneringen skall försiggå.[12]

---

1 Ovan s. 97.
2 Sophus Bugge NFkv s. 390.
3 Fick-Torp Wortschatz s. 131.
4 Sophus Bugge a. st.
5 Axel Kock Ark. XXVII sidd. 110—114.
6 Viktor Rydberg Undersökningar i germanisk mythologi I s. 169. Stockholm—Göteborg 1886.
7 E. H. Meyer Völuspa s. 176.
8 Emmy Sachs Wörter und Sachen VI sidd. 141—143.
9 S. Nordal Völuspá s. 83.
10 Uno Holmberg Der Baum des Lebens s. 142: 10—11.
11 Holmberg a. st. sidd. 143—144. Märk särskilt s. 144: 12. 'Dieses Seil symbolisiert - - den Weg, den der Schamane hinter den Vögeln zum Himmel fliegt, wobei er das Opfertier vor sich her treibt.'
12 Holmberg a. st. s. 142: 15.

Tuppen *Fialarr*, som enligt Vsp 42 sitter *í galgviði*, och de tuppar, som omtalas i Vsp 43, hava uppenbarligen också sina motsvarigheter i de schamanerande asiaternas folktro. Holmbergs beskrivning av jakuternas tillvägagående, då offerdjuret ledes upp i himmeln [1] innehåller bl. a. följande uppgift: 'Für diese Zeremonie wurden Hölzer in einer Reihe aufgestellt, von denen das erste ein gewöhnlicher Pfahl zum Anbinden des Opfertieres war, dann folgten drei dünnere Säulen, auf deren Spitze drei hölzerne Vogelfiguren gesetzt waren: zuerst der zweiköpfige Mythenvogel, dann ein Polartaucher oder ein Rabe und schliesslich ein Kuckuck . . .' Om schamanens himmelsfärd hos dolganerna heter det: [2] 'An jedem Rastorte oder in jeder Himmelsschicht scheint nach den Dolganen ein Dämon in Vogelgestalt zu wohnen, wie das beigefügte Bild (Fig. 50), dessen in einer Reihe aufgestellte Hölzer die neun Sphären symbolisieren, zeigt.'

I Vsp 42 och 43 talas endast om tuppar, icke om några andra fåglar. Men då jakuterna på de stolpar, som ange schamanens och offerdjurets väg till himmeln, uppspeta fåglar av olika arter, är det tänkbart, att läsningen *í gaglviði* (**R**) finner sin förklaring i ett bruk att använda en gås för att utmärka någon av de stationer, som schamanen hade att passera på sin himmelsfärd. Mot detta förslag kan icke invändas, att man ifråga om dolganernas stolpar snarast väntar uttrycket *á gaglviði.* [3] Ty dels symboliserade dessa stolpar helt säkert verkliga träd, dels är prepositionen *í* fullt på sin plats i varianten *í galgviði.* Här är det obetingat fråga om det lummiga världsträdet och dess lummiga ställföreträdare. [4] Fåglar, som tagit plats på en gren av ett växande träd, kunna sägas sitta *í viði.* Jfr *hann sa þa einn ſkornna ſ vidum uppe* [5] och *hvárt munu ſoglar nokkvorir sitja í trènu yfir mèr?* [6]

I Corpvs poeticvm [7] nämnes bruket av harpan som ett bevis för Vsps västliga (d. v. s. britanniska) ursprung. Detta påstående synes mig icke befogat. Jag påminner om de kända

---

1 Holmberg a. st. sidd. 143 f.
2 Holmberg a. st. s. 145.
3 Jfr Kock Ark. XXVII s. 112 contra Detter-Heinzel, vilka uppfattat *gaglviðr* som betydande 'hanebjälke'.
4 Se ovan s. 97 med not 5.
5 Flat. II s. 169.
6 Sn. E. I s. 148.
7 G. Vigfusson and F. York Powell Corpvs poeticvm boreale I s. LXVII.

versraderna hos Venantius Fortunatus:[1] *Romanusque lyra plaudat tibi, Barbarus harpa, Græcus achilliacha, chrotta Britanna canat.*

De 'barbarer', som använde harpan, voro säkerligen kontinentalgermanerna. Venantius levde mellan åren 530 och 609. Det är sålunda på intet sätt osannolikt, att harpan varit känd i trakten av Hedeby på 900-talet. Jag anser mig böra stryka under detta, emedan harpan betecknats som en sällsynt företeelse i den nordiska litteraturen.[2]

Det ligger stor vikt på att undersöka, om översättningen *sló hǫrpu* 'slog på harpan' har ett fast sakligt underlag, emedan denna översättning ingalunda är den enda formellt möjliga. Hans Sperber[3] har visat, att det på Gottland förekommit ett åkerbruksredskap med namnet *harpa.* Detta redskap synes hava framgått ur ett ännu ålderdomligare sådant (beskrivet av Hyltén-Cavallius och Grotenfelt) bestående av en stam med en eller flere vid rotändan kvarsittande kviststumpar. En stam med en kviststump var också den första med krycka försedda herdestaven, en stam med flere kviststumpar vid tjockändan var den första spikklubba, med vilken herden försvarade sin hjord mot rovdjuren. Sådana herdestavar eller klubbor voro mycket användbara för den, som satt på en avskrädeshög och sökte fram matrester. De två första halvverserna i Vsp 42 kunna därför mycket väl översättas: 'Han satt där på avskrädeshögen och hackade med sin stav.' Konstruktionen med en instrumental dativ men utan ackusativobjekt är densamma som i Vǫlundarkuiða 20: *sat ... ok sló hamri.*

Jag har en tid verkligen varit benägen att översätta Vsp 42: 1—2 på detta sätt, men jag har övergivit denna tanke, sedan jag funnit, att den vedertagna uppfattningen av orden *sló hǫrpu* är sakligt rimlig och på ett ypperligt sätt fogar sig i den helhetsbild av stroferna 42 och 43, som jag ovan sökt giva.

---

[1] Citerade efter O. Andersson Stråkharpan. Helsingfors 1923. S. 222.

[2] F. Jónsson Ark. XXV sidd. 93—95. Jag har icke tagit kännedom om samme författares arbete 'Das Harfenspiel des Nordens in der alten Zeit', som finnes omnämnt i Ark. XXVI s. 323.

[3] Hans Sperber Wörter und Sachen III sidd. 68 ff. Jfr Wörter und Sachen VI sidd. 49 f.

Vsp 46—47.

Enligt **R**:	*Leıca mımſ ſẏnır*	*eɴ mıolvðr kynꝺız*
	at en gālla[1]	*gıallar hornı*
	hatt blęs heımꝺallr	*horn er aloptı*
	męlır oðıɴ	*vıð mımſ hꜷſvþ*
	ymr ıþ alꝺna tre	*eɴ ıótvɴ loſnár*
	ſcelfr yɢꝺraſılſ	*aſcr ſtanꝺanꝺı.*
Enligt **H**:	*Leika Mims synir*	*en miǫtvðr kyndiz*
	at hinu gamla	*Giallar horni*
	haatt blæss Heimdallr	*horn er aa lopti*
	meler Oðinn	*við Mims hǫfut.*
	Skelfr Yggdrasils	*askr standandi*
	ymr hið alldna tre	*enn iǫtunn losnar*
	hræðaz allir	*a helvegvm*
	aaðr Surtar þann	*sevi of gleypir.*
Enligt **r**[2]:	*Hátt blæss Heimdallr*	*horn er á lopti*
	mey Óðinn	*við Míms höfut;*
	skelfr Ygdrasils	*askr standandi,*
	ymr it alna trè,	*en jötunn losnar.*
Enligt **W**:	*Haatt blæss Hæimdallr*	*horn er a lopti*
	mæler Oðinn	*uið Míms hofut.*
	skelfr Yggdrasils	*askr standandi*
	ymr eð alldna tre	*enn iotunn losnar.*
Enligt **U**:	*hátt bles heimdallr*	*horn er a lopti.*
	mælir oþinn	*við mimis hꜷfvþ.*
	skelfr ygdrasils	*askr standandi*
	ymr it alna tre	*æsir erv a þingi.*
Enligt **T**:	*hatt bles heimdallr*	*horn er a lopti,*
	nie oþin	*vid mimis hofut*
	scelfr ygdrasils	*ascr standandi*
	ymr it alldna tre	*en jotun losnar.*

Då man jämför *kyndiz* med presensformerna *leika, blǽss, mǽlir* etc., synes det ofrånkomligt, att *kyndiz* också är en presens-

---

[1] I likhet med Bj. M. Ólsen Ark. XXX s. 136 not 1, anser jag, att handskriften visar ett nasalstreck, som står delvis över *g* men till största delen över det första *a* i *galla*.

[2] Sn. E. I s. 192. Några varianter, som förekomma i **H** och **756**, meddelas icke här.

form.[1] Vidare är det önskvärt, att *kyndiz* hänföres till verbet *kynda* 'tända' — det enda kända verb, av vilket en sådan presensform kan bildas. Grundtvigs försök[2] att tolka *kyndiz* som pret. av *kynnask* (eller fel för *kynnisk*) och Bugges[3] liknande försök (med annan översättning) behöva icke ens diskuteras. Bugge har själv senare[4] frångått denna tanke och konstruerar ett eljes obelagt verbum *kynda* 'göra bekant', en Vernersk växelform[5] till *kynna*, som har den nämnda betydelsen. Men detta är en nödfallsutväg, mot vilken protester med rätta höjts av Bj. M. Ólsen[6] och S. Nordal[7].

Till verbet *kynda* 'tända' har formen *kyndiz* hänförts av gammalt[8]. Med rätta säger Bj. M. Ólsen:[9] 'I v. 46: 2 må *kyndisk* tages i sin naturlige og sædvanlige betydning »antændes» .... Og subjektet til *kyndisk*, *miǫtuðr*, må være en betegnelse for verdensasken[10] .... prædikatet *kyndisk* forlanger som subjekt noget, der kan brænde; i den av Müllenhoff[11] antagne uegentlige betydning »anbrechen», »eintreten» er *kyndask* ellers ikke påvist. Derimod passer alt fortrinlig, hvis *mjǫtuðr* er en betegnelse for verdensasken; som træ er den netop let udsat for at komme i brand.'

Här har Bj. M. Ólsen emellertid fått en motståndare i S. Nordal, som säger:[12] Það er heimildarlaust að skýra *mjötuðr* (sem er kunnugt og fullskilið orð) = mjötviðr. Og *kyndask* er altaf um eldinn, aldrei um hlutinn, sem kveikt er í.'

Att *miǫtuðr* är = världsträdet, tror jag mig ha visat redan i Eddastudier I. Den omständigheten, att det finnes ett *miǫtuðr* med annan betydelse, utgör intet hinder för att, där sammanhanget så kräver, härleda *miǫtuðr* ur *miǫtviðr*. Det är

---

[1] Bj. M. Ólsen Ark. XXX s. 139.

[2] Svend Grundtvig Sæmundar Edda. København [1868 och] 1874. S. 189.

[3] Sophus Bugge NFkv sidd. 390 f.

[4] Sophus Bugge Studier I s. 494 noten.

[5] Enligt Müllenhoff DA V s. 144 har Gislason (Frump. s. 206) tänkt sig *-nd-* som en ovanlig skrivning för *-nn-*.

[6] Bj. M. Ólsen Ark. XXX s. 139.

[7] S. Nordal Völuspá s. 87.

[8] Edda Sæmundar hins fróða III. Havniæ 1828. S. 46: *centralis arbor accenditur.*

[9] Bj. M. Ólsen a. st. sidd. 139 f.

[10] Jfr *centralis arbor* ovan not 8. Vid förklaringen av *miǫtuðr* = 'världsträdet' följer jag icke Bj. M. Ólsen. Se Eddastudier I sidd 37 f.

[11] Müllenhoff DA V sidd. 144 f. E. H. Meyer Völuspa s. 189 tror, att *miǫtuðr kyndisk* betyder 'der Helland wird entzündet, leuchtet.'

[12] S. Nordal Völuspá s. 88.

gott om homofona ord med olika härledning. Icke bättre står det till med Nordals andra invändning mot Bj. M. Ólsen. Jag förmodar, att densamma grundar sig på Nordals kännedom om det nyisländska språkbruket. Men även Bj. M. Ólsen kunde ju nyisländska, och han säger utan tvekan, att den naturliga och vanliga betydelsen hos *kyndisk* är 'antændes' och att detta predikat förutsätter som subjekt namnet på ett föremål, som kan brinna.

Det nyisländska språkbruket är i ingen händelse avgörande för oss, och de fisl. beläggen för *kynda* ge Bj. M. Ólsen rätt. När man vid sidan av varandra finner sådana uttryck som *kynda vita* och *skióta eldi í vita*[1], torde man svårligen kunna göra gällande, att *viti* i det förra fallet betyder 'signaleld', i det senare fallet 'vedstapel ämnad till vårdkase', utan man får nog sätta likhetstecken mellan *kynda* och *skióta eldi í*. Om en betydelseskillnad en gång funnits, kan den knappast hava upprätthållits i längden. Belysande för betydelsen av *kynda* är också ett citat ur Flat.[2], som lyder: *Hann kyndir ofnn brennanda* 'han eldar upp ugnen, så att den blir glödande'. Då *kynda* kunde hava andra ord än 'eld' som objekt, är det klart, att *kyndask* kunde hava andra ord än 'eld' som subjekt.

Mot antagandet, att *kyndisk* i Vsp 46 betyder 'antändes', har anförts, att trädet icke brinner. Detta påstående har med eftertryck framställts av Grundtvig[3] och har sedan upprepats av andra[4], men synes mig alldeles obefogat. Det säges uttryckligen, att det antända världsträdet skälver men står upprätt, ända till dess att Surts släkting (d. v. s. elden) uppslukar det.[5] Müllenhoffs[6] läsning *hleypir* i st. f. *gleypir* är fullständigt godtycklig.

Den tvekan att översätta *miǫtuðr kyndiz* med 'världsträdet antändes', som möter oss på flere håll, har väl ytterst berott på, att man ej anträffat någon uppgift om eldens källa. Men uppgiften finnes, blott man översätter verbet *leika* riktigt.

Vid alla tidigare tolkningsförsök har man hållit sig till de betydelser hos verbet *leika*, som äro kända från det västnordiska

---

[1] Fritzner III s. 973 under *viti* m.
[2] Flat. I s. 416.
[3] Svend Grundtvig Sæmundar Edda 1874. S. 189.
[4] Th. Möbius Ztschr. f. d. Phil. I s. 411. Erik Brate Sämunds Edda s. 291. S. Nordal Völuspá s. 88.
[5] Bj. M. Ólsen Ark. XXX sidd. 136—138 (med not 2) och sidd. 142 f.
[6] Müllenhoff DA V s. 147.

språkområdet, men man har också råkat in i en labyrint av svårigheter. Jag hänvisar bl. a. till den villrådighet, som avspeglar sig hos F. Jónsson i hans Völu-spá[1]. Men ett ljus går upp, så snart man lägger märke till en betydelse, som nsv. *leka* haft i västgötadialekten. Sven Hof[2] skriver: '*Leka,* Sv. *koka,* coqvere. De zytho coqvendo dicitur, cum alioqvin Suethice ludere notet.'

Tillägget, att *leka* begagnas 'de zytho coqvendo' visar, att den lämpligaste översättningen skulle varit 'brygga', icke 'koka'.

Míms synir leika kan alltså hava betytt 'Míms söner brygga'. Detta uttalande ställer jag i samband med en i Sverge, Danmark och Tyskland allmänt spridd folktro, enligt vilken trollfolket säges 'brygga' eller 'elda', när ångor stiga upp ur jorden.[3]

Mímisbrunnr och världsträdet *miǫtuðr* hade mångenstädes på jorden sin motsvarighet i en källa, skuggad av ett träd. Både källan och trädet voro föremål för dyrkan. När ångor stego upp ur källan, sade man givetvis, att det var källans ägare eller dennes husfolk, som ställde till brygd. Som känt hava eldsvådor ofta uppkommit genom ovarsamt hanterande av elden vid brygd. Det låg då nära till hands att föra följande resonemang. Även Mímis familj plägar brygga. När världsträdet, som står över *Mímisbrunnr,* en gång fattar eld, så har elden uppkommit därigenom, att Mímis familj begått någon oförsiktighet, när de berett det mjöd, som utgjorde Mímis dagliga dryck (Vsp 29: 5—6).

Den översättning av *Leika Míms synir,* som jag här givit, står eller faller med Sven Hofs uppgift om betydelsen av västg. *leka.* Det finnes emellertid ingen anledning att betvivla uppgiftens riktighet. Betydelseutvecklingen har uppenbarligen varit följande:

1. 'röra sig hastigt'. Om denna grundbetydelse för *leika* se Alf Torp[4].

2. 'sjuda'. Denna betydelse är belagd. Jag citerar följande uppgift:[5] '**Aa Leike** (at Leege) Foruden at dette Ord beholder

---

[1] F. Jónsson Völu-spá s. 49.

[2] Sven Hof Dialectvs vestrogothica. Stockholmiæ 1772. S. 190.

[3] Se Hyltén-Cavallius Wärend och Wirdarne I sidd. 15, 30 och 255, II s. 11. Feilberg Ordbog over jyske Almuesmål II s. 615 art. *mosekone.*

[4] Alf Torp Nynorsk etymologisk ordbok. Kristiania 1919. S. 371.

[5] Professor Knud Leems Norske Maalsamlingar fraa 1740-aari. Utgjevne for Kjeldeskriftfondet ved Torleiv Hannaas. Kristiania 1923. S. 115.

sin egentlige Bemærkelse, betyder det og efter een del Stæders Talemaade At Syde. Ordet bruuges om een Brygge-Kjedel. Naar vandet eller Øllet i een Brygge-kiedel syder, siger de, at *Kielen leiker.*'

3. 'Koka' eller 'brygga'. Övergången från betydelsen 2 till betydelsen 3 kan icke betecknas som osannolik. Svenskans *koka* och tyskans *sieden* förena den intransitiva och den transitiva betydelsen. Exx. 'vattnet kokar' ~ 'kokt kött', 'siedendes Wasser' ~ 'gesottene Eier'. Fgottl. **siaupa* är belagt med transitiv betydelse (*supu* i G. S. s. 64: 2 i min utgåva).

Det är anmärkningsvärt, att *leike* enligt L e e m framför allt säges om vätskan i en b r y g g kittel. Vägen till betydelsen 'brygga' är således mycket väl banad.

Halvverserna 4—6 erbjuda uttolkaren ett försåt, som blivit ödesdigert redan för Snorre. Det ligger ytterst nära till hands att sammanställa *horn* i 6 med *Giallarhorni* i 4 och att tolka de mellanliggande orden *Hǫtt blǽss Heimdallr* så, som om Heimdallr blåste i ett horn. För oss, som sett, att Heimdallr betyder 'världsträdet', måste naturligtvis den första uppgiften bliva att efterse, om denna uppfattning av 46: 5 är tvingande. I själva verket är den det ingalunda. Verbet *blása* betyder icke endast 'blåsa trumpet' utan också 'flåsa', 'stöna'. *Hǫtt blǽss Heimdallr* betyder precis detsamma som i *ymr it aldna tré.* Det är tydligt, att skalden här gjort bruk av en viss parallellism i framställningen. Ett annat belägg för denna parallellism utgör halvversen *horn er á lopti* sammanställd med *askr standandi.* Med orden *horn er á lopti* (och med participet *standandi*) utsäges, att trädtoppen fortfarande står i vädret, fastän trädet brinner. Användningen av *horn* som beteckning för trädtoppen är icke svår att förstå, då man vet, att världspelaren ansågs bära en spik i toppen [1]. Jag håller närmast fast vid denna förklaring av ordet *horn* i 46: 6. Men det är kanske icke ur vägen att därjämte hänvisa till följande omständigheter.

Hos Otfried kallas toppen på Kristi kors *thes krûces horn* [2]. Jag tror dock icke, att denna användning av *horn* är äkta germansk. Den återgår sannolikt till en latinsk förebild. På latin kallades de fyra korsarmarna *quattuor cornua crucis* [3].

Viktigare är, att *Maylmen-radien* (= världspelaren) hade en dubbelgångare, som kallades *Tjorve-radien,* vilket uttytts

---

[1] Se Eddastudier I sidd. 15 ff.
[2] S o p h u s B u g g e Studier I s. 445. E. H. M e y e r Völuspa s. 49.
[3] Se E. H. M e y e r Völuspa s. 119. Denna terminologi är belagd hos den helige Bernhard men kan givetvis vara mycket äldre.

som 'hornhärskaren'.[1] Emellertid synes förleden i detta namn vara dunkel,[2] varför det torde vara säkrast att t. v. lämna *Tjorve-radien* ur räkningen. Snarare kunde man då hänvisa till den omständigheten, att Heimdallr var ett slags stolpgud, till vilken man troligen offrade vädurar, varvid bl. a. hornen uppsattes på toppen av stolpen[3].

Vid den tolkning av *horn* i 46: 6, som jag givit (*horn* = 'nordspiken' i toppen av världsträdet), bortfaller varje frestelse att sammanställa detta *horn* med *Giallarhorn* i 46: 3. Att denna sammanställning aldrig bort betraktas som ett tvång, har för länge sedan påpekats av Schück[4]. Vidare har Schück med full rätt framhållit, att förleden i *Giallarhorn* bör vara identisk med *Giǫll* f. 'den flod som omslöt Hel' och med förleden i *Giallarbrú* 'den bro som ledde över *Giǫll* till Hel'.[5] Däremot tror jag icke, att Schück träffat det rätta, då han tolkar *Giallarhorn* som 'ett horn med floden Giǫlls vatten'. Från denna felaktiga utgångspunkt (s. 130) kommer Schück emellertid (s. 137) till den riktiga slutsatsen, att *Giallarhorn* = *Mimisbrunnr*.

Eftersom världsträdet antändes, då Míms söner anställa brygd under *Mimisbrunnr*, är det naturligt, att elden bryter ut vid denna samma brunn. Med orden *at Giallarhorni* anges å andra sidan den punkt, där antändningen sker. Slutsatsen är enkel och lyder *Mimis brunnr* = *Giallarhorn*. Denna slutsats vinner omedelbar bekräftelse, om vi läsa texten i Snorra-Eddan enligt **U**[6], där det heter: *ok heitir sa mimir er a brvnninn. hann er fvllr af visendvm fyrir þvi at hann dreckr or brunninvm or giallar horni.* Användningen av prep. *or* framför *brunninvm* och framför *giallar horni* visar, att författaren tänkt sig ett likhetstecken mellan de båda uttrycken. Hade han tänkt sig *Giallarhorn* som ett dryckeskärl, skulle han ha skrivit *af Giallarhorni*. De skrivare, som gjort sig skyldiga till missförståndet att tänka sig *Giallarhorn* som ett kärl, använda i själva verket prep. *af*, vilket framgår av följande citat[7].

---

[1] Se N. E. Hammarstedt Festskrift till Feilberg s. 514.

[2] Holmberg Der Baum des Lebens s. 17 med not 2.

[3] Jfr Eddastudier I sidd. 20 f., där jag hänvisar till viktiga uppgifter av Hammarstedt.

[4] Henrik Schück Studier I sidd. 128 f.

[5] Sn. E. I s. 178. I detta sammanhang spelar det ingen roll, att Snorre även omtalar en klippa med namnet *Giǫll*. Sn. E. I s. 112.

[6] Sn. E. II sidd. 261 f. Med **U** överensstämmer **H** måhända. Se Sn. E. I s. 69 not 14, där dock läsarten i **U** är oriktigt angiven.

[7] Se ock Fritzner I s. 263: *drekka af*.

r[1] :· · *or brunninum af horninu Gjallarhorni.*
W: · · *or brunninum af horninu Giallar horni.*
T: · · *af brunninom af hornino giall*ar *horni.*

En fråga återstår ännu för mig att besvara. Huru har *Mímisbrunnr* fått det alternerande namnet *Giallarhorn?* Jag tänker mig saken på följande sätt. Vi veta, att horisontalt gående, starkt avsmalnande utlöpare från ett vattendrag kallas *horn*. På Island finnas två gårdar med namnet *Vatnshorn.*[2] De ligga vid ändan av var sin sjö, den ena vid ändan av det spolformiga *Skorradalsvatn*, den andra vid ändan av sjön *Vatn*. Dessa belägg från isländskt område torde förslå, men det kan ytterligare påpekas, att *Gyllene hornet* är namnet på den vik av Bosporen, som skjuter in i Konstantinopel. En flod smalnar, ju mera vi närma oss dess källa, och flodens sista utlöpare är själva källan, som därför kan kallas flodens 'horn'. *Mímisbrunnr* var floden *Giǫlls* källa, alltså *Giallar horn.*

Med ledning av det ovan sagda vågar jag påstå:

1. att uppgiften om ett dryckeskärl *Giallarhorn* saknas i två handskrifter av Snorra-Eddan (**U** och kanske **H**) och säkerligen icke härstammar från Snorre själv.

2. att föreställningen om en domsbasun *Giallarhorn*, trakterad av Heimdallr, visserligen obestridligen anträffas hos Snorre[3] men beror på en feltolkning av Vsp 46. Det låg så mycket närmare till hands att utrusta Heimdallr med ett signalhorn, som han på andra grunder kallades *vǫrðr goða* och uppfattades som ägare av den bro, som leder till himmelen.[4]

Då jag uppställer tesen 2, har jag icke förbisett, att Vsp 27: 1—2 *Veit hón Heimdalar hlióð um folgit* stundom tolkats så som om *hlióð* betydde 'horn'. Redan Müllenhoff[5] ger denna översättning, och den försvaras av Neckel.[6] Men som bekant hava även andra tolkningar givits[7], och Müllenhoffs tolkning kan under inga omständigheter anses vara säker.

Jag har underlåtit att diskutera det attribut, som i Vsp

---

[1] Sn. E. I s. 68.

[2] Kr. Kålund Historisk-Topografisk Beskrivelse af Island I s. 309 och kartan före s. 287 samt I s. 464 jämte kartan före s. 395.

[3] Sn. E. I sidd. 100 och 190.

[4] Se ovan sidd. 54 f.

[5] Müllenhoff DA V s. 77.

[6] Gustav Neckel Beiträge zur Eddaforschung. Dortmund 1908. S. 335.

[7] Se uppgifterna hos Brate Sämunds Edda s. 286.

46: 3 tilldelas Giallarhornet. I likhet med Bj. M. Ólsen[1] anser jag läsningen *galla* för ostyrkt. Men skrivningen med *ll* i **R** går ej väl ihop med *gamla* i **H**, och varken om källor eller om horn säger man ofta, att de äro gamla. Jag misstänker, att tolkningen av denna adjektivform måste sökas på helt nya vägar, men har icke funnit någon enkel och i allo tillfredsställande förklaring.

Vsp 50: 5—7.

Enligt **R**:	*ormr knýr vɴir* *flıtr naı nef fǫlr*	*eɴ arı hlaccar*
Enligt **H**:	*ormr knyr unnir* *slitr nai niðfǫlr*	*enn ari hlakkar*
Enligt **r**[2]:	*ormr kyʀᴜɴɪʀ,* *slítr nái niðfölr;*	*örn mun hlakka*
Enligt **W**:	*ormr knyr unner* *slitr naí niðfolr*	*enn ari hlakkar*
Enligt **T**:	*Ormr knyr unnir* *slitr nai nidfaulr*	*aurn mon hlacka*

I Eddastudier I s. 28 har jag nämnt, att professor Holmberg påpekat, huru allmän den föreställningen är, att en örn sitter i världsträdets topp, och denna örn finnes tydligt skulpterad på dolganernas bilder av himmeln, som uppbäres av världsträdet[3]. Då det i Vsp 50 talas om en örn, är man naturligtvis benägen att ställa den i samband med världsträdet, vars undergång skildras i Vsp 47. Den orm, som också omtalas i Vsp 50, gör sammanställningen blott så mycket tacknämligare.

Den rätta uppfattningen av Vsp 50 underlättas mycket vid genomläsningen av Holmbergs uppgifter om besläktade föreställningar hos vissa österländska folk. Det heter hos Holmberg[4]:

'Auch der *Adler*, welcher nach dem Grimnismal auf Ygg-

---

[1] Se s. 103 not 1.
[2] Sn. E. I s. 194.
[3] Eddastudier I fig. III.
[4] Holmberg Der Baum des Lebens sidd. 67 f. Kursiveringarna äro gjorda av H. P.

drasill sitzt, steht mit dem (läs: den) asiatischen Lebensbaum-Vorstellungen, wenngleich in der Bibel nichts darüber verlautet, in Verbindung. Das Pendant zu der Schlange *Níðhǫggr* wird zwar in der Genesis angetroffen, ebenso wie in den Legenden über Seths Fahrt ins Paradies, aber, wie bekannt, ist sie auch in anderen asiatischen Sagen allgemein. So erzählen z. B. die Kalmücken, wie ein *Drache* in dem am Fusse des Zambu-Baumes befindlichen *Meere* auf die herabfallenden Blätter des Lebensbaumes lauert. In den burjatischen Dichtungen wird gesagt, die *Schlange* Abyrga wohne in dem am Fusse des Baumes befindlichen Milch*see*. In gewissen mittelasiatischen Erzählungen schlingt sich Abyrga um den Baum selbst, während sie der in der Baumkrone wohnende *Adler* Garide bedrängt und mit dem Schnabel auf sie einhaut. Dieser Garide, *durch dessen rasenden Flug das Gewitter entsteht*, ist, wie schon der Name zeigt, der Garuḍa der Inder. Auch in anderen Sagen und Kunstwerken, welche den Mittelpunkt der Erdscheibe, den Berg oder Nabel schildern, sehen wir oft diese zwei Wesen, von denen die *Schlange* sicher Vertreterin und Hüterin der in den Tiefen der Erde verborgenen Kräfte und der *Adler* wieder das Sinnbild höchster Himmelsgewalt ist'.

Denna skildring erbjuder anmärkningsvärda likheter med uppgifterna i Vsp 50, i synnerhet om dessa jämföras med Vafþrúðnismǫl 37:

Hrǽsuelgr heitir, er sitr á himins enda
iǫtunn í arnar ham;
af hans vǽngiom kueða vind koma
alla menn yfir.

I Eddastudier I s. 18 har jag framställt den åsikten, att nordborna med *himins endi(r)* ej kunna hava menat någonting annat än himlapolen. Om detta är riktigt, måste örnen *Hrǽsuelgr* hava ansetts sitta i toppen av världsträdet, ty polstjärnan var en spik i trädets övre ända. *Hrǽsuelgr* är sålunda identisk med den örn, som Grímnismǫl placerar i världsträdets topp, och säkerligen också med den *ari*, som enligt Vsp 50 skriar, när dess viloplats, världsträdet, brunnit. Antagandet, att dessa två fåglar äro identiska, stödes icke blott därav, att de båda kallas örnar och båda sitta i världsträdets topp, utan också därav, att *Hrǽsuelgr* betyder 'likslukare' och örnen i Vsp 50 säges sönderslita lik.

Likasom den vid himmelns ända (= i världsträdets topp) sittande Hrǽsuelgr enligt Vafþr 37 framkallar vind med sina

vingslag, så framkallas enligt asiatiska traditioner oväder av örnen Garide, som har sin plats i världsträdets krona.[1]

Burjaternas orm Abyrga (som av Holmberg jämföres med *Níðhǫggr*) bor i ett hav eller en sjö, som befinner sig vid foten av världsträdet. Då förstår man också, att ormen i Vsp 50 kan sägas piska 'vågorna'.

Vsp 51: 1—3.

Enligt **R**:	*Kıoll feʀ auſtan vmlaug lyðır*	*koma mvno mvſpellz*
Enligt **H**:	*Kioll ferr austan vm lǫgh lyðer*	*koma mvnu Mvspellz*
Enligt **r**[2]:	*Kjöll ferr austan, of lög lýðir,*	*koma munu Muspells*
Enligt **W**:	*kiǫll ferr austan um log lyð*er	*koma munu Muspellz*
Enligt **T**:	*kioll fer austan um løg lyder*	*koma muno muzpelz*

Vsp 52: 1—2.

Enligt **R**:	*Surtr feʀ ſvɴan*	*meþ ſvıga lęfı*
Enligt **H**:	*Surtr ferr sunnan*	*með suiga levi*[3]
Enligt **r**[4]:	*Surtr ferr sunnan*	*með sviga leivi,*
Enligt **W**:	*Surtr ferr sunnan*	*með suiga læui*
Enligt **T**:	*Srtr fer sunnan*	med *suiga leifi,*

Trots handskrifternas enstämmighet vid angivandet av väderstrecken (*austan* i 51: 1 och *sunnan* i 52: 1) hava många utgivare och exegeter tillåtit sig textändringar, genom vilka man sökt åstadkomma mera förnuft och sammanhang i uppgifterna om dämonernas rörelser[5]. Andra forskare hava behandlat texten med större varsamhet, dock utan att kunna eller vilja göra den i allo trovärdig.[6]

---

[1] Om *Hræsuelgr* se även G. Neckel Die Überlieferungen vom Gotte Balder. S. 185 noten. v. Sydow Folkm. och folkt. VI sidd. 61 ff.

[2] Sn. E. I s. 194.

[3] Enligt Bugge *lęvi.*

[4] Sn. E. I s. 194.

[5] N. M. Petersen Ann. f. nord. Oldk. 1840—41. S. 86. Sophus Bugge NFkv s. 9. Müllenhoff DA V s. 82. Hildebrand-Gering s. 18.

[6] Se W. Braune PBB XL s. 439 med not 1, som innehåller rikliga litteraturanvisningar.

Närmast sanningen har enligt min mening Bj. M. Ólsen kommit, då han säger:[1] 'Hovedgrunden til Bugges rettelse *Heljar lýðir* for *Múspells lýðir* i v. 51 var, som vi har set, en modsigelse, som han mente at finde mellem Muspellsmændenes fremtræden i v. 51 og Surts fremtræden i v. 52. Ligesom alle tidligere forskere opfattede han v. 52 som absolut sideordnet med de to foregående vers og mente at have for sig en på tre vers fordelt fremstilling af jættehærens fremrykning i tre adskilte afdelinger, som samtidig stormer frem til angreb. Med denne opfattelse som udgangspunkt, havner man — forudsat, at Surtr er en af Muspellsmændene, hvad der ikke er nogen grund til at tvivle om — i den modsigelse, at Surtr på en gang kommer både fra øst sammen med de andre Muspellsmænd (v. 51) og i en skare for sig fra syd (v. 52).'

'Denne modsigelse svinder som dug for solen, når man har forstået, at v. 52 skildrer et senere stadium i jætternes fremrykning end v. 50—51.'

Detta Bj. M. Ólsens slående riktiga resonemang får emellertid sin fulla bekräftelse, endast om vi tänka oss, att stroferna 51 och 52 äro författade av en skald, som haft nejden kring Uppsala för ögonen. En Uppsalaskald, som skildrar världens undergång, kan i hög grad hava påverkats av berättelser om härjningar med eld och svärd, som övergått hans hembygd. En av de vägar, som mest anlitades av Uppsalanejdens fiender, var givetvis sjövägen österifrån in i Mälaren och sedan norrut mot mynningen av Fyris. Vilka åsikter man än hade om de väderstreck, i vilka dämonernas hemtrakter lågo, var man frestad till den föreställningen, att de skulle välja samma vägar som jordiska fiender, då de gingo till anfall. Múspells folk färdades därför till en början österifrån över havet. Så färdades de ett stycke på Mälaren (*of Lǫg*)[2], men snart länkade deras anförare Surtr färden mot norr (*Surtr ferr sunnan*) med Uppsala som mål.

Mot denna lokalisering av upphovet till de ifrågavarande stroferna kan icke invändas, att man i sådant fall väntar ett rent nordiskt namn på världsbranden[3], icke ett namn, som är

---

[1] Bj. M. Ólsen Ark. XXX s. 156.

[2] Jag uppfattar *Lǫgr* som nomen proprium.

[3] Att *múspell(r)* betyder 'världsundergång', 'världsbrand' torde icke kunna bestridas. Se W. Braune Muspilli, PBB XL, sidd. 425—445 (isht s. 444) samt T. E. Karsten Germanisch-Finnische Lehnwortstudien sidd. 58—63 och 240 f. En detaljanmärkning mot Karsten, framställd av Hellquist i Ark. XXXIV s. 184, berör ej de frågor, som avhandlas här.

påverkat av västgermanskan. *Múspell(r)* förklaras enklast som en från västg. till de nordiska språken inlånad form[1]. Men om jag har rätt i, att Vsp vandrat från Mälartrakten till Norge över Hedeby, så har en ursprunglig nordisk form för *Múspell(r)* lätt kunnat utbytas mot en snarlik form, lånad från västgermanskan. Dessutom och framför allt kan den västgermanska formen redan under hednisk tid hava trängt fram till Mälartrakten[2]. Braune säger om *mutspelli, muspilli:* 'Ein eigentlich christlicher terminus ist es - - nie geworden'.[3]

Vsp 52: 3—4.

Enligt **R**:	*ſcıɴ af ſverþı*	*ſol valtıfa.*
Enligt **H**:	*skinn af sverðe*	*sol valtifa*
Enligt **r**[4]:	*skinn af sverði*	*sól Valtiva;*
Enligt **W**:	*skinn af suerði*	*sol ualtiua*
Enligt **T**:	*scin af suerdi*	*Sol valtifa,*

Ovanstående rader hava jämförelsevis nyss blivit rätt utförligt behandlade av Bj. M. Ólsen[5]. Tidigare tolkningar finnas refererade hos Brate[6].

Jag önskar framställa ett helt nytt förslag till översättning, vid vilken man icke behöver operera med en så konstlad ordföljd som den Bj. M. Ólsen gör bruk av.

Jag antager, att *suerð* här betyder 'idegran' och att *sól valtiva* är en omskrivning för elden. När Surtr kommer med 'kvistens fördärv' = elden, är det naturligt, att elden lyser från den antända idegranen = världsträdet.[7] Om *suerð* = 'idegran' se Eddastudier I s. 39. Jag fasthåller vid den därstädes framlagda hypotesen, oaktat ett argument, som jag anfört mot antagandet, att *suerð* betytt 'rönn', är oriktigt. Stödd på egna erfarenheter har jag sagt, att virket av Sorbus aucuparia är skört. Emellertid har jag från mer än ett håll blivit uppmärksamgjord på, att rönnvirke är eftersökt såsom mycket hållbart. En forstman har upplyst mig om, att man måste

[1] Karsten a. st. sidd. 63 och 241.
[2] Jfr Karsten a. st. s. 241.
[3] Braune PBB XL s. 434. Jfr Hellquist Ark. XXXII s. 207.
[4] Sn. E. I s. 194.
[5] Bj. M. Ólsen Ark. XXX sidd. 152—154.
[6] Brate Sämunds Edda sidd. 291 f.
[7] Då händelserna i Vsp 51—52 äro lokaliserade i trakten av Uppsala, torde *suerð* här närmast syfta på 'det evigt grönskande trädet', som ju föreställde världsträdet.

göra skillnad mellan virket från rönnens stam och virket från kvistarna. Virket från stammen är gott.

Då jag a. st. lämnat den möjligheten öppen, att *suerð* varit ett namn både på sorbus och på taxus, inverkar det begångna misstaget icke på mina slutsatser.

Vsp 63: 1—2.

Enligt **R**: *Þa kna hǫnir hlaut viþ kiofa*

Enligt **H**: *Þa kna Henir hlutvið kiosa*

I anslutning till Vigfússon har Müllenhoff[1] med eftertryck hävdat, att läsarten *hlautvið* bör föredragas framför *hlutvið*. För min del tror jag, att båda läsarterna äro lika goda.

Uno Holmberg har visat[2], att bruket att *fella blótspǫ́n* är fullt levande bland tscheremisserna. Muntligen har prof. Holmberg lämnat mig den viktiga upplysningen, att det träd, av vilket lottspånorna tagas, alltid är av samma art som offerträdet. Offerträdet besprutas vid slaktoffren med blod[3].

Hønirs uppgift var uppenbarligen att utse ett offerträd. Men då offerträdet var utsett, var det avgjort, vilken art de träd borde tillhöra, av vilka lottspånorna skulle täljas. Omvänt var offerträdets art bestämd, när det fastslagits, från vilket träd lottspånorna borde tagas. Det är sålunda fullkomligt likgiltigt, om vi läsa *hlautvið* 'offerblodsträdet' eller *hlutvið* 'lottspånornas träd'.

Detta fall är icke det enda, i vilket Holmbergs undersökningar rörande tscheremissernas religion kasta ljus över den skandinaviska mytologien. Ett mycket eklatant fall är följande.

Snorre[4] identifierar *Bifrǫst* med regnbågen och säger *Hon er með III litum.* Emellertid har riktigheten av denna identifikation nyligen betvivlats, i det Lundmark[5] uttalat

---

[1] Müllenhoff DA V sidd. 155 f. Annan litteratur i ämnet finnes citerad hos Brate i Sämunds Edda s. 293. Jag önskar dessutom hänvisa till Björn Collinder Nordisk tidsskrift for filologi. Fjerde række, X bind, sidd. 30—37.

[2] Uno Holmberg Die Religion der Tscheremissen. FF Communications N:o 61. Sidd. 134 ff., s. 151 med not 2 och ff. Jfr M. A. Castrén Resor och forskningar II. Helsingfors 1855. S. 166.

[3] Holmberg a. st. s. 132.

[4] Sn. E. I s. 60.

[5] Lundmark hos Bj. Collinder Nordisk Tidsskrift II 1926. S. 228.

en förmodan om, att *Bifrǫst* varit ett namn på vintergatan. Till förmån för Snorres hypotes talar emellertid ett bruk, som förekommer hos tscheremisserna vid behandlingen av lik. Det heter hos Holmberg[1]: 'Über die Leinwandhülle wird noch vom Kopf bis zu den Füssen ein Faden von der Länge des Toten gelegt, bisweilen sogar drei von verschiedener Farbe, »damit der Verstorbene daran zum Himmel aufsteigen kann».'

Det synes mig klart, att dessa trådar av tre olika färger, på vilka den döde skall klättra upp i himmeln, symbolisera regnbågen, som enligt Snorre också var trefärgad och ledde till himmeln.[2]) Att tscheremisserna bygga bryggor för de döda finnes antytt också på andra ställen.[3])

Tanken på att sammanställa tscheremissernas tre olikfärgade trådar med de av Snorre iakttagna trenne färgerna i Bifrǫst, skulle kanske icke hava dykt upp hos mig, om jag icke tidigare hört professor Westermarck omtala vissa fakta från Marocko, som synas ge vid handen, att man på en del håll betraktar det röda i regnbågen som vägen till helvetet, det gröna som vägen till himmeln. Denna högst anmärkningsvärda omständighet synes mig ägnad att kasta ljus över förhållandet mellan begreppen *Bifrǫst* och *Giallarbrú.*

Beträffande namnet *Bifrǫst* bör man till en början anteckna, att det en gång är anträffat i plural form. I handskriften **756** läses: brennr eldr yfir *Bifröstum?*[4] Pluralen klandras i Sn. E. III s. 831, men säkert med orätt. Man har uppenbarligen ansett, att de 'tre' färgerna i regnbågen betecknade var sin bro och att dessa broar ledde åt var sitt håll. Detta mitt antagande bekräftas icke blott av marockanernas föreställningar utan också av en utsago i Snorra-Eddan[5], där det heter: *þá mun hon brotna, þá er Muspells megir fara ok ríða hana, ok svima hestar þeirra yfir stórar ár.* En bro brukar icke leda över flere floder. Synbarligen har man tänkt sig, att var och en av de tre olikfärgade broarna ledde över sin flod. En av de tre floderna var *Giǫll,* och över den ledde *Giallarbrú.* Vi kunna till och med leta ut, vilken färg *Giallarbrú* hade. Det heter nämligen i Snorra Eddan[6]: *... hann kom til árinnar Gjallar ok reið á Gjallarbrúna; hon er þökt lýsigulli.* Handskriften **U** har här den sannolikt ursprung-

---

[1] Holmberg a. st. s. 18.
[2] Sn. E. I s. 72.
[3] Holmberg a. st. sidd. 15 och 35.
[4] Sn. E. I s. 72, noterna 4 och 5.
[5] Sn. E. I s. 60.
[6] Sn. E. I s. 178.

ligare läsarten: *hermoþr reið nio nætr til gjallar ár. ok a gvlli hlaþna brv.* Då man vet, att guldets färg allmänt betecknades som röd[1], kan jag icke undgå slutsatsen, att *Giallarbrú* var en beteckning för den röda strimman i regnbågen. Likasom en del marockaner anse, att denna strimma betecknar vägen till helvetet, så trodde skandinaverna, att den utgjorde en del av *Helvegr*[2]. Överhuvud synes den röda bågen hava ansetts leda till fientliga makters hem. Härom vittnar ett uttalande i Snorra-Eddan, som lyder[3]: *þ*at *er þu* ser *rautt i boganum er elldr brennandi. upp a himin mundu ganga bergrisar ef ǫllum uæri fært a Bifrǫst þ*eim *er fara uilia.*

Spår av östnordisk kultur i Vsp.

(Sammanfattning).

I flere fall har det visat sig, att ställen i Vsp, som man hittills icke lyckats tolka på ett tillfredsställande sätt, bliva lätt begripliga, så snart man inrymmer möjligheten av, att dikten Vsp icke är uppteckat på ett språk, som är oblandat västnordiskt, utan på ett blandspråk, som innehåller åtskilliga östnordiska beståndsdelar.

1. A p l *iviði* i Vsp 2: 6 hör till en neutral *ia*-stam *íviði* 'idegran' = fvn. **ý-viði.*

2. D s g *tívor* i Vsp 32: 2 är ett sammansatt ord med betydelsen 'gudason' och skulle i fvn. hava lytt **tývor* l. **tývur.*

3. A s g *Emblu* i Vsp 17: 7, jämförd med formerna *emla, emlv* i **U**, visar, att namnet *Em(b)la* vandrat från det östnordiska området till det västnordiska. Jag har uttalat som min åsikt, att **U** bevarat den äkta vno. formen, medan *Emblu* i Vsp företer ett östnordiskt *b*-inskott. För deras räkning, som möjligen föredraga att betrakta *b* i *Embla* som ursprungligt, vill jag framhålla, att växelformerna *Embla* ~ *Emla* i sådant fall kunna förklaras på följande sätt. Förbindelsen *-mbl-* i det öno. lånordet bibehölls alternativt, emedan den, ehuru sällsynt på fvn. område, icke var ljudlagsvidrig. Alternativt

---

[1] Talrika belägg hos Fritzner I s. 661. Bl. a. märkes *gull rautt* Sn. E. I s. 114.

[2] Jfr Sn. E. I s. 178: - - - *eigi dynr brúin minnr undir einum þèr, ok eigi hefir þú lit dauðra manna; hví ríðr þú hèr á Helveg?* Här är just fråga om den med guld belagda *Giallarbrú.*

[3] **W** s. 17. *Hrímþussar* (Sn. E. I s. 72) omtalas här varken i **W, U** eller **T**.

kunde den ersättas med *-ml-* efter mönstret föno. *gamblan* = fvn. *gamlan*. Ifall växlingen *Embla* ~ *Emla* förklaras på detta sätt, är det U och icke Vsp, som bevarat beviset för att namnet *Em(b)la* åtminstone till en del beror på lån från öno. språkområde. Men vi kunna icke komma ifrån, att Vsp använder ett mytologiskt namn, vars varierande form vinner en enkel förklaring genom antagandet, att det vandrat in från öster.

4. Om formen *sinni* i Vsp 5: 2 betraktas som östnordisk, men också endast på detta villkor, synes det möjligt att giva en fullt tillfredsställande tolkning av Vsp 5: 1—4. Vid överföringen från östn. till västn. område missuppfattades d s g k o m p *sinni* 'äldre' som n s g av subst. *sinni* 'reskamrat', och detta missförstånd drog med sig en förändring av d s g *sólu* till n s g *sól*. Härvid erhölls en riktigt byggd sats, men satsens innehåll blev fullständigt avvita.

5. I Vsp 22: 4 anträffas (såsom prof. F a l k först insett) verbet *víta* 'genom trolldom påverka'. Detta verb är eljes icke belagt på vno. område, men väl i svenska folkmål (Östergötland, Småland, Västergötland, Dalsland).

6. I Vsp 46: 1 användes verbet *leika* i betydelsen 'brygga'. Denna betydelse är belagd i nyvästgötskan. Det bör dock även framhållas, att den besläktade betydelsen 'sjuda' är belagd i nyno. folkmål.

Ovanstående iakttagelser stödjas i viss mån därav, att öno. former synas förekomma även i andra Eddadikter. Jag nämner *iviðia* 'vidja av idegran' i Hyndl 49 (47): 2 och *Léráðr*, ett namn på världsträdet i Grímn, som synes bero på lån från en äldre form av fsv. **Læráþer* 'den som råder över taket'. Lånet har givetvis ägt rum efter det uddljudande *h* fallit framför *l* i fsv. och har upptagits ur en dialekt, i vilken samn. antekonsonantiskt *ē* sent eller aldrig övergått till *ǣ*.

Bland de svenska dialekterna är uppländskan känd för sitt sega fasthållande vid *ē*, och Uppsala med sitt evigt grönskande träd synes hava varit ett viktigt centrum — kanske det viktigaste — för kulten av världsträdet. I huru hög grad myterna om världsträdet = Heimdallr varit knutna vid Uppland, framgår bl. a. av Ulfr Uggasons Húsdrápa och av Snorra-Eddan, där det säges, att Heimdallr kämpade med Loki vid *Singasteinn ok Vágasker* (= Singö och Vaxön).

Heimdallsmyternas nära anknytning vid Uppland spelar naturligtvis en stor roll, när det gäller att avgöra, huruvida de öno. former, som anträffas i Vsp, skola anses härstamma från fsv. eller från fda. Men för övrigt märkes, att dikten Vsp själv

ger oss värdefulla anvisningar rörande sin ursprungsort och sina vandringar. Man torde böra lägga rätt stor vikt på innehållet i stroferna 51 och 52. En hel rad av utgivare har betraktat dem som till den grad obegripliga, att de ansett sig böra vidtaga våldsamma ändringar — utan att dock få fram ett tillfredsställande innehåll. Men alla svårigheter försvinna, om vi antaga, att diktaren bott i Uppsala och tänkt sig, att Múspells folk skulle komma seglande samma väg som många mänskliga fiender — först från öster och över Mälaren (*of Lǫg*) och sedan norrut mot Uppsala.

Vikingatidens skalder voro farande folk. Perspektivet i en dikt kan därför utgå från en rörlig ögonpunkt, också om dikten haft blott en författare. Men härtill kommer, att dikten under sin vandring från ort till ort kunde uppsuga främmande strofer, även då anknytningarna till den ursprungliga dikten voro ytliga. När det gäller att bestämma, var Vsp uppkommit, få vi därför icke ange en enstaka punkt på kartan utan snarare en lång linje. Det ligger i sakens natur, att vår konstruktion vinner i sannolikhet, om den av oss uppdragna linjen täcker en av de forntida handelsvägarna och krigsstråtarna.

På 900-talet, d. v. s. under det århundrade, då Vsp torde hava diktats, utgick en — genom handeln förberedd — stark politisk expansion från Mälartrakten till Hedeby, där ett svenskt rike grundades.

Vägen från Mälaren till Hedeby gick längs Sverges östkust och mellan öarna i södra Östersjön. De, som färdades längs denna väg, hade gott tillfälle att uppsnappa traditioner, som anknöto sig till trakten kring Bråviken och till nordkusten av Rügen. Då dvärgar i alla fall omnämndes i Vsp, låg det nära till hands att infoga i dikten strofen 14, som handlar om de 'dvärgar', som utvandrat från *Suarinshaugr* (senare *Salarsteinn*) på Rügen, som skapat sig ett nytt hem vid Bråviken och dess tillflöden och som möjligen trängt fram ända till den uppländska slätten.

När dikten föredrogs i Hedeby, var ingenting naturligare än att de mytiska odjurens moder (Vsp 40) sades bo österut *i Iárnviði*, d. v. s. i en vildmark, som säkert mången gång fyllt Hedebyfolkets sinnen med skräck. För Hedeby som en av de orter, där vissa delar av Vsp skapats eller omdanats, talar också namnet *Eggþér*, vars geografiska utbredningsområde närmast synes hava omfattat västgermanernas boplatser samt Söderjylland och Fyen. För Hedeby talar än vidare den omständigheten, att striden mellan hedendom och kristendom här

utkämpades på 900-talet och att Vsp, ehuru väsentligen en hednisk dikt, röjer en viss påverkan av den kristna eskatologien, som säkert var ett verksamt vapen i missionärernas hand. Härtill kommer, att Vsp delvis synes hava rönt påverkan av västgermansk diktning (Vsp 3 påminner om Wessobrunner bönen) och västgermanskt språk (*Múspellr*, *tungl* = 'himlakropp', *hǫfuð* = 'källa'). Uttrycket *salar steinar* = 'golv' finner sin förklaring i ett byggnadssätt, som bevisligen förekommit i Holstein. Det bör dock utredas, i vilken utsträckning detta byggnadssätt använts även på andra håll[1], innan man lägger någon större vikt på det av mig påpekade förhållandet.

Från Hedeby har Vsp vandrat till Norge, troligen med Hakon Jarls krigare och skalder. Men sitt östnordiska ursprung röjer dikten genom ett antal oförstådda eller missförstådda östnordiska former, och på Sverge — Hedebyrikets moderland — hänvisar, som redan nämnts, traditionen om de till Sverge utvandrade 'dvärgarna', omnämnandet av Mälaren (*Lǫgr*) samt icke minst den företrädesvis uppländska Heimdallskulten.

Heimdal(l)r.

(Sammanfattning).

En av de mytiska gestalter, som spela en framträdande roll i Vsp, är *Heimdal(l)r*, och det är därför naturligt, att *Heimdal(l)r* varit ett av huvudföremålen för mina undersökningar. De resultat, till vilka jag kommit, äro i huvudsak följande.

Heimdal(l)r är den skandinaviska motsvarigheten till en gudomlighet, vilken man längre österut bevisligen tänkt sig som en förening av världsaxeln och det av världsaxeln uppburna taket, d. v. s. himmeln. Huru nära förenade man tänkte sig världspelaren och världstaket, det veta vi genom Holmbergs undersökningar, och denna nära förening framträder med full tydlighet i dolganernas beläten, som (efter Holmberg) finnas avbildade i Eddastudier I, fig. III. De allra flesta av *Heimdal(l)s* namn och de flesta uppgifter om *Heimdal(l)r*, som anträffas i den fornskandinaviska litteraturen,

[1] Se J. Ailio Übersicht der steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finland. Helsingfors 1909. S. 6. Max Ebert Reallexikon der Vorgeschichte. Berlin 1924—, artikeln Haus. För hänvisningar till dessa litteraturställen står jag i tacksamhetsskuld till docenten C. A. Nordman.

få en enkel förklaring genom den av mig föreslagna identifikationen.

Såsom representant för världsaxel och världskupol i förening bar *Heimdal(l)r* namnet *Hialmskiði.* Detta namn framkallar omedelbart för vår inre syn ett beläte, bestående av en stav, som uppbar ett skyddstak och alltså väsentligen liknade dolganernas gudabilder. Likheten framträder på ett ännu mera slående sätt, om vi lägga märke till, att den träskiva, som hos dolganerna föreställer himmeln, icke uppbäres enbart av en central axel utan därjämte av fyra klenare och kortare stöd, ställda under var sitt hörn av himmelsskivan. Ty vi veta, att de fyra himmelshörnen enligt Snorre uppbäras av fyra *duergar* och att fisl. *duergr* bl. a. betydde 'kort takstolpe'. Dessutom böra vi minnas, att människoliknande gestalter äro inslagna i dolganernas himmelstak och att *Heimdal(l)r* enligt Snorre-Eddan var 'genomslagen med ett människohuvud'.

Såsom representant för himmeln bar *Heimdal(l)r* namnen *Vindhlér* och *Heimdalr.*

Namnet *Vindhlér* 'vindskyddet' har himmeln fått, emedan man tänkte sig den som en kupa med hål i. Hålen voro stjärnorna, och genom dem silade köld och blåst in. Denna tro är känd hos jakuterna, men måste hava funnits även hos fornskandinaverna, eftersom den avsatt spår i nyisländsk diktning från 1700-talet. För övrigt avspeglar sig föreställningen om himmeln som ett vindskydd också i uttrycket *vindhialms brú* = 'himmelsbron', d. v. s. 'regnbågen'. *Vindhialmr* betydde detsamma som *Vindhlér* och var givetvis på en gång lika med 'himmeln' och med *Heimdalr.* Då regnbågen kallades himmelsbron eller *Heimdals bro,* var det naturligt, att personifierande mytologer skulle göra *Heimdalr* till regnbågens brovakt.

Även *Heimdalr* är ett namn på himmeln och betyder egentligen 'världskupolen'. Hellquist har med rätta sammanställt *dalr* och gr. *θόλος* 'Kuppeldach'. I sin egenskap av himmel kallas *Heimdalr huíti áss, huítastr ása*[1].

På världsaxeln eller världsträdet syfta namnen *Hallinskíði* och *Heimdallr.*

Världsaxeln kallades *Hallinskíði* 'den lutande staven', emedan den pekar mot polstjärnan, som ej ens i de nordligaste bebodda trakterna står i zenit. De trädstammar, föreställande världsaxeln, som burjaterna uppställa i sina tält, luta mot norr.

Lapparna hava försett sina avbildningar av världspelaren

---

[1] Jfr Detter-Heinzel II s. 271.

med en spik i toppen, och polstjärnan, mot vilken världsaxeln pekar, kallas av lappar och ester för 'nordspiken', av tschuktscher och korjaker för 'spikstjärnan'. *Heimdallr* kallas i Hyndl 37 (34) **naddhǫfðugr maðr* (i hdskr. står *nadbaufgann mann*) 'den spikhövdade mannen'. I Vsp 46: 6 säges om Heimdallr *horn er á lopti* 'hans horn (d. v. s. spiken i världsträdets topp) pekar uppåt'. Den tapp, som lyser i toppen av världsaxeln, har dessutom framkallat *Heimdalls* namn *Gullintanni* samt en uppgift om, att han äger *Gulltoppr*. Då *Gulltoppr* säges vara den häst, på vilken guden rider, så gäller detta himlavalvet *Heimdalr*, som vilar på och roterar kring den lysande 'nordspiken', icke världsträdet *Heimdallr*.

Då polstjärnan givetvis ansågs beteckna himmelns ände, förstår man, att världsaxeln *Heimdallr* säges vara 'uppställd mot himmelns ände'.

Att *Heimdallr* betyder 'Weltstamm', har insetts redan av Uhland. Icke utan skäl kan man uttala den förmodan, att *dallr* från början betytt 'idegran'. Ty *dallur* är i nyisl. namnet på träkärl, som tidigare plägat tillverkas av idegransvirke. På denna väg vinnes dessutom en ny anknytning mellan namnformerna *Heimdallr* och *Heimdalr*. Det är icke nog med, att beläten av världskupolen *Heimdalr* och världsaxeln *Heimdallr* sammanfogades till en enda gudabild. Härtill kommer, att ekvationerna *dalr* 'båge' = *ýr* 'idegran' och *dallr* = *ýr* ledde till en tredje ekvation *Heimdallr* = *Heimdalr*.

Läffler har ansett, att nordbornas föreställning om världsträdet ställvis påverkats av den omständigheten, att 'det evigt grönskande trädet' i Uppsala var en idegran. Jag har vänt om satsen och påstår, att man i Uppsala utsåg en idegran till kultträd, emedan man föreställde sig, att himmeln uppbars av en idegran. Denna föreställning låg nära till hands, emedan idegranens virke var känt för sin seghet. Då det gällt att 'examinera' världsträdet, har man länge vilseletts av den omständigheten, att världsträdet ofta kallas *askr* Yggdrasils. Men man har icke rätt att fästa någon vikt vid, att *ask* nuförtiden alltid betecknar ett lövträd. Växtnamn äro föga stabila. I detta sammanhang märkes speciellt, att ags. haft samma namn för ornus och för taxus, samt att ett gottländskt träd, kallat *Bare-Asken*, enligt Läfflers eget antagande varit en idegran. Allra minst kunna vi tillmäta förekomsten av namnet *askr Yggdrasils* i Vsp någon avgörande betydelse, ty orden *nío íviði* i Vsp 2 visa, att man vid schamanernas klättring i träd, som symboliserade världsträdet, utsåg idegranar till

kultträd, icke askar. Vidare märkes, att man, då det i Eddorna är fråga om världsträdet, väl får läsa om dess *barr* och *bast* (idegranen har bast), men aldrig om dess löv, samt att världsträdet (enligt Holmbergs iakttagelse) på Linnés lapska trolltrumma avbildas som ett barrträd. De uppgifter om frukterna på världsträdet Mimameiðr, som lämnas i Fiǫlsuinnsmǫl, kunna enligt Läfflers och min mening förklaras endast under antagandet, att trädet tänkts som en idegran.

Den hittills dunkla texten i Vsp 52: 3—4 blir omedelbart begriplig, om man uppfattar *suerð* som namn på ett trädslag. Lidén har visat, att *suerð* ljud för ljud motsvarar latinets *sorbum*. Rönnen och idegranen hava båda röda bär, och namnen på dessa trädslag hava bevisligen rörts ihop på utomnordiskt håll. Antagandet, att *suerð* i Vsp 52 betyder 'idegran', går väl ihop med Uppsala-Eddans utsago: *Sverþit heitir manz mavtoþr* 'idegranen kallas mannens matträd'. Ty idegransbären hava bevisligen använts till föda. Detsamma gäller troligen rönnbären, men *iviði* i Vsp 2 gör valet mellan sorbus och taxus lätt för oss. Både *suerð* i Vsp 52 och *iviði* i Vsp 2 syfta på världsträdet eller dess företrädare i kulten.

För antagandet, att världsträdet Heimdallr tänkts som en idegran, talar också texten i Lokasenna 48. När Heimdallr säges stå med 'grustäckt bak', syftar detta ursprungligen på det faktum, att idegranens grusliknande hanblommor sitta på undersidan av kvistarna. När guden antropomorfiserades, fick det nämnda utrycket formen av en skymf och infogades därför i Lokasenna, som vimlar av fula tillmälen.

På idegranens blomningsförhållanden syfta också, såsom doc. Rolf Pipping först insett, uttrycken *ausinn huita auri* (Vsp 19) och *ausask aurgum forsi* (Vsp 27). Farhågorna för att världsträdet kunde brista — en skräck, som möter oss både hos fornkelter och hos lappar — ledde till magiska handlingar, medelst vilka man sökte uppehålla dess krafter. Enligt gängse principer för magien sökte man stärka världsträdet genom att uppfriska dess avbilder, kultträden. Härvid valde man ett redan av Aristoteles omnämnt medel, som bestod i att överösa trädet med vatten ur en helig källa. Snorre omtalar denna plägsed som en myt, i vilken nornorna få sig tilldelad en roll som vattnerskor[1], men denna myt är säkert sekundär i

---

[1] Neckel Beiträge zur Eddaforschung, Dortmund 1908, s. 335 not 1 säger ironiskt: '- - - - noch scheint der dichter dieser strophe (27) gärtner gewesen zu sein'. Ironien träffar ej målet, ty de magiker, som skulle se till, att kultträden frodades, voro i själva verket ett slags trädgårdsmästare.

förhållande till riten. Och då nornorna sägas ösa grus över träden jämte vatten ur den heliga källan, frestas man till antagandet, att även de nedfallna hanblommorna spelade en roll vid den magiskt-rituella behandlingen av kultträden. Dock är det möjligt, att den ur riten framgångna myten här uppblandats med en naturmyt. En frände till mig, som länge vistats i Surrey — känt för sina yppiga idegranar — har meddelat mig, att han en gång var vittne till, huru en plötslig vindstöt spred frömjölet från en idegran i sådan ymnighet, att hela trädet skymdes för hans och hans följeslagares ögon.[1] De fina, färglösa pollenkornen hos idegranen torde icke kunna kallas grusliknande i samma mening som hanblommorna, men den omständigheten, att hanidegranarna stundom plötsligt försvinna i en sky av stoft, kan dock hava medverkat till uppkomsten av myten om nornorna, som överöste världsträdet med grus.

Under inverkan av den föreställning, enligt vilken himmeln uppbars av en idegran, har namnet *askr Yggdrasils* ett par gånger förvanskats till *askr Ýdrasils.*

I sin egenskap av ett träd, som bildade centralaxeln för nio världar, sades Heimdallr vara son till nio mödrar, alla systrar, samt genom släktskap förbunden med alla boplatser.

Då Heimdallr i Sǫgubrot säges vara *heimskaztr* · · *allra Asa*[2] 'den enfaldigaste bland alla asar', så får man ingalunda med Jørgen Bloch och Sophus Bugge[3] tro, att *Heimdallr* är felskrivning för *Hǫðr*, och icke heller med Krohn[4], att här föreligger ett uttryck för vikingens ringa tanke om den milde Kristus-Heimdallr. Bakom det citerade uttalandet ligger helt enkelt en ordlek, grundad dels på den omständigheten, att ordet *heimr* ingår som sammansättningsled i Heimdalls namn, dels därpå, att Heimdallr var centralaxeln för alla nio *heimar.*

Den omständigheten, att väduren kallas *Heimdali,* beror på seden att offra behornade djur åt stolpgudar, som föreställde världspelaren, och att upphänga hud, horn och genitalia av offerdjuren på stolpguden. På denna väg förklaras också uppgifterna om, att Heimdalls 'huvud' (d. v. s. topp) kallas 'svärd' (d. v. s. membrum virile) och Heimdalls 'svärd' kallas 'huvud'.

---

[1] Se min uppsats 'Valfaders pant'. Nylänningen 1925. S. 3.

[2] Sǫgur Danakonunga · · utgivna för Samf. t. udg. af g. nord. litt. av Carl af Petersens och Emil Olson. Kbhvn 1919—1925. S. 11: 24 f.

[3] S. Bugge Studier s. 35 not 1.

[4] K. Krohn Skandinavisk mytologi s. 137.

Föreställningen om Heimdallr som gudarnas väktare är av sent datum. Den har uppkommit på olika vägar. *Vindhialms brú* var = *Vindhlés brú* alltså = Heimdals bro, och Heimdalr blev sålunda broägare och brovakt. Då den 'brinnande elden' i regnbågen, d. v. s. den röda linjen i spektrum, hade till uppgift att hindra *bergrisar* att kliva upp i himmeln och samtidigt utgjorde en del av Heimdals bro, är det klart, att Heimdalr skulle anses för den gud, som hade att *gǽta brúarinnar fyrir bergrisum*[1]. Härtill kommer, att världsträdets brand inledde *ragna rǫk*. Världsträdet var sålunda i viss mån gudarnas vårdträd och dess personifikation Heimdallr gudarnas vård = *vǫrðr*.

Uppgiften om Heimdalls plats *at himins enda*, som äldst blott hänförde sig till världsaxelns resning mot himlapolen, missförstods och stödde föreställningen om Heimdallr som gränsvakt. Den avgörande omskapningen av Heimdallr inträdde, när man begynte missförstå Vsp 46 och tro, att Heimdallr blåste i en basun, kallad *Giallarhorn*. I själva verket säges här blott, att världsträdet Heimdallr stönade, när det antänts vid *Giallarhorn* = floden Giǫlls källa, som rann upp vid foten av världsträdet. Att *Giallarhorn* = *Mímis brunnr* framgår tydligt av texten i cod. U av Snorra-Eddan. Det *horn*, som enligt 46: 6 står i vädret, är helt enkelt 'tappen' överst på världsaxeln. Ordet har, såsom redan S c h ü c k insett, godtyckligt förbundits med *Giallarhorn*. Världsträdets antändning sker, då Míms söner (underjordiska varelser) anställa brygd och man ser ångor uppstiga ur *Mímis brunnr* = *Giallarhorn*.

Såsom uppvuxna i skuggan av världsträdet kallas människorna 'Heimdalls söner'.

De allra flesta uppgifterna om *Heimdallr* förklaras, som synes, mycket enkelt under det av mig gjorda antagandet, att *Heimdallr* = världsträdet och *Heimdalr* = den av världsträdet uppburna himmeln. Några uppgifter om *Heimdal(l)r* återstå ännu att förklara. Jag har icke uttalat någon mening om

1. betydelsen av *Heimdalar hlióð* i Vsp 27,
2. uppgiften om Heimdalls fina hörsel,[2]
3. uppgiften om Heimdalls strider med Loki,[3]
4. varför Heimdallr i Þrk 14 sammanställes med vanerna.[4]

Frågan om innebörden av Lokis strider med Heimdallr kan icke lösas, utan att man tager ställning till problemet

[1] Sn. E. I s. 100.
[2] Sn. E. I s. 100. Uppgiften om Heimdalls ringa behov av sömn återgår måhända till Lokas 48: 6 *ok vaka vǫrðr goða*.
[3] Sn. E. I sidd. 192, 264 f. och Húsdrápa.
[4] Denna fråga beröres av D e t t e r-H e i n z e l (II s. 271).

Loki, och därtill är jag icke helt beredd. Men jag önskar yttra några ord om Freyjas smycke *Brísingamen*, som enligt myten och dikten spelat en roll i mellanhavandena mellan Loki och Heimdallr. Därvid kan jag icke underlåta att giva några vinkar, som måhända kunna bliva till nytta för någon av dem, som grubbla över Lokimyten.

Beträffande etymologien för namnet *Brísingamen* märkas följande uttalanden, som synas mig viktiga.

J. Grimm[1] påpekar i sin diskussion av midsommar- och Valborgsmässeldar i Norge, att den antända elden kallas *brising*, och tillägger: 'letzteres erinnert an das leuchtende halsband der Freyia ·· und könnte von der flamme auf den schmuck, wie von dem schmuck auf die flamme übertragen sein.'[2]

S. Bugge[3] säger: '*brísingr*, feuer, erscheint noch in neunorweg. mundarten als *brising* (*i* geschlossenes, urspr. langes *i*) masc., loderndes feuer, besonders lustfeuer, und hat in den jetzigen norw. mundarten mehrere verwanten wie *brísa*, emporlodern, auch glänzen, prangen und flimmern, vgl. neuisl. *brísheitr* »qui percaluit»'. På samma ställe påpekar Bugge, att man i Snorra-Eddan II sidd. 486 och 570 finner *Brisingr* (*Brisinngr*) bland *ellz hæiti* (*Elldz heite*), samt att längden hos *i* är bevisad genom ett belägg i Haustlǫng, där Loki kallas *Brísings girðiþiófr*[4].

A. Olrik[5] säger utan tvekan: 'Navnet *Brísingr* er afledt af no. *brísa* »lyse, blusse, flamme op; vel også: glimre, glinse». Brugt om et smykke betyder det altså »det strålende»; men der er ingen nødvendighed for at navnet egenlig betegner et smykke. Der findes et norsk *brísing* m. »bål, blus, lueild» (med sideformer: *brís, bríseld, bríse* »lue, blus»).[6] Hvis vi indsætter denne værdi for den mytiske Brising, bliver det slet og ret en benævnelse for ilden.'

Fullföljande detta uppslag tänker sig Olrik, att den mellan Loki och Heimdallr förda kampen om Brísingamen är en form av sagan om eldrovet och att Loki i denna saga spelar Prome-

[1] Jacob Grimm Deutsche Mythologie. Zweite Ausgabe. I. Göttingen 1844. S. 589.

[2] Annorlunda Grimm a. st. s. 283.

[3] Sophus Bugge PBB XII s. 75.

[4] Se Sn. E. I s. 312, Egilsson, Lex. poët. s. 243. F. Jónsson Den norsk-isl. Skjaldedigtn. I B s. 16.

[5] A. Olrik Feilbergs festskrift s. 573.

[6] Numera kan man hänvisa til Alf Torp Nyn. etym. ordb. s. 42: *Brísa* (lyse, flamme, gnistre - - - glimre, prange - - - -), *brísing* m. (baal, blus); sml. nisl. *brísheitr* brændende varm.

teus' roll. Likasom Prometeus får Loki ju i sinom tid det straff, som enligt Olrik ursprungligen utmätts åt 'den bundne jætte i Kavkasus'.[1]

Ett gott stöd för den uppdragna parallellen har Olrik[2] med rätta funnit däri, att finska trollsånger om eldens upphov låta den första eldgnistan falla ner från himmeln och slukas av en sik, varpå siken slukas av en lax och laxen av en gädda. Vattendjur spela här alltså en roll i kampen om elden, och detsamma är fallet i Loki-Heimdallmyten, ty det heter i Snorra-Eddan[3]:

Hvernig skal Heimdall kenna? Svá, at kalla hann ··· Loka-dólg, mensækir Freyju. ··· Heimdalr ··· er ok tilsækir Vága-skers ok Singasteins: þá deildi hann við Loka um Brisingamen; ····. Úlfr Uggason kvað í Húsdrápu lánga stund eptir þeirri frásögu; er þess þar getið er þeir voru í sela líkjum.

I den finska versionen är det fiskar, i den skandinaviska sälar, som kämpa om en eldgnista — förutsatt, att Olrik har rätt i, att *Brisingamen* är ett namn på elden. För min del är jag benägen att godtaga Olriks tankegång och tror mig kunna stödja den med nya argument.

Då vi en gång låtit finsk folktro vägleda oss ett stycke vid tolkningen av myten om *Brisingamen*, är det skäl att fråga, från vilken del av himmeln eldgnistan enligt finnarnas tro fallit ned. Denna fråga finnes besvarad hos Holmberg[4]. Finnarna säga:

Kuhna tulta isketähän,	Worauf schlägt man Feuer an?
Päälle taivahan saranan	Auf der Himmelsangel selbst.

och än vidare:

Miss' on tulta tuuiteltu	Wo denn ist des Feuers Wiege,
vaaputettu valkeata?	werden Gluten eingelullet?
Tuolla taivahan navalla	Droben dort am Himmelsnabel,
kuulun vuoren kukkulalla.	auf berühmten Berges Gipfel.

Holmberg påpekar sambandet mellan uttrycket *vuoren kukkulalla* 'auf des Berges Gipfel' och Eddans *Himinbiǫrg* samt mellan uttrycken *taivahan navalla* 'am Himmelsnabel' och ett i Enontekis upptecknat namn på nordstjärnan: *napatähti*

---

[1] A. Olrik a. st. s. 576. I en not anmärker Olrik: 'Lokefangst-myterne i det hele kan ikke afledes af Prometheus'.
[2] A. Olrik a. st. s. 573 med hänvisning till sidd. 571 f.
[3] Sn. E. I sidd. 264 f.
[4] Uno Holmberg Der Baum des Lebens s. 10 not 1 och s. 43.

'Nabelstern'. Ifall Loki uppbar Prometeus roll i myten om eldrovet, så är det tydligt, att Heimdallr var den gud, från vilken elden rövades. Ty *Himinbiǫrg* var Heimdalls bostad, och polstjärnan, himmelsnaveln, var hans *Gulltoppr*. Från *Himinbiǫrg*, från *Gulltoppr* stammar elden *Brísingamen*, och då Loki, förvandlad till en säl, stal den heliga gnistan, måste Heimdallr, från vars hem gnistan rövats, förvandla sig till en annan säl i akt och mening att återerövra elden.

Det är så mycket mindre överraskande, att paralleller till myten om Heimdalls och Lokis kamp anträffas på finskt område, som jag redan tidigare tror mig ha visat, att denna kamp både hos Snorre och i Húsdrápa förlägges till Östersjön. *Singasteinn* och *Vágasker* (*Singö* och *Vaxön*) ligga ju i Uppland.

Ju längre man drager ut konsekvenserna av Olriks hypotes, desto kraftigare finner man den styrkt. Till och med en skenbar instans emot den förvandlas vid moget övervägande till ett stöd.

Man frågar sig naturligtvis, huru det kommer sig, att den eld, om vilken *Heimdallr* och *Loki* kämpade i sagan, kallas *Brísinga men*. Fisl. *men* betyder ju 'halssmycke', 'halsband', och en gnista kan svårligen liknas vid ett halsband.

Lösningen på gåtan står att finna, så snart vi ihågkomma, att *Brísingamen* säges vara Freyjas smycke, och ställa denna omständighet i samband med följande uppgifter om Freyja. I Grímn 14 heter det om henne:

halfan val hon kýs huerian dag
en halfan Óðinn á.

I Snorra-Eddan säges:

þá á hon hálfan val[1] och
kalla .... eigandi valfalls[2].

Myten om Freyjas andel i den fallna krigarhopen måste hava något att göra med myten om hennes halsband *Brísingamen*, ty enligt Sǫrla þáttr[3] utveckla sig händelserna på följande sätt, sedan Freyja blivit bestulen på Brísingamen: *Odinn segir at hon skal þat alldri fa. sua at æins hefir hon at þui komizst. nema þu orkir þui at þeir konungar. ij. at. XX konungar þiona hourum uerde missattir ok berizst med þeim alögum ok atkuædum at þeir skulu jafnnskiott upp standa ok beriazst sem þeir adr falla....*

---

[1] Sn. E. I s. 96.
[2] Sn. E. I s. 304.
[3] Flat. I s. 276. Jfr Fornaldar sögur norðrlanda I s. 394.

Den kamp, som Óðinn vill hava till stånd, innan han låter Freyja återfå Brísingamen, är av samma art som einheriarnas. De fallna stå upp och förnya striden. Men einheriarna äro, såsom Holmberg visat, detsamma som tlingiternas *kieker* och Koltalapparnas kämpande döda, d. v. s. personifikationer av norrskenslågorna. Det halssmycke, som Freyja hade förlorat, var helt enkelt norrskensbågen. Eftersom norrskenslågorna äro tappre män, som dödats i krig, kunde de ej blossa upp, om icke ett stort manfall åstadkoms. Men när detta skedde, strålade Freyjas smycke ånyo på himmeln.

Det bör märkas, att den, som enligt Sǫrla þáttr hade stulit Freyjas smycke, var eldrånaren Loki.

Nu förstå vi också, varför förleden i *Brísingamen* är en plural genitiv. Einheriarna = norrskenslågorna kallades *Brísingar*, och *Brísingamen* var namnet på den båge, som dessa *Brísingar* bildade.

Jag är icke den förste, som i förleden *Brísinga-* sett en plural genitiv[1]. Grimm[2] säger: 'vielleicht hiessen die schmiedenden zwerge *Brîsîngar*'? Sophus Bugge yttrar[3]: Ags. *Brîsinga mene*, das den gen. pl. eines stammnamens enthält, passt ... trefflich zu der deutung Simrocks, 'halsschmuck der Breisacher'.

Jag anser mig icke behöva taga ställning till frågan om *Brosinga mene*, som omtalas i Beowulf.[4] Det kan icke förnekas, att man lockas till ett sammanställande av myten i Beowulf med Snorres myt om *Brísinga men*, då en av de stridande parterna heter *Hâma*, ett namn, som leder tanken till *Heimdallr*. Men handskriften har *Brosinga mene*, icke **Brîsinga*. Simrocks av Krohn godtagna förslag att härleda myten om Freyias halsband från en Breisgauer sägen har bekämpats av Müllenhoff, som säger: 'man wird nun das Brisinga men zwar nicht mit Simrock als Breisacher schatz erklären dürfen, wohl aber war der name die ursache für die sonst unerklärliche localisierung des mythus auf dem mons Brisiacus ....'

[1] Det enstaka belägget för gsg *Brísings* i Haustlǫng (se ovan s. 126) spelar icke någon roll i bredd med formen *Brísingamen*, som är belagd både i Þrk 12 och i Snorra-Eddan.

[2] J. Grimm a. st. s. 283.

[3] S. Bugge PBB XII s. 75.

[4] Se Karl Simrock Handbuch der deutschen Mythologie. Fjärde upplagan 1874 sidd. 392 f. Karl Müllenhoff Ztschr. f. d. alt. XII sidd. 303 f. S. Bugge PBB XII sidd. 69—77. K. Krohn Skandinavisk mytologi sidd. 140 f.

Den synpunkt, ur vilken jag betraktar einheriar-motivet i Sǫrla þáttr, behöver icke vara oriktig därför, att det är sammanvävt med andra motiv.

En med Freyia-episoden i Sǫrla þáttr besläktad berättelse hos Saxo[1], i vilken Frigg trätt i Freyias ställe, kastar intet ljus över frågan om *Brísinga men*.

Eddamytologiens utbredningsvägar.

Det torde kunna motses med visshet, att många av de jämförelser jag gjort mellan Eddamytologien och föreställningar, som råda i trakter, belägna långt från Skandinavien, skola betecknas såsom vågade. Som grund för kritiken kommer att läggas en fordran på uppvisandet av ett oavbrutet geografiskt samband mellan de myter, som jämföras med varandra.

Mot uppställandet av sådana fordringar måste jag i förväg protestera. För det första hör jag till dem, som tro, att den mänskliga anden överallt är väsentligen densamma och att samma naturföreteelse kan väcka samma föreställning i olika nejder, utan att någon förbindelse mellan befolkningen på de skilda orterna ägt rum. Men härtill kommer en viktig omständighet. När den moderna kulturens böljeslag sköljde över världsdelar, i vilka en ensartad, primitiv kultur tidigare rått, verkade de olika på olika håll. En del av de gamla föreställningarna utplånades här, en annan del där, och slumpen kan hava fogat det så, att den yttersta östern och den yttersta västern båda bevarat myter, som fallit i glömska på det mellanliggande området. Ett typiskt fall av denna art finner man vid jämförelsen mellan jakuternas sägen om hjälten, som utestängde blåsten genom att täppa till stjärnhålen i Plejaderna, och Jón Þórláksson på 1700-talet författade dikt om det fröjdefulla i att stoppa fingret i vindhålet. Som geografiskt mellanled mellan jakuternas sägen och den isländske prästens dikt kan man på sin höjd uppställa finnarnas namn på Plejaderna — *seula, seulanen* 'sållet'. Dock torde jämförelsevis få vilja förneka mig rätten att sammanställa jakutsägnen och den isländska dikten. För min bevisföring är det likgiltigt, om man vill förklara den slående likheten genom hänvisning till människo-

---

[1] Saxonis Grammatici Historia Danica. Recensuit - - M ü l l e r - - V e l s c h o w I.1 sidd. 42—44.

själens enahanda reaktion för enahanda företeelser eller genom antagandet, att blott jakuter och isländningar bevarat minnen av en föreställning, som engång varit rådande i hela den subarktiska och arktiska världen. Ehuru principiell motståndare till teorien om lån som enda tillåtliga förklaringsgrund för likheter, tror jag, att vi här hava att göra med rester av en världsförklaring, som en gång givits i hela norra Eurasien. Likaså tror jag, att andra likheter mellan fornskandinavisk tro och föreställningar, som råda bland folkslagen i Ryssland — tscheremisser, mordviner, burjater, dolganer —, väsentligen bero därpå, att föreställningarna om kosmos en gång varit ensartade i norra Eurasien — kanske till och med över ett ännu större område.

Oron hos de folklorister, som icke tåla några språng över vidsträckta geografiska områden, skall kanske stillas i någon mån, i fall de bliva påminta om, att den skandinaviska kulturen under bronsåldern sträckte en arm österut ända till Wolgakröken[1] ja till övre loppet av floden Wjatka. På denna tid fanns det rika möjligheter till trosutbyte mellan skandinaver och folk, vilkas efterkommande leva i Ryssland. Att nu söka avgöra, i vilken riktning lånen gått, torde ofta vara lönlöst. Men en anmälare av mina Eddastudier I har med fog gjort följande uttalande[2]: 'Vad beträffar de drag av forngermansk hednatro, som återfunnits hos lapparna, har man hittills ansett att nordborna härvidlag genomgående spelat rollen av långivare. I den mån det visar sig, att hithörande föreställningar och bruk återfinnas jämväl hos lapparnas grannar i öster, måste sagda uppfattning förlora åtskilligt av sin sannolikhet. Särskilt gäller väl detta om de element, som kunna betecknas som schamanistiska'.[3]

---

[1] Se A. M. Tallgren Finsk Tidskrift, tom 80, sidd. 362—374. Märk särskilt kartan på s. 368. Birger Nerman Det svenska rikets uppkomst. Stockholm 1925. S. 8.

[2] Bj. Collinder Nordisk tidskrift II s. 230. Tryckt 1926.

[3] På sidd. 98 f. har jag i anslutning till Ivar Lindquist framhållit, att sejden var ett slags schamanism. Till de tidigare anförda omständigheter, som belysa denna jämförelse, vill jag foga ytterligare en. M. A. Castrén Nordiska resor och forskningar II, Helsingfors 1855, sidd. 165 f. säger, att schamanen sitter på en pall eller ett skrin och åstadkommer taktmässig musik med klockor. Att schamanen sitter på en pall, stämmer med, att sejden utövades på en *seiðhiallr*, samt också därmed, att *Eggþér* i Vsp 42 *sat á haugi*. Castréns beskrivning ger oss det, som jag sidd. 98 f. efterlyst hos Donner, nämligen en tydlig uppgift om, att schamanen sitter högre än omgivningen. En jämförelse mellan Castréns och Donners beskrivningar lär oss vidare, att taktfast musik

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att påpeka en omständighet, som — så vitt jag vet — icke beaktats av lånordsforskningen. Då Tallgren visat, att Mälarlandskapens kultur under bronsåldern sträckte sitt inflytande ända till Wolgakröken och till Wjatka, måste man hålla det för möjligt, att det språk, som vid denna tid talades i Sverge, avsatt spår hos en del finsk-ugriska folk. Problemet synes mig värt beaktande från deras sida, som känna både de germanska språkens och de finsk-ugriska språkens förhistoria.

[Donner säger s. 128: 'Småningom blir trummandet starkare och mera taktfast'] var ett nödvändigt hjälpmedel vid schamaneringen, men att instrumentet kunde växla. Castrén talar om *klockor*, Donner om en *trumma*. Ifall ingen större vikt låg på instrumentets natur, förstår man, att Eggþér i Vsp 42 kunde traktera harpa, när han schamanerade.

Index

till Eddastudier I och II.

Rättelser

till Eddastudier I och II.

	står:	läs:
I s. 5: 7	kallan	kallad
I s. 22: 18	*þrœtu*	*þrætu*
I s. 26: 29	*Hialmskíðí*	*Hialmskíði*
I s. 28: 13	se	ser
II s. 47: 15, 16 nedifr.	Valhǫ́ll	Valhǫll
II s. 54: 1—2 „	därgenom	därigenom
II s. 92: 3	*Muspell(r)*	*Múspell(r)*
II s. 92: 5	Muspell	Múspell(r)

Stanford University Libraries
3 6105 014 978 709